

Eurostars εν κινήσει

επόμενη στάση Βαρκελώνη

Καρατσιομπάνη Μαρία
Μαροπούλου Κατερίνα

Eurostars εν κινήσει:

επόμενη στάση Βαρκελώνη

Φοιτήτριες: Καρατσιομπάνη Μαρία - Χριστίνα
Μαροπούλου Αικατερίνη Καλλιόπη

Επιβλέπουσα: Κουτρολίκου Πέννυ

Ακαδ. εξάμηνο: Φεβρουάριος 2018

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
1. Θεσμικοί παράγοντες κινητικότητας στο πλαίσιο της Ευρώπης	3
1.1 Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ελεύθερη κινητικότητα	4
1.1.1 Η δημιουργία της ΕΕ και ο ρόλος της ελεύθερης κινητικότητας	4
1.1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή των δικαιωμάτων ελεύθερης κινητικότητας	7
1.2 Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	12
1.2.1 Εκδημοκρατισμός της γνώσης	12
1.2.2 Ακαδημαϊκός Καπιταλισμός	14
1.2.3 Κινητικότητα σπουδαστών	15
1.3 Αγορά Εργασίας	19
1.3.1 Πρακτική Άσκηση: επαγγελματική κατάρτιση ή μη αμειβόμενη εργασία;	20
1.3.2 Συνθήκες εργασίας επιστημόνων/ερευνητών	22
2. Υποκείμενα της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας	27
2.1 Αποσαφήνιση της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας	29
2.1.1 Θεωρίες εργασιακής μετανάστευσης	29
2.1.2 Eurostars: Μετανάστες, ταξιδιώτες μακράς διάρκειας ή κάτι άλλο;	32
2.1.3 Η σημασία της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας	36
2.2 Κίνητρα κινητικότητας	39
2.2.1 Εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης και επιστήμονες	39
2.2.2 Φοιτητές-φοιτήτριες	40
2.2.3 Συναισθηματικοί παράγοντες	41
2.2.4 Συνθήκες ζωής	42
2.2.5 Προηγούμενες εμπειρίες κινητικότητας	42
2.2.6 Επιρροές από περίγυρο - μέσα ενημέρωσης	43
2.2.7 Ψυχολογικοί παράγοντες	43
2.2.8 Αντι-κίνητρα	44
2.3 Εμπειρία κινητικότητας: οφέλη και δυσκολίες	45
2.3.1 Προσωπικά οφέλη	45
2.3.2 Δυσκολίες ως προς τον τόπο προορισμού	45
2.3.3 Δυσκολίες ως προς τον τόπο προέλευσης	47

3. Η γεωγραφία της Ευρωπαϊκής κινητικότητας: βασικοί προορισμοί και κριτήρια επιλογής	49
3.1 Προορισμοί: Διεθνείς Ευρωπαϊκές πόλεις	50
3.2 Φοιτητές-Φοιτήτριες Erasmus κριτήρια κινητικότητας	53
3.3 Επιστήμονες/ Ερευνητές κριτήρια κινητικότητας	58
3.3.1 Γενική Γεωγραφία	58
3.3.2 Κριτήρια κινητικότητας	60
3.4 Σύνοψη	64
4. Βαρκελώνη: η εξέλιξη της σε σύγχρονη μητρόπολη	67
4.1 Η εξέλιξη της Βαρκελώνης ως τους Ολυμπιακούς Αγώνες του '92	70
4.2 Η Βαρκελώνη μετά τους Ολυμπιακούς	73
4.3 Βλέψεις για το μέλλον – στρατηγικές του παρόντος	76
4.4 Σύνοψη	79
5. Eurostars στη Βαρκελώνη	81
5.1 Γενικά χαρακτηριστικά: ομάδες και ποιότητες	82
5.1.1 Πανεπιστήμια	85
5.1.2 Εργασία	86
5.2. Κριτήρια επιλογής της Βαρκελώνης ως προορισμό	87
5.3. Οι Eurostars στην πόλη	91
5.3.1. Που εγκαθίστανται και σε ποιές περιοχές δρουν;	91
5.3.2. Αστικές μεταβολές της Βαρκελώνης και ο ρόλος των Eurostars	100
5.4 Σύνοψη - Συμπεράσματα	108
Βιβλιογραφία	111

Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή θα ασχοληθούμε με την κινητικότητα ατόμων από κράτη μέλη της ΕΕ και εντός της Ευρώπης. Η ομάδα στην οποία αναφερόμαστε έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και εντοπίζεται δύσκολα λόγω του ότι, εντός της Ευρώπης μετακινούνται πολλοί πληθυσμοί και με διαφορετικούς τρόπους, κίνητρα και σκοπούς. Οι μελέτες του φαινομένου είναι πρόσφατες και οι καταγραφές του πολύ λίγες.

Η κινητικότητα στην οποία εμείς αναφερόμαστε δεν έχει μεταναστευτικό χαρακτήρα, τουλάχιστον όχι με τον τρόπο που αυτός σκιαγραφείται στον πολιτικό λόγο και τις νομικές αντιλήψεις. Δεν συνδέεται με την οικονομική ή εργατική μετανάστευση, στην κλασική της μορφή. Αποτελεί μία κίνηση πιο προσωρινή, ενώ συνδέεται με προσωπικά κίνητρα, όπως η εμπειρία παραμονής σε μία άλλη χώρα, συναισθηματικοί παράγοντες κ.α. Ωστόσο, παρά την σχετικά σύντομη διάρκεια μετακίνησης, δεν αναφερόμαστε σε τουρισμό μακράς ή μικρής διάρκειας. Τα άτομα αυτά δεν μετακινούνται στα πλαίσια ενός ταξιδιού αναψυχής, αλλά αναζητούν μία κατάσταση προσωρινής μονιμότητας στην χώρα που πηγαίνουν, μετατοπίζοντας προσωρινά ένα κομμάτι της ζωής τους.

Τα χαρακτηριστικά αυτά που τους αποδώσαμε, θα μπορούσαν να συνδεθούν πιο έντονα με την νεανική ηλικία, κατά την οποία η επαγγελματική και οικογενειακή κατάσταση δεν είναι τόσο έντονα καθορισμένη. Επίσης πολλές φορές αποτελεί κομμάτι της μετάβασης στην ενήλικη ζωή και της ανεξαρτητοποίησης. Πολύ συχνά πρόκειται για άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, λόγω του κόστους της μετακίνησης και της αντίστοιχης υποστήριξης που δέχονται. Ωστόσο, δεδομένου ότι η αποσαφήνιση αυτή είναι εμπειρική, τα όριά της είναι εύπλαστα και είναι δύσκολο να τοποθετηθεί κάπου μία σκληρή διαχωριστική γραμμή.

Σύμφωνα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, υιοθετούμε τον όρο Eurostars του Andrian Favell (2008). Η ονομασία αυτή φαίνεται να εμπνέεται από τα ευρωπαϊκά τρένα Eurostars, καθώς παρομοιάζει την κινητικότητα της ομάδας με το ταξίδι των επιβατών αυτών των τρένων, που μεταβαίνουν γρήγορα στις ευρωπαϊκές μητροπόλεις. Μέσω αυτής της παρομοίωσης, τονίζεται η διάθεση για εξερεύνηση, αλλαγή και μία αίσθηση ελευθερίας.

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, και όπως θα δούμε στα πλαίσια αυτής της διάλεξης, η κινητικότητα των Eurostars μπορεί να μην αποτελεί προσωπική επιλογή αλλά εξαναγκασμένη κίνηση. Δεν θα μπορούσαμε σε καμία περίπτωση να μην λάβουμε υπόψιν μας τους διαρθρωτικούς παράγοντες που επηρεάζουν την κινητικότητα και σε ορισμένες περιπτώσεις την δημιουργούν, ωστόσο είναι πολύ διαφορετικοί από αυτούς που προκαλούν την μεταναστευτική κίνηση. Τέτοιοι παράγοντες είναι η οικονομική κρίση, ο διεθνής χαρακτήρας της αγοράς εργασίας, η αυξημένη ανταγωνιστικότητα σε διάφορους τομείς και ιδιαίτερα στην έρευνα κ.α.

Σε αυτήν την εργασία, προσπαθούμε αρχικά να εντοπίσουμε τα θεσμικά πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται η κινητικότητα, σκιαγραφούμε τα υποκείμενα μέσω των κινήτρων τους, ενώ στη συνέχεια αναζητούμε την βασική γεωγραφία της κίνησής τους και τις προτιμήσεις τους. Τέλος, εντοπίζουμε την ομάδα μας στο παράδειγμα της Βαρκελώνης. Χρησιμοποιώντας εργαλεία των προηγούμενων ενότητων, μελετάμε τους θεσμικούς παράγοντες που προωθούν την εισερχόμενη κινητικότητα της ομάδας στην πόλη, τα κριτήρια επιλογής της ως τόπο προορισμού, την χωρική της κατανομή αλλά και τα αστικά φαινόμενα με τα οποία συνδέεται.

Θεσμικοί παράγοντες κινητικότητας

στο πλαίσιο της Ευρώπης

1

Προσεγγίζοντας το ζήτημα της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας, θα ξεκινήσουμε από μία ανάλυση των παραγόντων που διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίζεται η κινητικότητα με την μορφή που την γνωρίζουμε σήμερα. Από τους παράγοντες αυτούς ιδιαίτερα σημαντική είναι η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, που συμβαίνει κατά την μετάβαση από την βιομηχανική στην μετα-βιομηχανική κοινωνία. Οι δύο αυτές εξελίξεις συμβαίνουν παράλληλα μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ κοινωνιολογικά θα μπορούσαμε να περιγράψουμε την σχέση τους ως «Wahlverwandtschaft» ή «εκλεκτική συγγένεια» (Weber 1988 [1920]), καθώς παρουσιάζουν μία σχέση αμοιβαίας προόδου και ενίσχυσης (VanMol, 2014).

Η στροφή από τις βιομηχανίες παραγωγής στις βιομηχανίες που βασίζονται στην γνώση καθιστούν το ανθρώπινο κεφάλαιο και την κινητικότητά του βασικό πόρο οικονομικής ευημερίας, με συνέπεια την αυξανόμενη σημασία της επιστήμης και της εκπαιδευτικής πολιτικής (Bell 1973). Έτσι, παρατηρούνται σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, που επηρεάζουν και προωθούν την κινητικότητα σε εκπαιδευτικό επίπεδο. Παράλληλα, αυτές οι αλλαγές, όπως υποστηρίζεται, οδηγούν σε έναν πολυδιάστατο κόσμο, μια «κοινωνία διακινδύνευσης» (Beck 1992), που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη αβεβαιότητα. Σε αυτά τα πλαίσια, η κινητικότητα των εργαζομένων επηρεάζεται από δυνατότητες ανέλιξης και ευκαιρίες δημιουργίας μίας μόνιμης εργασιακής καριέρας. Τα φαινόμενα αυτά θα αναλυθούν σε αυτό το κεφάλαιο, εξετάζοντας την πολυπλοκότητα των θεσμικών πλαισίων κινητικότητας και τον βαθμό που αυτοί αναπαράγουν την ανισότητα.

1.1 Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ελεύθερη κινητικότητα

1.1.1 Η δημιουργία της ΕΕ και ο ρόλος της ελεύθερης κινητικότητας

Με το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου και την καταστροφή που αυτός επέφερε στα κράτη, η διακηρυκτική αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στον στόχο της αποφυγής μελλοντικών πολέμων μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνών. Ιδανικό εργαλείο προς αυτή την κατεύθυνση θεωρήθηκε η στενή οικονομική αλληλεξάρτηση, επιχειρώντας την κατασκευή μίας επιτυχημένης ευρωπαϊκής οικονομίας. Η σύσταση της Ένωσης Άνθρακα και Χάλυβα το 1951, αποτελεί την πηγή της ΕΕ και εξυπηρετεί τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων. Έτσι, η οικονομία μπαίνει στο κέντρο της ευρωπαϊκής δημιουργίας, περνώντας από ένα σύστημα εθνικών επιχειρήσεων σε εθνικές αγορές, στις ενωμένες εθνικές οικονομίες, επιχειρώντας έτσι μία ενότητα πέρα από την πολιτιστική πολυμορφία.

Το συγκεκριμένο μοντέλο οικοδόμησης της Ευρώπης, εμπνεύστηκε από την άλλη μεριά του Ατλαντικού, από τις ΗΠΑ, με ένα όραμα για την δημιουργία της ομοσπονδιακής Ευρώπης. Οι ΗΠΑ ξεπέρασαν μία εποχή εμφυλίων πολέμων μέσω της άρσης των φραγμών της κρατικής ανεξαρτησίας στα τέλη του 19ου αιώνα, περνώντας σε μία εποχή δημιουργίας, που κορυφώθηκε με την «προοδευτική εποχή» του Τ. Ρούσβελτ, που δημιούργησε την ομοσπονδιακή οικονομική και πολιτική ένωση του 20ου αι. Πυρήνας της ένωσης αυτής ήταν ένας ενιαίος οικονομικός χώρος, που υποστηρίζεται από την διάλυση οικονομικών και πολιτικών εμποδίων στην κινητικότητα μεταξύ των κρατών. Η οικονομία λοιπόν αποτελεί την ενσάρκωση ενός κράτους-κοινωνίας, που επισκιάζει όλα τα υπόλοιπα, δημιουργώντας

απειρία οικονομικών ευκαιριών και ενθαρρύνοντας την ανταγωνιστική σχέση μεταξύ πόλεων και περιφερειών, καθώς και την κινητικότητα σε όλα τα επίπεδα. Το μοντέλο των ΗΠΑ ωστόσο, δεν πρόσφερε μόνο της έμπνευση για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά στήριξε την ανοικοδόμηση της Ευρώπης μέσω των αμερικάνικων ταμείων βοήθειας Marshall, που έθεσαν τα θεμέλια για την μελλοντική ευρωπαϊκή οικονομία.

Με τον τρόπο αυτό, το αμερικανικό ιδεώδες διασχίζει τον Ατλαντικό μετά το 1945, ενώ η δυναμικότητά του ανάγεται σε τρόπο εξόδου από την σκοτεινή ήπειρο των καταστροφών του Β Παγκοσμίου πολέμου. Ο ατομικισμός, η κατανάλωση, η ευημερία, η αισιοδοξία, η καπιταλιστική ανάπτυξη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας ανοιχτής κοινωνίας που απαρτίζεται από πολιτιστική ποικιλομορφία και αντλεί δυναμική από τους μετανάστες της. «Η Ευρώπη πήρε αυτό που χρειαζόταν, [...] Πήρε τον Bogart και την Bacall, πήρε τον Jackson Pollack, πήρε τον Elvis, πήρε Πολιτικά Δικαιώματα, Γούντστοκ και Λουλούδια. Επίσης, πήρε αυτοκινητόδρομους, εμπορικά κέντρα, και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη, μπεργκερς, μιλια τηγανητές πατάτες και κόκα κόλα[...]. Η παλιά Ευρώπη που αναδύεται από τα ερείπια θα μπορούσε να το δει αυτό με δέος. Την κλίμακα, το δυναμισμό, την αυτοπεποίθηση.» (Favell, 2008)

Ωστόσο, παρότι υπάρχουν αρκετές ομοιότητες στο πρότυπο και την δημιουργία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, η άμεση συσχέτισή τους αποτελεί στην πραγματικότητα αναντιστοιχία για ποικίλους λόγους (Favell, 2008). Κατ'αρχάς, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν χαρακτηρίζεται από την καθορισμένη γεωγρα-

φία της Βόρειας Αμερικής, καθώς εκτείνεται από την Μεσόγειο Θάλασσα, μέχρι και πέρα από τα Ουράλια Όρη. Η Ευρώπη, επίσης, έχει μία εξαιρετικά περίπλοκη ιστορία, περιλαμβάνει πληθυσμούς σε ξεχωριστά εδάφη, που διαμορφώνουν τους δικούς τους εθνικούς πολιτισμούς, και ειδικότερα τα έθνη-κράτη, καθιστώντας την ευρωπαϊκή εδαφικότητα πολύ συγκεκριμένη και τοπική, τουλάχιστον περισσότερο από ότι αυτή των ΗΠΑ.

Στα πλαίσια αυτά, η κινητικότητα είναι πολύ διαφορετική εντός των δύο ομοσπονδιών. Στις ΗΠΑ, η κινητικότητα είναι ελεύθερη, μέσα σε έναν ενιαίο εθνικό χώρο, σε αντίθεση με την κινητικότητα εντός της ΕΕ, που αποτελεί μία διεθνή (κοινοτική) κίνηση. Περιλαμβάνει την έξοδο από το έθνος-κράτος, ενώ η αρχική εθνικότητα διατηρείται σε κάθε περίπτωση μέσω του εθνικού διαβατηρίου. Στην πραγματικότητα, το γίνει κανείς πιο κινητικός στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τείνει να συμβολίζει ότι γίνεται πιο «Ευρωπαίος» (κάτι αρκετά ασαφές για πολλούς ακόμη), και αυτό με την σειρά του σημαίνει να γίνει πιο μετα-εθνικός.

Αυτό μας οδηγεί στην μεγάλη αντίφαση που υπάρχει μέσα στην Ευρώπη, καθώς εξακολουθεί να είναι οργανωμένη από και για εδαφικά εθνικά κράτη, συγκροτεί ωστόσο μία μοναδική μετα-εθνική, πολιτεία και κοινωνία. Τα έθνη-κράτη δημιουργήθηκαν σταδιακά σε όλη την Ευρώπη, με διαφορετικές ταχύτητες, διαφορετικούς τρόπους και διαφορετικά είδη εσωτερικών συστημάτων βασισμένα όμως στην έννοια της ιθαγένειας / υπηκοότητας, οριοθετημένης στα σύνορα του έθνους-κράτους. Τα έθνη-κράτη ανέπτυξαν διαφοροποιημένα κράτη πρόνοιας, ενσαρκωμένα σε θεσμούς κοινωνικής πρόνοιας, προσφέροντας κοινωνική ασφάλιση, καθολική εκπαίδευση, προστασία από σχετικούς κινδύνους, οφέλη, θεσμοθετημένες καριέρες και γενικά προσπάθησαν να διαχειριστούν την τροχιά του

ατόμου μέσω της κοινωνίας. Τα οφέλη αυτά ήταν κινητά μέσα στην χώρα αλλά δεν μεταφέρθηκαν ποτέ έξω από τα σύνορα του κράτους. Τα σύγχρονα κράτη πρόνοιας χρησιμοποιήθηκαν έτσι για να διαχειριστούν τις ζωές των πολιτών, σταθεροποιώντας και διαρθρώνοντας τις ευκαιρίες κινητικότητας. Υπό αυτή την έννοια η Ευρωπαϊκή Ένωση απέχει πολύ από την εθνική πολιτεία καθώς η ευρωπαϊκή «υπηκοότητα» που βασίζεται στο δικαίωμα της ελεύθερης κινητικότητας αποτελεί μία αδύναμη ταυτότητα και παρέχει μερικές μόνο εγγυήσεις ή διαβεβαιώσεις δικαιοσύνης. Παρέχει, ωστόσο, ένα εναλλακτικό πλαίσιο ζωής του ατόμου, ευρύτερο, λιγότερο προσδιορισμένο και πιο απρόβλεπτο. Μπορεί κανείς να αρχίσει να βλέπει τη σταδιοδρομία του σε διαφορετικούς ευρωπαϊκούς όρους, αποχωρώντας από τα εθνικά και περιφερειακά οφέλη. «Σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου, κοινοί υπερεθνικοί θεσμοί δεν δημιούργησαν μια μορφή μεταναστευτικής ιθαγένειας μέσα σε μια διακρατική περιφερειακή πολιτική τάξη.» (Favell & Recchi, 2009)

Βασική αρχή του έθνους-κράτους είναι η εδαφική εξουσία του έναντι των εδαφικών του συμφερόντων αλλά και των πολιτών που ζουν εντός των συνόρων του. Ωστόσο, στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκεται η ελεύθερη κινητικότητα εμπορευμάτων, υπηρεσιών και προσώπων, που θεσπίζεται ως βασικό δικαίωμα ήδη από το 1950. Η δέσμευση των εθνών κρατών να εγκαταλείψουν βασικές πτυχές του κυρίαρχου ελέγχου της οικονομίας και της πολιτείας τους, έχει τις ρίζες του σε μια οικονομική λογική, στην οποία πάντα υποτάσσεται το ευρωπαϊκό εγχείρημα. Η επίσημη θεωρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιλαμβάνει την διασφάλιση της σωστής οικονομικής λειτουργίας της, θέτοντας στο παρασκήνιο πολιτικές, πολιτιστικές και κοινωνικές διαστάσεις που προκύπτουν από την εθνικοποίηση

της Ευρώπης.

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης αφορά τρία βασικά βήματα: την τελωνειακή ένωση, την ενιαία αγορά, και τέλος την οικονομική και νομισματική ένωση. Σε ένα κόσμο ανταγωνιστικών οικονομιών, τα μικρότερα κράτη δέχονται πιέσεις να δημιουργήσουν περιφερειακές ομάδες, που επιτρέπουν μεγιστοποίηση των αποδόσεων εντός μιας κοινής αγοράς. Βασικά ορόσημα προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ), το 1957, που αποσκοπεί στην δημιουργία μιας κοινής αγοράς για όλα τα προϊόντα. Μία πιο ευρεία ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, δημιουργείται με τη Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), το 1959 (που περιλαμβάνει και άλλα ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΟΟΣΑ), ενώ μία κοινή εξωτερική πολιτική, αναπτύσσεται με την μετατροπή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) (Μάαστριχτ. 1991). Έτσι, σταδιακά και σύμφωνα με τις παραπάνω εξελίξεις, οι εθνικοί εμπορικοί φραγμοί καταλύονται, ενώ θεσπίζεται ένα κοινό νόμισμα (εξάλειψη εξόδων συναλλαγών), οδηγώντας στην κατασκευή μιας ολοκληρωμένης εσωτερικής αγοράς και ενός υπερεθνικού οικονομικού χώρου, την λειτουργία του οποίου ρυθμίζουν νέα θεσμικά όργανα. Σε αυτά τα νέα πλαίσια, η κινητικότητα εργασίας θεωρείται μηχανισμός ασφαλείας που αμβλύνει διαταραχές στο σύστημα. Παράλληλα, θεωρείται βασικός μηχανισμός ανάπτυξης για τα φτωχότερα μέλη, ενθαρρύνοντας νέες διασυνοριακές συναλλαγές.

Καθώς η νομολογία την ελεύθερης κινητικότητας αναπτύσσεται, οι διαστάσεις της επεκτείνονται πολύ πιο πέρα από μία βασική οικονομική λογική. Οι νέα διατάξεις αποδίδουν δικαιώματα σε φοιτητές, οικογένειες, συνταξιούχους, περιλαμβάνοντας

πρακτικά κάθε άτομο που επιθυμεί να περάσει κάποιους μήνες στο εξωτερικό αναζητώντας εργασία και έναν νέο τρόπο ζωής. Η ελεύθερη κινητικότητα με τον τρόπο αυτό ανάγεται σε τρόπος οικοδόμησης των διεθνών ανταλλαγών και της ευρωπαϊκής ταυτότητας, αναιρώντας «δύο έως τρεις αιώνες συνεχούς και συνεπούς οικοδόμησης κρατών-εθνών στην Ευρώπη.» (Favell, 2008). Σε κοινωνικό λοιπόν επίπεδο, οι μετακινούμενοι ενδοευρωπαϊκά αναμένεται να μετριάσουν τις εθνικές διαφορές και να εμβαθύνουν την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, καθώς θεωρείται ότι άτομα που έχουν κάποια εμπειρία ελεύθερης κινητικότητας, είναι πιο πιθανό να αντιληφθούν την αξία της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και να υποστηρίξουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτό φαίνεται και από την πιο πρόσφατη νομοθεσία που επεκτείνει τα δικαιώματα κινητικότητας:

“Enjoyment of permanent residence by Union citizens who have chosen to settle long term in the host member state would strengthen the feeling of Union citizenship and is a key element in promoting social cohesion, which is one of the fundamental objectives of the Union” (Directive 2004/38).

Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση υλοποιείται έτσι μέσα σε ένα πλαίσιο απρόσκοπτης κινητικότητας. Τα άτομα μπορούν να χτίζουν ζωές, οικογένειες, κοινωνικές σχέσεις και καριέρες, πέρα από τα πλαίσια του έθνους κράτους τους που παλαιότερα καθόριζε την προσωπική ταυτότητα. Η ελεύθερη κινητικότητα αποτελεί βασική διάσταση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας καθώς και το βασικότερο προνόμιό της σύμφωνα με τους Ευρωπαίους, όταν αυτοί διερωτώνται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006). Παράλληλα, οποιαδήποτε επίκληση των εθνικών συνόρων για τον περιορισμό της ελευθερίας αυτής για τους ευρωπαίους αλλοδαπούς, θεωρείται, πλέον, διάκριση.

1.1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή των δικαιωμάτων ελεύθερης κινητικότητας

Η ελεύθερη κινητικότητα λοιπόν θεσπίζεται αρχικά με στόχο την οικονομική εξισορρόπηση ανισοτήτων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ σταδιακά ανάγεται σε παράγοντα πολιτιστικής ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών εθνικών ομάδων. Προκειμένου να εξηγήσουμε καλύτερα αυτή την μετάβαση, θεωρούμε σκόπιμη μία σύντομη ιστορική εξιστόρηση της νομολογίας της ελεύθερης κινητικότητας. (Πηγή: (Favell & Recchi, Pioneers of European Integration_ Citizenship and Mobility in the EU, 2009)

ΕΚΑΧ 1951

Η ιστορία των δικαιωμάτων της ελεύθερης κινητικότητας ξεκινά στις αρχές της δεκαετίας του 1950, με την σύσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1951, μία υπερεθνική οργάνωση κοινών οικονομικών συμφερόντων με ιδρυτικά μέλη την Γερμανία, την Γαλλία, την Ιταλία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και το Λουξεμβούργο. Η ελεύθερη κινητικότητα διευκόλυε την πρόσληψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού πέρα των εθνικών συνόρων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την διαδικασία παρουσίασε η Ιταλία, επιχειρώντας την μείωση της εγχώριας ανεργίας και υποαπασχόλησης. (Romero 1993 · σχετικά με την ανάπτυξη των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας, βλέπε επίσης Wiener 1998 · Maas 2007). Με την συνθήκη ΕΚΑΧ ωστόσο, η ελεύθερη κινητικότητα περιορίζεται σε «εργαζόμενους που είναι υπήκοοι κρατών μελών και έχουν αναγνωρισμένα προσόντα σε ανθρακωρυχείο ή χαλυβουργία» (άρθρο 69).

ΕΟΚ 1957

Η ιδρυτική συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας που υπογράφηκε στην Ρώμη το 1957, αποτελεί σημαντικό βήμα για την γενίκευση των δικαιωμάτων κινητικότητας, καθώς με το άρθρο 48 διασφαλίζεται το δικαίωμα αποδοχής εργασίας σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ, το δικαίωμα ελεύθερης κινητικότητας εντός της Κοινότητας καθώς και το δικαίωμα παραμονής σε άλλο κράτος μετά την πρόσληψη. Τα δικαιώματα αυτά αφορούν ωστόσο στην παρούσα Συνθήκη «εργαζόμενους» και όχι πολίτες, αντιμετωπίζοντας την κινητικότητα ως παράγοντα παραγωγής, γεγονός που φανερώνει ξεκάθαρα την οικονομική λογική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και την άποψή της για την αγορά. Η Συνθήκη αυτή λοιπόν, θέτει ένα πιο σταθερό νομικό πλαίσιο για το ενδοευρωπαϊκό σύστημα εργατικής μετανάστευσης, ικανοποιώντας τα συμφέροντα των αλλοδαπών εργαζόμενων από την Ιταλία και των εργοδοτών στην Γαλλία, την Γερμανία κ.α.

Παρότι το άρθρο 49 της Συνθήκης θέσπιζε την κινητικότητα ως μία πλήρως διακυβερνητική πολιτική, τα κράτη-μέλη της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης,

αντιστάθηκαν στην άρση της κυρίαρχης εξουσίας τους στον έλεγχο των μη πολιτών, και αρνήθηκαν την παρέμβαση υπερεθνικών κανονισμών. Έτσι, για περισσότερο από μία δεκαετία μετά την Συνθήκη της Ρώμης, τα άτομα που επιθυμούσαν να εργαστούν σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΟΚ, εξακολουθούσαν να υπόκεινται στους εθνικούς νόμους μετανάστευσης, και επομένως η αίτησή τους για άδεια διαμονής και εργασίας μπορούσε να απορριφθεί ανάλογα με την θέληση της χώρας υποδοχής. Για τις χώρες εκτός ΕΟΚ η εργατική μετανάστευση συνήθως ρυθμιζόταν από διμερείς συνθήκες ή άλλου τύπου σχέσεις (βλ περίοδος αποικιοκρατίας και μετά).

Μία δεκαετία αργότερα, ο κανονισμός 1612/68 και η οδηγία 68/360, θεσπίζουν βασικά δικαιώματα ισότητας των μεταναστών στην χώρα υποδοχής, θέτοντας τις βάσεις για την πραγματική εφαρμογή της ελεύθερης κινητικότητας. Με τις νομοθετικές αυτές πράξεις καταργούνται οι περιορισμοί κινητικότητας και διαμονής των εργαζόμενων αλλά και των οικογενειών τους σε όλα τα κράτη μέλη.

Αφενός, ο κανονισμός 1612/68, καθορίζει την ισότητα των αλλοδαπών εργαζομένων με τους ημεδαπούς εργαζόμενους, όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας, τα επιδόματα μισθών και ανεργίας, τα επιδόματα στέγασης, τα κοινωνικά και φορολογικά οφέλη, συμπεριλαμβανόμενης και της πρόσβασης στην κατάρτιση και την εκπαίδευση. Παράλληλα, τα μέλη των οικογενειών αλλοδαπών εργαζομένων αποκτούν δικαίωμα παραμονής και πρόσβασης σε κάθε είδους απασχόλησης στην χώρα υποδοχής.

Από την άλλη πλευρά, η οδηγία 68/360, μειώνει σημαντικά τους γραφειοκρατικούς περιορισμούς στην μετακίνηση εντός της ΕΕ, καθώς οι εργαζόμενοι και οι οικογένειές τους αποκτούν το δικαίωμα μετακίνησης εντός της ΕΕ με την χρήση δελτίου ταυτότητας ή διαβατηρίου, καταλύοντας της υποχρέωση θεώρησης. Επιπλέον, διασφαλίζεται το δικαίωμα μόνιμης κατοικίας, και έτσι η άδεια διαμονής δεν αποσύρεται πλέον σε περίπτωση ακούσιας ανεργίας. Η απέλαση πλέον δεν δικαιολογείται με την ανεργία. Οι διατάξεις του 1968 τερματίζουν με αυτόν τον τρόπο το μεταβατικό καθεστώς του άρθρου 49 της Συνθήκης, και δημιουργούν ένα πλαίσιο πλήρους άσκησης δικαιωμάτων ελεύθερης κινητικότητας.

Τις δεκαετίες που ακολουθούν, το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), διευρύνει όλο και περισσότερο το πεδίο της ελεύθερης κινητικότητας, μετατοπίζοντας την

1968

Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη Σένγκεν, 1986-1990

εστίασή της από ελεύθερη κινητικότητα εργαζομένων σε ελεύθερη κινητικότητα προσώπων. Η διαδικασία της κινητικότητας αποτελεί πλέον μία κίνηση ανεξάρτητη από την ιδιότητα του ατόμου ως οικονομικού παράγοντα. Έτσι, σύμφωνα με το ΔΕΚ το δικαίωμα της κινητικότητας συνεπάγεται πλέον όχι μόνο μία οικονομική ολοκλήρωση στην ενιαία αγορά, αλλά και μία κοινωνική ολοκλήρωση, συμπεριλαμβάνοντας πολιτιστικές και εκπαιδευτικές πτυχές της ζωής των εργαζομένων και των κοινωνιών. Με την νομολογία του ΔΕΚ, τα δικαιώματα της ελεύθερης κινητικότητας επεκτάθηκαν την δεκαετία του 1970 στους αλλοδαπούς αυτοαπασχολούμενους και την δεκαετία του 1980 σε αυτούς που παρακολουθούν αμειβόμενη κατάρτιση καθώς και σε εποχιακά εργαζόμενους.

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που υπογράφηκε το 1986, έχει ως βασικό στόχο την δημιουργία ενός «χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα στο οποίο να διασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων». Ο στόχος αυτός θεσπίζεται το 1990, όταν τα δικαιώματα κινητικότητας επεκτάθηκαν σε μη οικονομικά ενεργές κοινωνικές ομάδες, δηλαδή φοιτητές, συνταξιούχους και ανέργους. Ωστόσο, τα δικαιώματα αυτά παρέχονται υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης κοινωνικής ασφάλειας και επαρκών πόρων ώστε να μην επιβαρύνονται τα συστήματα υγείας και κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής. Στην πρόοδο αυτή έρχεται να προστεθεί το σύστημα του Σένγκεν, που υλοποιείται σταδιακά το 1980-1990 και καταργεί τον έλεγχο διαβατηρίων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ.

Συνθήκη του Μάαστριχτ 1992

Πολύ σημαντικό βήμα αποτέλεσε η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση που υπογράφηκε στο Μάαστριχτ το 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου του 1993. Με την συνθήκη αυτή εισάχθηκε η ευρωπαϊκή ιθαγένεια προκειμένου να «ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπηκόων των κρατών μελών της». Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια συντελείται από ένα σύνολο δικαιωμάτων με σημαντικότερα τα εξής: δικαίωμα ψήφου και υποψηφιότητας στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος-μέλος στο οποίο διαμένουν, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, δικαίωμα υποβολής αναφορών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δικαίωμα προστασίας από τις προξενικές αρχές, καθώς και το δικαίωμα ελεύθερης κινητικότητας και διαμονής στην επικράτεια οποιουδήποτε από τα κράτη της ΕΕ.

Στην πράξη, οι τρεις πρώτες διατάξεις στερούνται σημασίας σε σχέση με το τελευταίο, καθώς η ψηφοφορία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει αποδειχθεί μικρής πολιτικής σημασίας, με υψηλά ποσοστά αποχής, ενώ οι αναφορές προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή τον Διαμεσολαβητή αποτελούν κάπως ασυνήθιστη επιλογή. Αντίθετα, το δικαίωμα κίνησης και διαμονής σε όλη την επικράτεια της ΕΕ, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της

ΔΕΚ 1970-1980

ιθαγένειας της ΕΕ.

Η οδηγία 2004/38 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενοποιεί την προϋπάρχουσα διάσπαρτη νομοθεσία των δικαιωμάτων των μετακινούμενων σε όλη της επικράτεια της ΕΕ, ενώ ενσωματώνει νομοθεσίες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Πιο συγκεκριμένα, ορίζει τρεις κατηγορίες κινητικότητας: βραχυπρόθεσμη (μέχρι τρεις μήνες), μακροπρόθεσμη (μεταξύ 3 μηνών και 5 ετών) και μόνιμη (πάνω από 5 έτη). Έτσι, αναγνωρίζεται το δικαίωμα μόνιμης διαμονής των μετακινούμενων πολιτών της ΕΕ, μετά από πενταετή παραμονή σε κάποια χώρα υποδοχής, ενώ αποδίδει την ευθύνη της κοινωνικής ευημερίας των μετακινούμενων, στην χώρα υποδοχής. Έτσι τα δικαιώματα κοινωνικής πρόνοιας των μετακινούμενων στο κράτος υποδοχής είναι ανάλογα του τύπου της κινητικότητας.

Παράλληλα οι διευρύνσεις της ΕΕ το 2004 και 2007, έφεραν το ζήτημα της κινητικότητας του ευρωπαϊκού πολίτη στην κορυφή της πολιτικής συζήτησης. Το 2004 εισέρχονται στην ΕΕ η Τσεχία, η Εσθονία, η Κύπρος, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Μάλτα, η Πολωνία, η Σλοβενία, η Σλοβακία, ενώ το 2007 η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Όμως, τα δικαιώματα μετακίνησης των νέων ευρωπαϊκών πολιτών, όπως και στις προηγούμενες διευρύνσεις (Ελλάδα, 1981, Ισπανία, 1986 και Πορτογαλία, 1986) υπόκειντο σε προσωρινούς περιορισμούς, με εξαίρεση την Αγγλία, την Ιρλανδία και την Σουηδία, που αναγνώρισαν πλήρως τα νέα δικαιώματα. Συνολικά, οι περιορισμοί κινητικότητας για τους πολίτες από τα λεγόμενα κράτη μέλη της ΕΕ των 10 (δηλαδή αυτά που εντάχθηκαν το 2004), καταργήθηκαν το 2006 και το 2007, με εξαίρεση την Γερμανία και την Αυστρία, που είχαν μεγάλους αριθμούς ανεπίσημων μεταναστών από την Κεντρική και

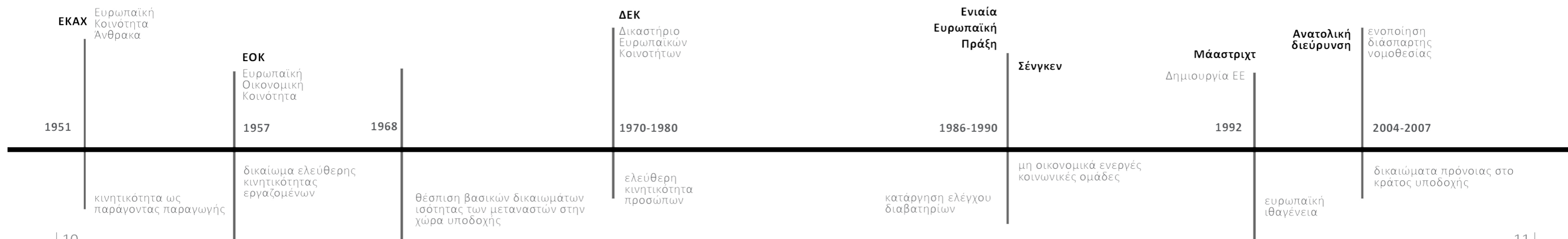
2004-2007

Ανατολική Ευρώπη και διατήρησαν εθνικά μέτρα μέχρι το 2009. Για τα κράτη μέλη που εισήλθαν το 2007, η Φιλανδία και η Σουηδία αποδέχτηκαν από την αρχή δικαιώματα πλήρους κινητικότητας.

ρζυνολικά, η ελεύθερη κινητικότητα των προσώπων πέρα από τα εθνικά σύνορα αλλά εντός της ΕΕ, αποτελεί βασικό στόχο της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και μέσα από μία σειρά νομικών εξελίξεων, έχει γίνει βήμα-βήμα καθημερινό χαρακτηριστικό αρχικά της οικονομικής και μετέπειτα της κοινωνικής ζωής της Ευρώπης. Ο Favell ξεχωρίζει ως πιο βασικά νομικά βήματα τις μεταρρυθμίσεις του 1968, που κατήργησαν τους περιορισμούς στην μετακίνηση και την διαμονή των εργαζομένων και των οικογενειών τους, και την καθιέρωση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας το 1992. Οι νομοθετικές πράξεις των ετών αυτών εξισώνουν δικαιώματα αλλοδαπών και ημεδαπών, επεκτείνουν τις δυνατότητες μετακίνησης, διευρύνουν τα δικαιώματα των μετακινούμενων και καταργούν προνόμια που θεσπίζονταν από τις εθνικές νομοθεσίες. «Οι μετανάστες «εργαζόμενοι» - όπως αποκαλούνταν στη Συνθήκη ΕΚΑΧ του 1951 - έχουν μετατραπεί σε «μετακινούμενοι» της ΕΕ, όπως συνήθως αναφέρονται στα έγγραφα της ΕΕ.»

(Favell & Recchi, 2009)

Σαφώς, ωστόσο, υπάρχουν ακόμα ποικίλοι φραγμοί στην καθολικότητα της ελευθερίας κινητικότητας στην ΕΕ, βασικότεροι από τους οποίους είναι η δυνατότητα ψήφου στις γενικές εκλογές της χώρας υποδοχής, που παραμένει βασικός πυλώνας της εθνικής ιθαγένειας και η πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές χωρίς περιορισμούς. Παράλληλα, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι συνταξιοδοτικές παροχές που αποκτήθηκαν κατά την παραμονή σε διαφορετικά κράτη μέλη, δεν συσσωρεύονται. Από τους φραγμούς αυτούς γίνεται αντιληπτό ότι η ελεύθερη κινητικότητα εντός της ΕΕ ενθαρρύνει την διακρατικοποίηση των κοινωνικών παροχών, καθώς η αυξημένη κινητικότητα υπονοεί την ανάγκη δημιουργίας ενός ενιαίου ή τουλάχιστον εναρμονισμένου συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Η μελλοντική κατασκευή ενός τέτοιου συστήματος είναι σαφώς αμφισβητήσιμη, μας αποδεικνύει ωστόσο ότι η δυναμική της ελεύθερης κινητικότητας υπονομεύει την περιγραφή της ΕΕ ως έναν απλό δίκτυο διακυβερνητικών σχέσεων, ενώ ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλει στην εμβάθυνση της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, δεν μπορεί να υποτιμηθεί.

1.2 Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

1.2.1 Εκδημοκρατισμός της γνώσης

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, δεν άργησε να συμπεριλάβει τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δίνοντας μεγάλη έμφαση στην σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ και της οικονομικής της ευημερίας. Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε τους λόγους για τους οποίους τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά ιδρύματα θεσπίζουν συνεργασίες μεταξύ τους, τον τρόπο με τον οποίο αυτό πραγματοποιείται θεσμικά καθώς και την επακόλουθη δημιουργία των προγραμμάτων κινητικότητας στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Συνολικά, από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα, το επίπεδο εκπαίδευσης του ευρωπαϊκού πληθυσμού έχει αυξηθεί ραγδαία. Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι πλέον καθολική σε σχεδόν όλα τα κράτη της ΕΕ, ενώ η τριτοβάθμια εκπαίδευση, επεκτείνεται έντονα στην μεταπολεμική περίοδο και μετατρέπεται από προνόμιο της ελίτ σε ένα συνολικότερο σύστημα μαζικής εκπαίδευσης (Agum et al., 2007, García Ruiz 2011, Müller and Wolbers 2003). Σύμφωνα με τους Reimer και Pollak (2010: 416), η «εγγραφή φοιτητών σε τριτοβάθμια ιδρύματα αυξήθηκε από περίπου 1 εκατομμύριο σε 1,8 εκατομμύρια» μεταξύ του 1980 και του 2000 στην Γερμανία, ενώ σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Eurostat για το 2015, το 31,7% του πληθυσμού της Ευρώπης ηλικίας μεταξύ 25 και 54 ετών έχουν τίτλους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ISCED επίπεδα 5-8), αν και με μεγάλες ανισότητες μεταξύ χωρών και φύλων. Η Ευρώπη, συνεπώς, είναι καλά εξοπλισμένη με «ακαδημαϊκό κεφάλαιο» (Bourdieu, 1984).

Η διάδοση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να αποδοθεί στις τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις της μεταπολεμικής περιόδου (Müller και Wolbers, 2003). Βασική εξέλιξη της περιόδου αυτής, και ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του '70, αποτελεί η αναδιάρθρωση των αγορών εργασίας, με την μετάβαση από την μαζική παραγωγή στην ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών (Furlong 2009), καθώς και την μείωση της σημασίας της χειρωνακτικής εργασίας. Άλλες σημαντικές εξελίξεις συνδέονται επίσης με την άνοδο των παγκόσμιο αγορών και εταιριών, την διάδοση των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και την διαδικασία του εξευρωπαϊσμού (Van Mol, 2014). Οι νέες αυτές δομές της αγοράς εργασίας αλλάζουν σημαντικά την σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, καθώς στις νέες παγκόσμιες οικονομίες γνώσης απαιτείται πιο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και συνεχείς καινοτομίες προκειμένου να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα (Walther και Plug, 2006). Παράλληλα, μεγαλύτερο κομμάτι της κοινωνίας αναζητά ένα «καλύτερο» εργασιακό μέλλον, επιδιώκοντας την κοινωνική κινητικότητα μέσω της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Έτσι, στο νέο αυτό μεταβαλλόμενο περιβάλλον, το ανθρώπινο κεφάλαιο αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για την εξασφάλιση της οικονομικής ευημερίας, δημιουργώντας έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των χωρών και των περιοχών του κόσμου για την προσέλκυση των πιο ικανών ατόμων στην αγορά εργασίας. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς αποτελεί τον μοναδικό μηχανισμό παροχής ανθρώπινου κεφαλαίου, ανάγεται σε παράγοντα ανάπτυξης της καινοτομίας, της επιστημονικής έρευνας, και, κατ' επέκταση, της οικονομικής

ευημερίας. Εν ολίγοις, σε αυτό το πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο, η τριτοβάθμια εκπαίδευση θεωρείται όλο και περισσότερο ότι έχει έναν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση του οικονομικού μέλλοντος της Ευρώπης (Altbach και Teichler 2001). Η θέση αυτή διαφαίνεται ξεκάθαρα και από την τοποθέτηση της Παγκόσμιας Τράπεζας, που συνοψίζει τους λόγους για τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης: «Η εκπαίδευση είναι θεμελιώδης για την ανάπτυξη και την πρόοδο. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση, βασικό ανθρώπινο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, είναι επίσης μια στρατηγική επένδυση για την ανάπτυξη. Το ανθρώπινο μυαλό κάνει εφικτά όλα τα σύγχρονα επιτεύγματα, από την πρόοδο της υγείας και της γεωργικής καινοτομίας στην κατασκευή υποδομών και την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Προκειμένου οι αναπτυσσόμενες χώρες να αποκομίσουν πλήρως αυτά τα οφέλη και μαθαίνοντας από το απόθεμα των παγκόσμιων ιδεών και μέσα από την καινοτομία- θα πρέπει να απελευθερώσουν τις δυνατότητες του ανθρώπινου νου. Και δεν υπάρχει καλύτερο εργαλείο για κάτι τέτοιο από την εκπαίδευση.» (Παγκόσμια Τράπεζα, 2011, σ. 1)

Στις πρόσφατες πολιτικές δεσμεύσεις και νομοθετικές εξελίξεις, βασικό στόχο αποτελεί η διοχέτευση όλο και περισσότερων νέων ατόμων στα πανεπιστήμια, με την έννοια της «συμμετοχικότητας» στην εκπαίδευση να επαναλαμβάνεται συνεχώς στις δηλώσεις σημαντικών θεσμών. (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Η ρητορική αυτή πηγάζει από την συνειδητοποίηση ότι «η εποχή όπου ο ανταγωνισμός προέρχονταν κυρίως από χώρες που μπορούσαν να προσφέρουν κυρίως εργασία χαμηλής ειδίκευσης,

έχει τελειώσει, επομένως η ποιότητα της εκπαίδευσης και της προσφοράς δεξιοτήτων έχει αυξηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και η Ευρώπη πρέπει να ανταποκριθεί» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, σελ. 2). Έτσι, ο παράγοντας της κοινωνικής ένταξης στην εκπαιδευτική πολιτική έχει να κάνει με την κεφαλαιοποίηση επενδύοντας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι των άλλων «κοινωνιών γνώσης»:

«Οι ΗΠΑ και ορισμένες ασιατικές χώρες επενδύουν σε στρατηγικές που βασίζονται σε ICT για την αναμόρφωση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Μεταμορφώνουν, εκσυγχρονίζουν και διεθνοποιούν τα εκπαιδευτικά συστήματα με απτά αποτελέσματα σε σχολεία και πανεπιστήμια σχετικά με την πρόσβαση και το κόστος της εκπαίδευσης, τις πρακτικές διδασκαλίας και την παγκόσμια φήμη τους ή την επωνυμία τους.» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013α, σ. 3)

Αυτό αντικατοπτρίζεται στις συστάσεις που έγιναν στα τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΑΕΙ) σε όλη την Ευρώπη:

«Τα ευρωπαϊκά ΑΕΙ θέλουν να συνεχίσουν να αποτελούν τον νούμερο ένα προορισμό εναντίον του αυξανόμενου ανταγωνισμού από την Ασία, τη Μέση Ανατολή και τη Λατινική Αμερική, και πρέπει να ενεργήσουν στρατηγικά για να κεφαλαιοποιηθούν από τη φήμη της Ευρώπης για υψηλής ποιότητας ανώτατη εκπαίδευση [...] έτσι πρέπει να συμβάλλουν εντονότερα στην οικονομική ανάπτυξη, με την ενθάρρυνση της καινοτομίας και εξασφαλίζοντας ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας [...] γιατί, καθώς οι παγκόσμιες οικονομίες πιέζουν για ισχυρότερη ανταγωνιστικότητα, δημιουργώντας και προσελκύοντας κορυφαία ταλέντα, δεν αποτελεί πλέον στόχο μόνο μερικών

χωρών.» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013b, σ. 3)

Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι στόχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2020 είναι η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τουλάχιστον στο 40% των νέων Ευρωπαίων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

1.2.2 Ακαδημαϊκός Καπιταλισμός

Μία διαδικασία που συμβαίνει παράλληλα με τον εξευρωπαϊσμό των πανεπιστημίων και τον εκδημοκρατισμό της γνώσης, και σαφώς συμβάλλει σε αυτές τις εξελίξεις αλλά και αφορμάται από αυτές, είναι η ευθυγράμμιση των πανεπιστημίων με την επιχειρησιακή ηθική, σε παγκόσμιο επίπεδο. Με την ανάδειξη του νεοφιλελευθερισμού στο επίκεντρο του οικονομικού συστήματος, η τριτοβάθμια εκπαίδευση άρχισε να είναι αισθητά υβριδική στην δεκαετία του '80 (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Τα πανεπιστήμια υπό την μορφή δημόσιων υπηρεσιών, και ιδιαίτερα οι πιο ανθρωπιστικές σπουδές τους, άρχισαν να θεωρούνται αναποτελεσματικά για την κοινωνία, και ιδιαίτερα δαπανηρά για τις κυβερνήσεις, ενώ θα μπορούσαν να αυξήσουν τις επιδόσεις τους αν εφάρμοζαν μία πιο επιχειρηματική λογική (Fisher, 2009; Canaan, 2010). Με βάση αυτή την λογική, πολλά από τα πανεπιστήμια άλλαξαν σταδιακά την δομή τους και αφομοίωσαν διάφορες λειτουργίες εταιριών, όπως «τμήματα μέσωσ μαζικής ενημέρωσης και μάρκετινγκ, επιχειρηματικά σχέδια, εκστρατείες συλλογής κεφαλαίων και επωνυμίας, τοποθέτηση προϊόντων, εταιρικές σχέσεις με τον ιδιωτικό τομέα, αναλύσεις κόστους-οφέλους και συνήθειες αξιολογήσεις δεικτών επιδόσεων» (Bok, 2009). Η συρρίκνωση της κρατικής χρηματοδότησης που συνοδεύει αυτή την διαδικασία, ωθεί τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να βασίζονται στην αυτοχρηματοδότησή τους με επιχειρηματικούς

τρόπους. Το νέο αυτό καθεστώς που διέπει την οικονομία της γνώσης, ονομάστηκε «ακαδημαϊκός καπιταλισμός» (Slaughter and Rhoades, 2004), προσθέτοντας στην λειτουργία του πανεπιστημίου την μετατροπή της γνώσης σε κερδοφόρες εκροές (Canaan and Shumar, 2008; Audretsch κ.ά., 2012), ενσωματώνοντας την παραγωγή έρευνας με το μάρκετινγκ και τις δημόσιες σχέσεις.

Οι ανταγωνιστικές προσπάθειες έλκυσης χρηματοδότησης για έρευνα (όχι απαραίτητα από κρατικούς φορείς), αποκτούν πλέον αυξανόμενη σημασία για την λειτουργία των πανεπιστημίων. Δημιουργείται η ανάγκη μετρήσιμων αποτελεσμάτων, προώθησης του εξωτερικού προφίλ του ιδρύματος και της κατασκευής ενός brand. Στόχος αυτών των διαδικασιών είναι η απόδειξη μεγαλύτερης ποιότητας του πανεπιστημίου έναντι των ανταγωνιστών του, γι' αυτό και τα ιδρύματα πραγματοποιούν στατιστικές αναλύσεις σχετικά με την απασχόληση των αποφοίτων τους και τον τρόπο με τον οποίο οι μισθοί τους είναι υψηλότεροι από αυτούς των άλλων πανεπιστημίων (Canaan, 2010). Υπό αυτό το πρίσμα, και οι πανεπιστημιακοί πίνακες κατάταξης (ranking), διαδραματίζουν όλο και σημαντικότερο ρόλο στην επωνυμία των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το «παιχνίδι της βαθμολογίας» έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία σε διάφορα εθνικά πλαίσια, που δημιουργούν στρατηγικές προσέλευσης και διατήρησης του ανθρώπινου κεφαλαίου που άλλες χώρες διαθέτουν (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

Συνολικά, παρά την αύξηση της συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι διαρθρωτικοί παράγοντες που αναλύθηκαν παραπάνω, έχουν σημαντική επιρροή τόσο στις δυνατότητες εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο και στην αναπαραγωγή της κοινωνικής ανισότητας.

Σημαντικό κομμάτι της βιβλιογραφίας δείχνει τον τρόπο με τον οποίο το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, το φύλο και η εθνικότητα, εξακολουθούν να καθορίζουν την δυνατότητα πρόσβασης και ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Argentin και Triventi 2011, Gayle et al. · Rauhvargers 2011 · Recchi 2007). Επιπλέον, η κοινωνική ανισότητα υφίσταται και με διαφορετικούς τρόπους στα πλαίσια των αλλαγών που εντοπίσαμε στην διάρθρωση των πανεπιστημίων. Κατά την διάρκεια της επέκτασης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εμφανίστηκαν νέες διαιρέσεις, όπως μεταξύ ελίτ και μη ελίτ ιδρυμάτων, μεταξύ των οποίων θεωρείται ότι υπάρχουν βασικές διαφορές ως προς την εξασφάλιση προοπτικών στην αγορά εργασίας (García Ruiz, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, «οι μειονεκτούντες νέοι ενδέχεται να είναι λιγότερο ικανοί να επωφεληθούν από τα οφέλη του εκσυγχρονισμού» (Brooks, 2009), και επομένως η κινητικότητα (και μη) των φοιτητών, θα πρέπει να εξετάζεται σε σχέση με τους παράγοντες που αναφέραμε σε αυτή την ενότητα.

1.2.3 Κινητικότητα σπουδαστών

Η μαζική επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και η ανάγκη ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν αργεί να προωθήσει την συνεργασία των πανεπιστημίων, που εμφανίζεται στην ευρωπαϊκή ατζέντα στις αρχές της δεκαετίας του '70, ενώ το 1987 δημιουργείται το πρόγραμμα Erasmus. Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα, αποσκοπεί σε δύο βασικούς στόχους. Πρώτον, έναν οικονομικό στόχο που σχετίζεται με την εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης στις παγκόσμιες οικονομίες γνώσης, μέσα από την αύξηση της κινητικότητας των σπουδαστών στις μελλοντικές επαγγελματικές σταδιοδρομίες τους, μετά από μία περίοδο σπουδών στο εξωτερικό

(Papatsiba 2005, Teichler & Jahr 2001, Van Mol 2011a, 2011b, 2014). Δεύτερον, υπάρχει μία πολιτική στοχοθέτηση που αφορά την εδραίωση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με την δημιουργία ευρωπαίων πολιτών, μέσα από την ανάμιξη των νέων ενηλίκων στην Ευρώπη (Ballatore 2010, Corbett 2003, King and Ruiz-Gelices 2003, Papatsiba 2006, Sigalas 2010, Van Mol 2011a, 2013a, 2013b, 2014 Van Mol and Wauters 2011).

Η οργάνωση του προγράμματος τα πρώτα χρόνια εξαρτιόταν από διμερείς συμφωνίες ανταλλαγής μεταξύ ακαδημαϊκών ινστιτούτων, δημιουργώντας ένα σύστημα εμπλεκόμενων ακαδημαϊκών μονάδων, μία κατάσταση που άλλαξε με την ενσωμάτωση του Erasmus στο ευρύτερο πρόγραμμα Socrates το 1994 (Van Mol, 2014). Το πρόγραμμα αυτό λειτούργησε σαν μία ομπρέλα ομαδοποίησης όλων των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αυξάνοντας την διοικητική αποτελεσματικότητα και τονώνοντας τις συνεργασίες μεταξύ εκπαιδευτικών τομέων (Bracht et al., 2006). Οι διμερείς συμφωνίες συνεργασίας γίνονται μέσω μίας ενιαίας αίτησης, ενώ προωθήθηκε επίσης η κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού και η καινοτομία των προγραμμάτων σπουδών (Bracht et al., 2006).

Ο κεντρικός ρόλος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έρχεται στο προσκήνιο του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού ευρωπαϊκού σχεδίου ξανά, με την εγκατάσταση μηχανισμών που αποσκοπούν στην προαγωγή του «εξευρωπαϊσμού» των πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης (Brooks 2009: 5). Η πιο γνωστή εκπαιδευτική πρωτοβουλία προς αυτή την κατεύθυνση είναι η διαδικασία της Μπολόνια, η οποία ξεκίνησε το 1999, με στόχο τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης μέχρι το 2010 (Van Mol, 2014). Η διαδικασία ξεκίνησε ως εθελοντική συνεργασία, όμως η συνεχής προβολή της επιτακτικής σημασίας της οικονομί-

ας της γνώσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οδήγησε σε περαιτέρω τυποποίηση της διαδικασίας, (Ravinet, 2008) και σε σταδιακή επέκταση της επιρροής της ΕΕ στον εκπαιδευτικό τομέα. Η οργάνωση της εκπαίδευσης εξακολουθεί να αποτελεί αρμοδιότητα των κρατών, ωστόσο με την Συνθήκη της Μπλόνια η τριτοβάθμια εκπαίδευση εντάσσεται στην ευρύτερη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης (Magalhães 2010).

Στα πλαίσια αυτά, με την διαδικασία της Μπλόνια εισήχθησαν βασικές κατευθύνσεις προς την διευκόλυνση της κινητικότητας των σπουδαστών. Τα εθνικά συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μετατράπηκαν σε συστήματα τριών κύκλων, με σκοπό την μεγαλύτερη διαφάνεια των προσόντων, ενώ η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς και Συσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων (ECTS), καθιστά τα πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συγκρίσιμα στο ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό τοπίο (Doyle et al., 2010).

Ωστόσο, η διαδικασία της Μπλόνια έχει δεχθεί ισχυρή κριτική από διάφορες χώρες, ως προς τον τρόπο με τον οποίο ωφελούνται κάποιες χώρες περισσότερο από άλλες, διαιρώντας τα πανεπιστήμια σε δύο ταχύτητες, αυτά που αποτελούν την ελίτ και καταφέρνουν να προσφέρουν ποικίλλα μεταπτυχιακά προγράμματα, και αυτά που προσφέρουν μόνο πτυχία πρώτου κύκλου. Παράλληλα, σημαντικός παράγοντας αποτελούν οι διαφοροποιήσεις των εκπαιδευτικών παραδόσεων μεταξύ των χωρών. Υπό αυτή την έννοια, η διαδικασία της Μπλόνια απειλεί την ευρωπαϊκή τριτοβάθμια εκπαίδευση με ομοιογένεια, που αποκτά αρνητικό πρόσημο, καθώς τα «αποκλίνουντα» ειδικά χαρακτηριστικά αντικαθίστανται από κομφορμιστικές απόψεις, σύμφωνες με την υποτιθέμενες «παγκόσμιες τάσεις» (Teichler, 2007). Τέλος, η επιχειρηματική

αντιμετώπιση της εκπαίδευσης, με την αξιολόγηση των προγραμμάτων σπουδών μέσω πιστωτικών μονάδων, υπονομεύει τον θεμελιώδη σκοπό και τον ρόλο των πανεπιστημίων.

Μέσω των προαναφερθέντων διαδικασιών, η φοιτητική κινητικότητα εντός της Ευρώπης διαμορφώνεται πλέον θεσμικά σε δύο κατηγορίες, την πτυχιακή κινητικότητα (diploma mobility), δηλαδή σπουδαστές που ολοκληρώνουν κάποιον κύκλο σπουδών στο εξωτερικό, και την πιστωτική κινητικότητα (credit mobility), δηλαδή φοιτητές που παρακολουθούν κάποιο πρόγραμμα ανταλλαγής και άρα πηγαίνουν στο εξωτερικό για περιορισμένο χρονικό διάστημα, αναγνωρίζοντας ένα κομμάτι μόνο των πιστωτικών μονάδων του πτυχίου τους στο πανεπιστήμιο υποδοχής (Brooks and Waters 2011, Van Mol 2014). Όσον αφορά την πτυχιακή κινητικότητα, κοινές πρωτοβουλίες προώθησής της περιλαμβάνουν την κατοχή υποκαταστημάτων ή και διεθνών πανεπιστημιούπολεων, καθώς και την ανάπτυξη franchised πτυχιικών προγραμμάτων (Bok, 2009). Οι στρατηγικές αυτές αποτελούν κοινή πρακτική σε κάποιες χώρες, όπως για παράδειγμα τα μεταπτυχιακά προγράμματα MBA. Η δημιουργία αγγλόφωνων τμημάτων προπτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου, στοχεύει στην ίδια κατεύθυνση, και είναι κοινή σε χώρες όπως η Ολλανδία, η Δανία κ.α.

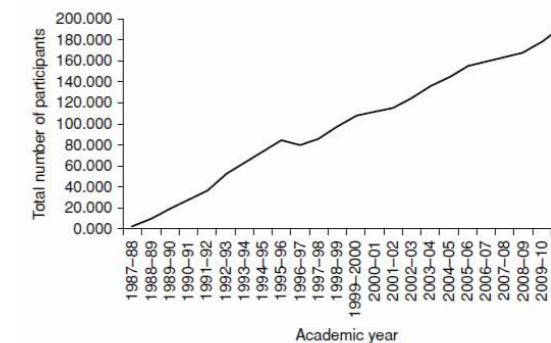
Όσον αφορά την πιστωτική κινητικότητα, υψηλό στάτους κατέχει το πρόγραμμα Erasmus, το οποίο εντάσσεται όπως προαναφέραμε στο πρόγραμμα Socrates από το 1994-1999. Το πρόγραμμα αντικαθίσταται από το Socrates II κατά την περίοδο 2000-2006, το οποίο δίνει την θέση του στο Life learning Program 2007-2013. Το σημερινό πρόγραμμα στο οποίο αναφερόμαστε είναι το Erasmus+ (2014-2020), το οποίο μεταξύ άλλων προγραμμάτων που απευθύνονται σε σχολεία,

καθηγητές και προσωπικό, περιλαμβάνει τα γνωστότερα προγράμματα φοιτητών Erasmus και Da Vinci (Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Το ακαδημαϊκό έτος 1987-1988, δηλαδή το πρώτο έτος λειτουργίας του, περιλαμβάνει 3,244 συμμετέχοντες από 11 χώρες, ενώ μέχρι σήμερα υπολογίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι 3 εκατομμύρια άτομα (συμπεριλαμβανομένου προσωπικού και εκπαιδευτικών), μετακινήθηκαν μέσω του προγράμματος.

Οι τέσσερις κορυφαίες χώρες προέλευσης των συμμετεχόντων φοιτητών σε απόλυτους αριθμούς στο ακαδημαϊκό έτος 2010-2011 ήταν η Ισπανία (31.427), η Γαλλία (25.789), η Γερμανία (25.178), η Ιταλία (19.773). Αντίστοιχα, οι τέσσερις κορυφαίες χώρες υποδοχής στο ίδιο ακαδημαϊκό έτος ήταν η Ισπανία (30.580), η Γαλλία (23.173), η Γερμανία (19.119), Το Ηνωμένο Βασίλειο (17,504) (Van Mol, 2014). Συμπεραίνουμε λοιπόν εύκολα ότι ο αριθμός των συμμετεχόντων αυξάνεται συνεχώς (Πίνακας 1), ενώ η κινητικότητα συμβαίνει κυρίως εντός της Βόρειας, Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, με πολύ πιο περιορισμένους συμμετέχοντες στην Ανατολική Ευρώπη και ανισόρροπα επίπεδα εισερχόμενης και εξερχόμενης κινητικότητας μεταξύ των χωρών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015α).

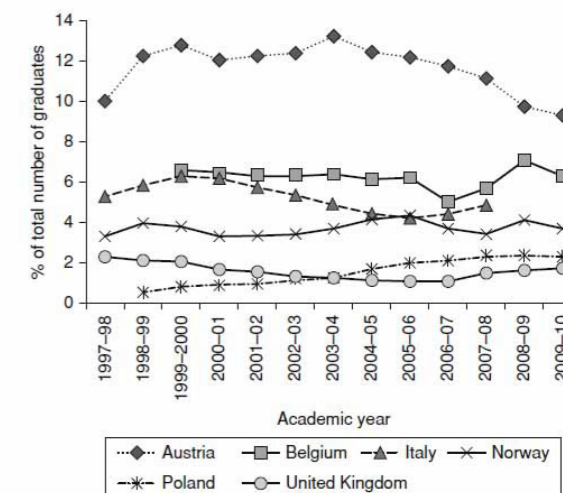
Ωστόσο, σύμφωνα με τον Πίνακα 2, δεν μπορεί να παρατηρηθεί αύξηση του ποσοστού των συμμετεχόντων για τις χώρες της παρούσας μελέτης, και για ένα χρονικό διάστημα 13 ετών, ενώ παράλληλα φαίνεται πως οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα Erasmus αποτελούν μειοψηφία σε σχέση με το σύνολο των πτυχιούχων. Έτσι, η συνολική συμμετοχή στο Erasmus θα πρέπει μάλλον να αποδοθεί στην ένταξη νέων ιδρυμάτων και χωρών, και όχι στην αυξημένη δημοτικότητα (Van Mol, 2014). Συνολικά, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μόνο το 4,5% του συνόλου των φοιτητών

των χωρών που συμμετέχουν, πραγματοποιούν κινητικότητα μέσω Erasmus, σε αντίθεση με τον

Πίνακας 1: Συνολικός αριθμός συμμετεχόντων στο πρόγραμμα Erasmus (για σπουδές) 1987-2011

Πίνακας 2: Ποσοστό φοιτητών Erasmus μεταξύ των αποφοίτων υψηλής εκπαίδευσης 1997-2010

στόχο του προγράμματος που ανάγεται στο 10%.

Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν παραπάνω, ωστόσο, θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας και την πτυχι-ακή κινητικότητα των σπουδαστών, που ίσως αυ-ξάνει αυτούς τους αριθμούς. Ωστόσο, η σχετική βιβλιογραφία καθιστά σαφές πως η κινητικότητα για παρατεταμένες περιόδους δεν αποτελεί διαδεδομένη πρακτική στον ευρωπαϊκό πληθυσμό, και σίγουρα είναι μικρότερη της πιστωτικής κινητικότητας (Favell 2009, Favell και Recchi 2009, Fligstein 2008, Ralph 2014). Για παράδειγμα, σύμφωνα με την έρευνα των Favell και Recchi (2009), λιγότεροι από έναν στους πενήντα Ευρωπαίους ζουν στο εξωτερικό, ενώ περίπου το 4% έχουν κάποια εμπειρία διαμονής και εργασίας σε άλλη χώρα της ΕΕ. Παρά την φαινομενική σταθερότητα των επιπέδων ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας, η σημασία της συνεχίζει να υπογραμμίζεται από τους αρμόδιους ευρωπαϊούς υπουργούς, θέτοντας νέο σημείο αναφοράς στο 20% των αποφοίτων να έχουν πραγματοποιήσει σπουδές ή κατάρτιση στο εξωτερικό μέχρι το 2020 (Leuven / Louvain-la-Neuve Communiqué 2009).

Οι υψηλοί στόχοι συμμετοχής στο Erasmus δημιουργούν επίσης κάποιες ανησυχίες σχετικά με την χρηματοδότηση του προγράμματος. Ενώ ο προϋπολογισμός αυξάνεται, η πραγματοποίηση τεσσάρων εκατομμυρίων περισσότερων ανταλλαγών μεταξύ 2014-2020, σημαίνει την ανάπτυξη του Erasmus «προς την κατεύθυνση της παροχής ενός μεγαλύτερου αριθμού ανταλλαγών χαμηλού προϋπολογισμού και βραχείας διάρκειας για τους προπτυχιακούς, παρά έναν μικρότερο αριθμό σχετικά γενναιόδωρων υποτροφιών» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Η διαθέσιμη χρηματοδότηση δεν καλύπτει τα έξοδα

της μετακίνησης, δημιουργώντας μία πρόσθετη πρόκληση στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Πορτογαλίας, όπου ο αριθμός των εξερχόμενων φοιτητών παρουσιάζει σημαντική μείωση, σε αντίθεση με αυτό των εισερχόμενων φοιτητών, που συνεχίζει να αυξάνεται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015α).

1.3 Αγορά Εργασίας

Σε αυτήν την ενότητα θα αναλύσουμε συνθήκες στην αγορά εργασίας που αφενός ενισχύουν την κινητικότητα και αφετέρου επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αυτή πραγματοποιείται. Η πρακτική εργασία εντάσσεται σε αυτήν την ενότητα, καθώς συνδέεται άμεσα με τους στόχους των νέων σε σχέση με την εύρεση εργασίας, ενώ πολλές φορές πραγματοποιείται σαν γενική πρακτική εκτός του πλαισίου του Erasmus, μετά την ολοκλήρωση των σπουδών, στα πλαίσια περαιτέρω κατάρτισης. Στην ενότητα αυτή παραθέτουμε επίσης τα ευρωπαϊκά προγράμματα για υποψήφιους διδάκτορες και ερευνητές ή/και καθηγητές αλλά και άλλων επιστημόνων, καθώς συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες χρηματοδότησης των ερευνών τους.

Η αύξηση της συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα, εκτός από σημαντικό στόχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, επηρεάζει σημαντικά και την αγορά εργασίας. Ο αυξανόμενος αριθμός ατόμων που συμμετέχουν σε ίδια επίπεδα κύκλων σπουδών, μειώνει εύλογα την αξία των σπουδών τους (García Ruiz 2011) για την αγορά εργασίας. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε «πληθωρισμός εκπαίδευσης» από τους Côté και Allahaar (1996, αναφερόμενος στο Miles 2000: 38). «Το αυξημένο ποσοστό των αποφοίτων με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε συνδυασμό με λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες στην αγορά εργασίας αυξάνει σημαντικά την ανεργία των πρόσφατων πτυχιούχων» (Rauhvargers, 2011). Η αυξημένη παραγωγή εθνικών και διεθνών πτυχιούχων, προκαλεί σε πολλές περιπτώσεις μεγαλύτερα επίπεδα ζήτησης θέσεων εργασίας από την υπάρχουσα προσφορά. Η διαδικασία αυτή δημιουργεί, αφενός, έφορο έδα-

φος για εκμετάλλευση, θέτει αφετέρου πιέσεις πιθανής κινητικότητας των υποψηφίων, ανάλογα με το πού θα βρεθούν ευκαιρίες απασχόλησης, ενώ παράλληλα συγκεκριμένοι προορισμοί και ιδρύμα-τα αποκτούν αξία σε σχέση με την δυνατότητά τους να προσφέρουν καλύτερες πιθανότητες εισαγωγής στην αγορά εργασίας (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

Η διεθνοποίηση του εργασιακού χώρου ευνοείται επίσης από τις διαρθρωτικές συνθήκες εντός των οργανισμών. Σύμφωνα με τον Atkinson (1984), ιδανικό επιχειρησιακό μοντέλο αποτελείται από δύο ξεχωριστούς τύπους εργασιακού δυναμικού που αναλύονται σε πυρήνα και περιφέρεια και επιτρέπει την δυνατότητα ποικίλων όρων σύμβασης απασχόλησης προσωπικού. Ο πυρήνας αποτελείται από υπαλλήλους με μακροπρόθεσμες συμβάσεις πλήρους απασχόλησης και καθορισμένες ώρες εργασίας, ενώ η περιφέρεια αποτελείται από άτυπους εργαζόμενους με αβέβαιη μονιμότητα, χαμηλό εισόδημα και περιορισμένη κοινωνική πρόνοια. Η διαίρεση αυτή εκφράζεται με τον όρο «διπλή αγορά εργασίας». Ορισμένες διαστάσεις της επισφάλειας των περιφερειακών υπαλλήλων προσδιορίζονται σε τεχνικό επίπεδο από τον Salmieri (2006). Οι διαστάσεις αυτές είναι οικονομικές, χρονικές, λειτουργικές, αριθμητικές και, προφανώς, εδαφικής ευελιξίας. Οι θέσεις αυτές πολύ συχνά συνδέονται άμεσα με την πιθανότητα αλλαγής της γεωγραφικής θέσης ανάλογα με τις απαιτήσεις της επιχείρησης (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

Παράλληλα, σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από «πληθώρα επιλογών» και αύξηση της μη γραμμικότητας, εντοπίζουμε μία διαδικασία που αλλάζει το τρόπο με τον οποίο κατανοούμε την εργασία. Η αυξανόμενη τάση προς εξατομίκευση των προσωπικών επαγγελματικών στόχων και

μειωμένης εξάρτησης από την οικογενειακή επαγγελματική κατεύθυνση, δημιουργεί ένα πλαίσιο στο οποίο οι νέοι ενήλικες «αναμένεται να διαμορφώνουν ενεργά τα βιογραφικά τους στοιχεία και να αντιμετωπίζουν όλο και περισσότερο καταστάσεις όπου πρέπει να κάνουν τις δικές τους αποφάσεις» (Frändberg 2014). Έτσι, η εργασία μετατρέπεται σε ένα συνολικό έργο (project) αυτό-βελτίωσης, ενσωματώνοντας ικανότητες που θεωρούνται σημαντικές για τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς όπως η αυτοπεποίθηση, η καινοτομία, η πρωτοβουλία, η προσαρμοστικότητα και η προσωπική ευθύνη, δεδομένου ότι «οι εξαιρετικές εταιρίες παράγουν μόνο ευρηματικά έργα (project)» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

Στα πλαίσια της συλλογής δεξιοτήτων, οι διαφορετικές θέσεις εργασίας δεν συνιστούν μία γραμμική ακολουθία, «ούτε είναι κάθε «δουλειά» εξίσου ή σταδιακά πιο δύσκολη, πολύπλοκη, ή καλύτερα αμειβόμενη από την προηγούμενη, ούτε κατέχουν ίσα επίπεδα αναγνώρισης» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Ο νέος αυτός τρόπος αντίληψης της προσωπικής επαγγελματικής εξέλιξης περιγράφεται από την βιβλιογραφία ως «Do-it-yourself» (Beck and Beck-Gernsheim 2002, Van Mol 2014), ή μιλώντας για το υποκείμενο της εργασίας ως «Enterprising Subject» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017), περιλαμβάνοντας και την δυνατότητα του «πρωτοποριακού» ατόμου να εμπλέκεται στην κινητικότητα εντός και μεταξύ των επιχειρήσεων, στα πλαίσια της διεύρυνσης του φάσματος της εμπειρίας του. Η κινητικότητα των φοιτητών επίσης εντάσσεται εν μέρει στα πλαίσια της «Do-it-yourself» κουλτούρας, θεωρώντας ότι η ενσωμάτωση δεξιοτήτων προσαρμοστικότητας και ένταξης σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον θα μεγιστοποιήσει τις δυνατότητες εύρεσης εργασίας

στο μέλλον.

Άλλες αξίες που διακρίνονται στις παραστάσεις της κινητικότητας σε σχέση με την αγορά εργασίας είναι η «Καριέρα χωρίς όρια» και η «κοσμοπολίτικη περσόνα». Η «καριέρα χωρίς όρια» αναφέρεται στην αντίληψη ότι υπάρχει «μια πληθώρα πιθανών μορφών που αψηφούν την παραδοσιακή αντίληψη απασχόλησης» (Arthur and Rousseau, 1996, σελ. 3), δηλαδή το άτομο δεν είναι υποχρεωμένο να αναπτύξει ολόκληρη την καριέρα του στα πλαίσια μίας μόνο επιχείρησης ή οργανισμού, αλλά μπορεί να διασχίσει τα γεωγραφικά όρια μεταξύ των επιχειρήσεων, μέσω της κοινωνικής δικτύωσης, αναδεικνύοντας την προσωπική του καινοτομία και φιλοδοξία (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Παράλληλα, μέσω της «κοσμοπολίτικης περσόνας», η κινητικότητα προβάλλεται έντονα ως θετική αξία, καθώς σχετίζεται με επιτυχία, δυναμικότητα, ανοιχτή σκέψη και ιδεαλισμό (Cicchelli, 2013), σε άμεση αντίθεση με τα χαρακτηριστικά της στασιμότητας, της σταθερότητας και της ακινησίας που παίρνουν άμεσα αρνητικό πρόσημο στην περιγραφή του μη κοσμοπολίτικου ατόμου (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

1.3.1 Πρακτική Άσκηση: επαγγελματική κατάρτιση ή μη αμειβόμενη εργασία;

Η πρακτική εργασία αποτελεί συνήθως αφορμή για ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα και αρκετά συχνό φαινόμενο μεταξύ των νέων υψηλής εξειδίκευσης. Εγείρονται ωστόσο ανησυχίες σχετικά με το αν συνιστά ηθικό μέσο έναρξης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, δεδομένου του υψηλού βαθμού επισφάλειας που ενυπάρχει. Η αυξημένη ανταγωνιστικότητα και ανασφάλεια μεταξύ των υψηλά εξειδικευμένων καθιστά την πρακτική εργασία στα μάτια πολλών νέων, μία αρχική

εμπειρία στην αγορά εργασίας, που παρά την προσωρινή φύση της, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία θέση που αποτελεί πραγματικά την έναρξη μίας σταθερής επαγγελματικής σταδιοδρομίας (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Η αντίληψη της πρακτικής άσκησης ως «επαγγελματική ευκαιρία», αποτελεί συχνότερο φαινόμενο λόγω της οικονομικής κρίσης και της αυξημένης ανεργίας, ιδιαίτερα σε χώρες που έχουν πληγεί περισσότερο όπως ο Ευρωπαϊκός Νότος.

Οι συμβάσεις κατάρτισης, που αποτελούν επίκεντρο των πολιτικών απασχόλησης νέων, περιορίζουν τις δαπάνες των επιχειρήσεων κατά την πρόσληψη των νέων εργαζομένων μέσω επιδοτήσεων, ενώ αλλαγές στο εργατικό δίκαιο έχουν οδηγήσει στην αύξηση του δείκτη κινητικότητας και αντικατάστασης προσωπικού. (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017) Μέσω αυτών των αλλαγών, δηλαδή, καθίσταται ευκολότερη όχι μόνο η πρόσληψη, αλλά και η απόλυση εργαζομένων. Η κυβερνητικά αυτή επικυρωμένη διαδικασία καθιστά συχνό φαινόμενο την εναλλαγή προσωρινής απασχόλησης, επεκτείνοντας έναν κύκλο επισφαλών θέσεων εργασίας, χωρίς ωστόσο αυτά τα άτομα να προσμετρώνται στις «επίσημες στατιστικές ανεργίας» (Briggs, 2012). Η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να περιγραφεί ως «επισφαλής μετανάστευση στο ευρωπαϊκό κέντρο» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017), μετατοπίζοντας την «παραδοσιακή» ανασφάλεια εργασίας από την Νότο της Ευρώπης στην καρδιά της Κεντρικής Ευρώπης, σε πόλεις όπως το Παρίσι, το Λονδίνο, οι Βρυξέλες. Παράλληλα, οι δυσμενείς όροι εργασίας επεκτείνονται από θέσεις εργασίας χαμηλής εξειδίκευσης στις βιομηχανίες υπηρεσιών (Cairns et al., 2016, σελ. 49-64), στην εξειδικευμένη εργασία σε οργανισμούς υψηλού διεθνούς κύρους (Armano και Murgia, 2014).

Έντονη κριτική εγείρει το ζήτημα της οικονομικής αμοιβής, δηλαδή τη συχνή έλλειψή της. Ξεκινώντας με μελέτες που διερευνούν την φύση της μη αμειβόμενης (εθελοντικής) εργασίας, συναντούμε πολύ συχνά την σύνδεσή της με έμφυλες και ταξικές ταυτότητες, γεγονός που δημιουργεί την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της «εργασίας» και διχοτόμησης μεταξύ των μορφών της, δηλαδή της αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Σύμφωνα με τον Taylor, «ό,τι αποτελεί δραστηριότητα ως εργασία, σε αντίθεση με κάτι άλλο, όπως ο ελεύθερος χρόνος, δεν συντελεί εργασία ανάλογα με τον αν αμειβεται αλλά αν πρόκειται για παροχή υπηρεσίας σε άλλους ή για την παραγωγή αγαθών προς κατανάλωση από άλλους». Σύμφωνα με αυτή την θέση οι πρακτικές εργασίες θα πρέπει να κωδικοποιηθούν ως εργασία, σε αντίθεση με την υπάρχουσα νομοθεσία που θέτει την πρακτική στα πλαίσια μίας εκπαιδευτικής τροχιάς, ανεξάρτητα από το αν υλοποιείται μέσω ενός πανεπιστημιακού μαθήματος ή ενός προγράμματος κατάρτισης (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Η οριοθέτηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επιτρέπει διακρίσεις μεταξύ των ασκούμενων και των εργαζομένων στον πυρήνα του οργανισμού, παρόμοιες με αυτές που συναντάμε μεταξύ της εργασίας στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Μεταξύ αυτών των διακρίσεων υπάρχει μία κοινή αρχή, σύμφωνα με την οποία «η εργασία πραγματοποιείται χωρίς πλήρη αναγνώριση ή αποζημίωση σε ένα χώρο εργασίας, με πιθανή έλλειψη σεβασμού για τις δουλειές του ατόμου από την κοινωνία» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017).

Ο λαμπερός τρόπος με τον οποίο σκιαγραφείται η πρακτική άσκηση, έρχεται σε αντίθεση με το αναμφισβήτητο γεγονός ότι η αξία της αμειβόμενης εργασιακής εμπειρίας δεν είναι σε καμία περίπτωση

ισοδύναμη με την αξία της μη αμειβόμενης. Χωρίς ένα ποιοτικό θεσμικό πλαίσιο για την πρακτική άσκηση, που να λαμβάνει υπόψιν τα ζητήματα που αναφέραμε παραπάνω, δημιουργούνται ανησυχίες για το κατά πόσο οι πρακτικές χρησιμοποιούνται ως φθηνό εργατικό δυναμικό, εξαλείφοντας ταυτόχρονα θέσεις εργασίας υπαρχόντων αμειβόμενων εργαζομένων.

1.3.2 Συνθήκες εργασίας επιστημόνων/ερευνητών

Πέρα από την πρακτική εργασία, επισφαλείς συνθήκες εργασίας συναντάμε σε διάφορους επαγγελματικούς χώρους. Συχνό φαινόμενο αποτελούν οι επιστήμονες, επαγγελματική ομάδα που φαίνεται να μετακινείται ιδιαίτερα και να αντιμετωπίζει εξαιρετικά ανταγωνιστικές συνθήκες, τόσο κατά την είσοδο στην αγορά εργασίας, όσο και κατά την διάρκεια της καριέρας. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι έρχεται σε αντίφαση με τις προαναφερθείσες δηλώσεις σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, σε σχέση με την στρατηγική σημασία της επιστήμης και της τεχνολογίας (E&T) για την κοινωνική ανάπτυξη και την οικονομική ανταγωνιστικότητα.

Ο χαρακτήρας της επιστημονικής καριέρας είναι κατά βάση διεθνής, ενώ στηρίζεται στην ύπαρξη επίσημων και ανεπίσημων δικτύων (networks). Ερευνητές όλων των βαθμίδων, τόσο ανώτεροι όσο και κατώτεροι, έχουν πολύ μεγάλες πιθανότητες να μετακινηθούν λόγω συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, με οργανισμούς εκτός της εθνικής τους περιφέρειας που μπορεί να προσφέρουν μεγαλύτερο εύρος καινοτομίας, αλλά και με οργανισμούς εντός της εθνικής τους περιφέρειας, που ωστόσο απαιτούν την μετακίνησή τους για κάποιο χρονικό διάστημα. «Αυτή η κινητικότητα ωθείται από την δυναμική της αγοράς που στηρίζει την επιστήμη, με την ατελείωτη αναζήτηση για ανταγωνιστική χρηματοδότηση πρότζεκτ να

θεωρείται ως αναπόφευκτη για την διατήρηση της επιστημονικής δραστηριότητας» (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Σε αυτά τα πλαίσια, οι επιστήμονες στρέφονται στην αναζήτηση συμβάσεων ορισμένου χρόνου, όπως για παράδειγμα τα προγράμματα διδακτορικού και μεταδιδακτορικού επιπέδου. Η είσοδος στα προγράμματα αυτά γίνεται με εξαιρετικά ανταγωνιστικά κριτήρια, ενώ το κύρος του οργανισμού χρηματοδότησης επίσης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.

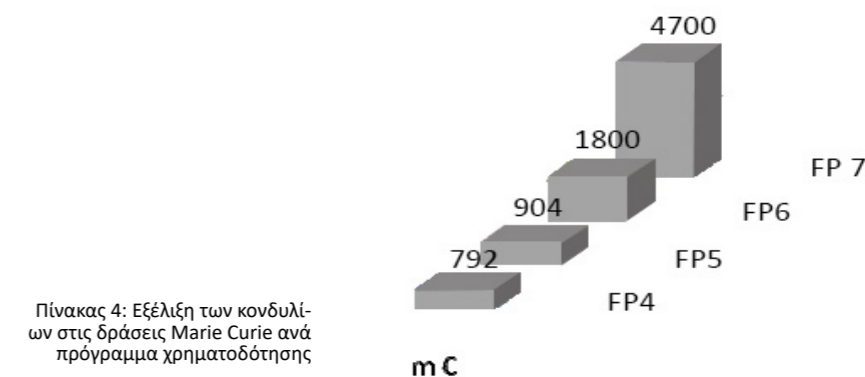
Μεγάλα προγράμματα ερευνητικής επιχορήγησης βρίσκονται υπό την διαχείριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τα οποία ανανεώνει ανάλογα με τις προτεραιότητες της (με τρέχον πρόγραμμα το Horizon, που καλύπτει την περίοδο 2014-2020). Τα προγράμματα αυτά προωθούν την κινητικότητα των επιστημόνων και την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Επιστημονικής «Περιοχής» (ERA). Προγράμματα υψηλού κύρους αποτελούν το πρόγραμμα PEOPLE, το οποίο ενσωματώνει τις δράσεις Marie Curie, και το πρόγραμμα IDEAS, που περιλαμβάνει τις επιχορηγήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (ΕΣΕ, ERC).

«Το ΕΣΕ αποσκοπεί στην συγκέντρωση των προσπαθειών μας έτσι ώστε η όλη η Ευρώπη να μπορεί να είναι ένας μεγάλος παίκτης. Θέλουμε να είμαστε οι καλύτεροι στον κόσμο, όχι μόνο οι καλύτεροι στην τοπική γειτονιά», δηλώνει ο πρόεδρος του ΕΣΕ, Φώτης Καφάτος.

Πίνακας 3: Αριθμός απορριφθέντων προτάσεων και αιτήσεων Ευρωπαϊκής συνεισφοράς ανά πρόγραμμα επιδότησης για το 2013 και την περίοδο 2007 - 2013

Funding Scheme	Number of retained proposals		Number of applicants		Requested EU contribution (in Million EUR)	
	2013	2007-2013	2013	2007-2013	2013	2007-2013
CP	733	5.590	7.653	63.573	4.508	26.094
CSA	377	2.222	2.064	17.910	449	2.447
NoE	0	55	0	983	0	322
BSG	0	562	0	5.149	0	731
ERC	363	2.629	412	2.965	715	5.172
MCA	1.485	10.273	2.322	19.039	NA	NA

Ωστόσο, το πρόγραμμα IDEAS θεωρήθηκε το πιο ανταγωνιστικό όλων κατά την περίοδο 2007-2013, καθώς για το σύνολο της περιόδου είχε μόλις 11-12% ποσοστό επιτυχίας των προγραμμάτων (project) που δήλωσαν συμμετοχή, και τελικά έγιναν δεκτά, ενώ για το έτος 2013 μόνο το 2% των προτάσεων έφτασαν στο στάδιο υλοποίησης (FP7 Monitoring report, European Commission, 2013). Τα αντίστοιχα ποσοστά επιτυχίας των δράσεων Marie Curie (PEOPLE program) για όλη την περίοδο 2007-2013 ανάγονται σε 21-19% (European Commission, 2013) (Πίνακας 3). Κατά τη διάρκεια των προπαρασκευαστικών εργασιών του 7ου FP, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σημείωσε: «Οι δράσεις Marie Curie θεωρούνται ευρέως ως το καλύτερο μέρος του πλαισίου του προγράμματος και έχουν μεγάλη επιτυχία. [...] Σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού για αυτό το πρόγραμμα είναι απολύτως δικαιολογημένη.» Τα στοιχεία του προϋπολογισμού αποδεικνύουν σαφώς ότι οι δράσεις Marie Curie σημειώνουν ιδιαίτερα σημαντική αύξηση μεταξύ του 6^{ου} και 7^{ου} Προγράμματος Επιχορήγησης (FP6-7) (Πίνακας 4). Η δυνατότητα χρηματοδότησης αυξάνει σημαντικά την ανασφάλεια στην αγορά εργασίας των επιστημόνων, και οδηγεί σε πιέσεις υψηλών αποδόσεων μεταξύ των ερευνητικών ομάδων.

Υψηλή αβεβαιότητα στο επάγγελμα των επιστημόνων προκαλεί επίσης η εσωτερική δομή των ερευνητικών ομάδων, που αποτελούνται από μία πληθώρα νεότερων μελών που προσπαθούν να ανελιχθούν επαγγελματικά και έναν πυρήνα αναγνωρισμένων επιστημόνων. Τα νεότερα μέλη έτσι αφιερώνουν χρόνο και ενέργεια, χωρίς επαρκή αναγνώριση της προσωπική τους συμβολής, σε ορισμένες περιπτώσεις, μπαίνοντας σε μία μεταίχμιακή επαγγελματική κατάσταση λόγω της έλλειψης ανεξαρτησίας εντός της ερευνητικής καριέρας. Οι εσωτερικές σχέσεις σε μία έρευνα (project) αντανακλούν υπό αυτήν την έννοια την φιλοσοφία της διπλής αγοράς εργασίας που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ακόμη και αν οι εργασιακές σχέσεις εντός της ερευνητικής ομάδας είναι σχετικά ευχάριστες (Cairns, Cuzzocrea, Briggs, & Veloso, 2017). Τα άτομα αυτά συντελούν έτσι τον δεύτερο τύπο επισφάλειας, που αντιμετωπίζει προφανώς υψηλά επίπεδα άγχους σχετικά με το προσωπικό τους κύρος και αυξημένη ανασφάλεια λόγω των προσωρινών θέσεων που προσφέρονται.

Υποκείμενα της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας

2

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με τα υποκείμενα της σύγχρονης ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας, ως ένα ξεχωριστό μεταναστευτικό φαινόμενο σε χρονικό και χωρικό επίπεδο. Σύμφωνα με τον Andrian Favell, με βάση στοιχεία ευρωπαϊκών ερευνών για την κινητικότητα εντός της Ε.Ε. (EIMSS) διακρίνονται σε τρεις χρονικές περιόδους κινητικότητας τέσσερις μεταναστευτικοί τύποι.

Στην πρώτη περίοδο (1974-1983) συναντάμε κατά κύριο λόγο την ομάδα late traditional migrants που συνεχίζει την κλασική μετανάστευση από το νότο στο βορρά για λόγους εργασίας και ταιριάζει στην προσέγγιση της νεοκλασικής θεωρίας μετανάστευσης που θα δούμε παρακάτω. Στη συνέχεια, στη μεταβατική περίοδο μελέτης (1984-1993) εμφανίζονται σε μεγαλύτερα ποσοστά νέες ομάδες μετακινούμενων, όπως οι συνταξιούχοι μετανάστες και οι μετανάστες προ σύνταξης. Στην τελευταία περίοδο μελέτης (1994 – 2003) αναδύεται μια νέα κινητή κατηγορία νεότερων επαγγελματιών, επιστημόνων και φοιτητών που ο Favell ονομάζει “Eurostars”.

Από τις τρεις πιο σύγχρονες κατηγορίες εμείς θα ασχοληθούμε κατά κύριο λόγο με την τελευταία. Αξίζει ωστόσο να αναφέρουμε ότι οι συνταξιούχοι μετανάστες σύμφωνα με τις έρευνες της ευρωπαϊκής ένωσης (EIMSS, Eurostat) φαίνεται να υποκι-

νούνται με σκοπό την επίτευξη μιας καλύτερης ποιότητας ζωής για τα χρόνια της συνταξιοδότησης, με αποτέλεσμα να υπάρχουν κατ' εξοχήν ροές από βόρειες / κεντρικές χώρες της Ευρώπης προς τα νότια θερμά κλίματα της Μεσογείου, ειδικότερα στοχεύοντας σε παραθαλάσσιες περιοχές ή περιοχές φυσικού κάλλους παρά μητροπολιτικά κέντρα. Οι μετανάστες προ σύνταξης από την άλλη, έχουν λιγότερο σαφή χαρακτηριστικά. Πολλοί από αυτούς έχουν κάποια ημι-απασχόληση και διαμένουν μικρότερα χρονικά διαστήματα από τους συνταξιούχους στους προορισμούς τους, ενδεχομένως στοχεύοντας στην εξεύρεση ενός μελλοντικού προορισμού μετά σύνταξης.

Οι Eurostars του Favell, ή απλώς EU movers / free movers σε άλλες βιβλιογραφίες (David Cairns, Ettore Recchi, Christof Van Mol κ.α.) αποτελούν μια ομάδα με διάφορους τύπους μετακινούμενων, από τους οποίους μπορούμε να διακρίνουμε με σαφήνεια τους highly qualified migrants, δηλαδή αυτούς που κινούνται διακρατικά και έχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση, με προπτυχιακά ή μεταπτυχιακά επίπεδα πανεπιστημιακών τίτλων, είτε για σπουδές, είτε για επαγγελματική κατάρτιση (συμπεριλαμβανομένων των πρακτικών ασκήσεων) είτε για απασχόληση (Cairns, 2017), τους φοιτητές προγραμμάτων ανταλλαγών, π.χ. Erasmus / Socrates κτλ., τους υψηλής κατάρτισης επισφαλείς (precarious), που κινούνται από μια πόλη σε μια άλλη μέσω επαγγελματικών συμβολαίων εταιρειών, τους «Eurocrats», που εργάζονται συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα για ευρωπαϊκούς οργανισμούς ή διεθνείς φορείς (Favell, 2008a) καθώς και άλλους τύπους μετακινούμενων, που δε μπορούν να κατηγοριοποιηθούν τόσο ξεκάθαρα και γι αυτό θα αναλυθούν μέσω των κινήτρων τους στη δεύτερη υποενότητα.

2.1 Αποσαφήνιση της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας

Στην ενότητα αυτή θα γίνει μια προσπάθεια αποσαφήνισης της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας στα πλαίσια των μεταναστευτικών θεωριών που αφορούν μετανάστευση για εργασία. Θα αναλύσουμε σύντομα τις βασικές θεωρίες μετανάστευσης που κυριάρχησαν στην οικονομική και κοινωνιολογική σκέψη του 20^{ου} αιώνα, και στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τα στοιχεία που καθιστούν την κινητικότητα ένα ξεχωριστό, αυτοτελές φαινόμενο. Το κεφάλαιο κλείνει με μερικές προσεγγίσεις που αφορούν τη διαδικασία της κινητικότητας.

2.1.1 Θεωρίες εργασιακής μετανάστευσης

Σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία η μετανάστευση οφείλεται στις διαφορές των εργασιακών συνθηκών στις αγορές εργασίας. Το μοντέλο που στηρίχθηκε αυτή η θεωρία, αναπτύχθηκε από τους Hicks (1932), Lewis (1954), Harris και Todaro (1970) για να εξηγήσει αρχικά τη μετανάστευση στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης και την αντιμετώπισε ως το αποτέλεσμα πραγματικών μισθολογικών διαφορών μεταξύ αγορών ή χωρών που αναδύονται από ετερογενείς βαθμούς στενότητας στην αγορά εργασίας (L.Kurekova, 2011).

Η νεοκλασική θεωρία επισημαίνει ότι η μετανάστευση έχει ως αίτιο τις διαφορές σε γεωγραφικό επίπεδο της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας μεταξύ χωρών πλούσιων σε εργασία και χωρών πλούσιων σε κεφάλαιο. Το βασικό επιχείρημα της προσέγγισης επικεντρώνεται στους μισθούς. Υπό την υπόθεση της πλήρους απασχόλησης, προβλέπει μια γραμμική σχέση μεταξύ μισθολογικών διαφορών και μεταναστευτικών ροών (Bauer και Zimmermann 1999, Massey κ.α, 1993, Borjas 2008).

Πρόκειται για μια προσέγγιση συσχετιζόμενη με τη νεοκλασική θεωρία. Το πλαίσιο ώθησης έλξης δίνει έμφαση στο οικονομικό περιεχόμενο της μεταναστευτικής ροής εργαζομένων (Bauer και Zimmermann, 1999). Οι παράγοντες ώθησης και έλξης αντίστοιχα συνθέτουν δυαδικά πλαίσια σχέσεων στα οποία οι μεταναστευτικές ροές μελετώνται εμπειρικά. Καθώς οι συντελεστές ώθησης και έλξης είναι σε μεγάλο βαθμό αντικατοπτρισμοί μεταξύ τους, το πλαίσιο έχει επικριθεί ως ανίκανο να προσδιορίσει κυρίαρχους παράγοντες μετανάστευσης (de Haas 2008).

Η νέα οικονομική θεωρία για τη μετανάστευση αμφισβητεί μερικές από τις νεοκλασικές υποθέσεις και φέρνει στο επίκεντρο της ανάλυσης την έννοια του νοικοκυριού πάνω από το ατομικό επίπεδο. Έτσι η ανάλυση από την ατομική ανεξαρτησία και τους

**Νεοκλασική
θεωρία της
μετανάστευσης**

**Ώθηση – έλξη
Push – pull
framework**

**Νέα οικονομική
θεωρία
μετανάστευσης
(NEM)**

Θεωρία παγκόσμιων συστημάτων World systems theory

παράγοντες που στηρίζονται σε αυτή περνάει στην αμοιβαία αλληλεξάρτηση, με διαφορετικούς καθοριστικούς παράγοντες μετανάστευσης (Stark 1991). Οι αποφάσεις για τη μετανάστευση σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση λαμβάνονται κατά κανόνα από οικογένειες ή νοικοκυριά και επηρεάζονται από παράγοντες που αφορούν τις συνθήκες στην πατρίδα. Επομένως δε βασίζονται αποκλειστικά σε ατομικούς υπολογισμούς μεγιστοποίησης δυνατοτήτων – χρησιμότητας, αλλά είναι μάλλον μια διέξοδος των νοικοκυριών με κίνδυνο εισοδήματος ή στις αποτυχιές διαφόρων αγορών- αγορά εργασίας, πιστωτική αγορά ή ασφαλιστική αγορά (Massey, Stark 1991, Stark 2003).

Με βάση τον Immanuel Wallerstein (1974), η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος συνδέει τους καθοριστικούς παράγοντες της μετανάστευσης με τις διαρθρωτικές αλλαγές στις παγκόσμιες αγορές και θεωρεί τη μετανάστευση ως συνάρτηση της παγκοσμιοποίησης, της αυξημένης αλληλεξάρτησης των οικονομιών και της εμφάνισης νέων μορφών παραγωγής (Massey κ.ά. · Sassen 1988 · Skeldon 1997 · Silver 2003).

Η επέκταση των εξαγωγών της παραγωγής και της γεωργίας που συνδέεται έντονα με τις ροές άμεσων ξένων επενδύσεων από προηγμένες σε ημι-ανεπτυγμένες ή αναδυόμενες οικονομίες έχει οδηγήσει στη διαταραχή των παραδοσιακών δομών εργασίας και έχει κινητοποιήσει νέους πληθυσμιακούς τομείς τόσο στην περιφερειακή όσο και στη μακρόχρονη μετανάστευση. Επομένως η κινητικότητα των κεφαλαίων καθίσταται ένας κρίσιμος παράγοντας για τους θεωρητικούς του παγκόσμιου συστήματος μετανάστευσης. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η κινητικότητα του κεφαλαίου και της εργασίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη ως δύο πλευρές του νομίσματος. Ενώ η μετανάστευση είναι μια φυσική έκρηξη των διαταραχών και των εξάρσεων που αναπόφευκτα συμβαίνουν στην καπιταλιστική ανάπτυξη και μπορεί να παρατηρηθεί ιστορικά, η θεωρία φέρνει επίσης σε παγκόσμια κλίμακα πολιτικές και οικονομικές ανισότητες (L.Kurekova, 2011).

Η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας Dual labour market theory

Όπως και η θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων, αυτή η προσέγγιση που αναπτύχθηκε από τον Piore το 1979 συνδέει τη μετανάστευση με τις διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία, ωστόσο υποστηρίζει πως η δυναμική της μετανάστευσης καθορίζεται από τη ζήτηση (Massey et al, 1993). Η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας παρουσιάζει ένα διπλό πρότυπο οικονομικής οργάνωσης στις προηγμένες οικονομίες, δηλαδή ένα τύπο έντασης κεφαλαίου όπου χρησιμοποιείται τόσο εξειδικευμένη όσο και ανειδίκευτη εργασία, και ένα τύπο οικονομίας έντασης εργασίας όπου επικρατεί ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Σύμφωνα με τη θεωρία λοιπόν, η μετανάστευση καθοδηγείται κατά κύριο λόγο από τις συνθήκες της ζήτησης εργασίας και όχι από την προσφορά: ο χαρακτήρας της οικονομίας στις προηγμένες χώρες δημιουργεί ζήτηση για θέσεις εργασίας χαμηλής ειδίκευσης τις οποίες οι ντόπιοι εργαζόμενοι αρνούνται να αναλάβουν λόγω, για παράδειγμα, τάξης. Εφόσον απαιτείται λοιπόν η αντίστοιχη

κάλυψη των θέσεων εργασίας η εισροή μεταναστών κρίνεται από την πολιτική χρήσιμη και αναγκαία και προωθείται με τη μορφή πολιτικών ενεργών προσπαθειών πρόσληψης που ακολουθούν τις ανάγκες της αγοράς (π.χ. μετανάστευση με επιτυχία στη δεκαετία του 1960 στην Ευρώπη). Η θεωρία διπλής αγοράς εργασίας αναφέρεται στις επίσημες πρακτικές πρόσληψης και αποκλείει στην ανάλυση τις χώρες αποστολής. Δε μπορεί να αναλύσει τα διαφορετικά ποσοστά μετανάστευσης σε χώρες με παρόμοιες οικονομικές δομές.

Η θεωρία δικτύου δεν ασχολείται με τους καθοριστικούς παράγοντες που προκαλούν τις ροές μετανάστευσης αλλά με ό,τι διαιωνίζει τη μετανάστευση στο χώρο και το χρόνο (Massey et al., 1993). Συχνά, τα δίκτυα μεταναστών εξελίσσονται σε θεσμικά πλαίσια και βοηθούν στην κατανόηση της συνέχισης της μετανάστευσης ακόμη κι όταν οι μισθολογικές διαφορές έχουν εξισωθεί ή όταν δεν εφαρμόζονται πλέον πολιτικές προσλήψεων. Οι αποφάσεις των μεταναστών όσον αφορά τους προορισμούς είναι πιθανό να καθορίζονται από την ύπαρξη δικτύων μεταναστών (Vertovec 2002, Dustmann και Glitz 2005). Ταυτόχρονα η θεωρία μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση των λόγων για τους οποίους τα μοτίβα μετανάστευσης δεν κατανέμονται ομοιόμορφα σε όλες τις χώρες αλλά τείνουν να σχηματίσουν καθεστώτα μετανάστευσης (Faist 2000).

Η θεωρία συστημάτων μετανάστευσης είναι στενά συσχετισμένη με τη θεωρία δικτύων που αναλύσαμε παραπάνω. Αναπτύχθηκε από τον Magobunje (1970) και θεωρεί ότι η μετανάστευση προκαλεί τη μεταβολή των κοινωνικών, πολιτιστικών, οικονομικών και θεσμικών συνθηκών τόσο στις αποστολές όσο και στις λήψεις και ότι αποτελεί έναν ολόκληρο αναπτυξιακό χώρο μέσα στον οποίο λειτουργούν οι μεταναστευτικές διαδικασίες (de Haas 2009b).

Η σύγκριση των δύο τελευταίων θεωριών υποδεικνύει ότι η μεν θεωρία μεταναστευτικών δικτύων έχει κοινωνιολογική προέλευση, η δε θεωρία των συστημάτων μετανάστευσης έχει τις ρίζες της στη γεωγραφία (Castles and Miller 2009). Η πρώτη επικεντρώνεται κυρίως στον ζωτικό ρόλο των προσωπικών σχέσεων μεταξύ μεταναστών και μη, ενώ η θεωρία των μεταναστευτικών συστημάτων προχωρά περαιτέρω και τονίζει ότι η μετανάστευση αναδιαρθρώνει ολόκληρο το κοινωνικό - ή «αναπτυξιακό» - πλαίσιο των συγκεκριμένων χώρων τις οποίες αφορά, στην αποστολή και στην άφιξη (de Haas 2008). Υποστηρίζει ακόμα ότι τα μεταναστευτικά κινήματα προκύπτουν ως απάντηση στην προϋπάρχουσα ύπαρξη δεσμών μεταξύ των χωρών αποστολής και λήψης, όπως οι αποικιακοί δεσμοί, οι εμπορικές ή επενδυτικές ροές (Castles and Miller 2009).

Αρχές δικτύου - διαιώνιση της μετανάστευσης

Θεωρία συστημάτων μετανάστευσης

2.1.2 Eurostars: Μετανάστες, ταξιδιώτες μακράς διάρκειας ή κάτι άλλο;

Για να μπορούμε να είμαστε σαφείς ως προς τα υποκείμενα που αναφερόμαστε, εφόσον δεν έχουν ξεχωριστή κοινωνική ονομασία, θα αναφερόμαστε σε αυτά δανειζόμενοι την ορολογία που εισήγαγε ο Andrian Favell, “Eurostars”.

Λίγα έχουν γραφτεί για αυτή την νέα ευρωπαϊκή ομάδα, ωστόσο καθώς πρόκειται για ένα καινούριο σχετικά φαινόμενο, είναι αναμενόμενο να μην υπάρχουν (ακόμη) σαφείς προσδιορισμοί. Μέσω των θεωριών περί μετανάστευσης έχουν γίνει αρκετές απόπειρες να εξηγηθούν φαινόμενα σύγχρονης κινητικότητας, και από την άλλη πλευρά, σε πολιτικούς λόγους ή επίσημους φορείς οι Eurostars φαίνεται να αποκλείονται από τις γνωστές συζητήσεις περί μεταναστών. Τί συμβαίνει τελικά με αυτή την κατηγορία μετακινούμενων; Πρόκειται για ένα απλό μεταναστευτικό υποσύνολο της Ευρώπης ή για καθημερινούς ταξιδιώτες μακράς διαμονής; Ή μήπως πρόκειται για ένα φαινόμενο με αυτοτελή χαρακτηριστικά που διαφέρει σε σημαντικούς παράγοντες και από τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες;

Η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα μπορεί να αναγνωσθεί ως μια μορφή μετανάστευσης, καθώς σύμφωνα με τον πιο διαδεδομένο ορισμό της μετανάστευσης, τόσο κατά τις κοινωνικές επιστήμες όσο και κατά το διεθνές δίκαιο, πρόκειται για τη μετακίνηση ανθρώπων σε μία χώρα της οποίας δεν έχουν την ιθαγένεια, προκειμένου να εγκατασταθούν εκεί, ιδιαίτερα ως μόνιμοι κάτοικοι ή μελλοντικοί πολίτες της χώρας. Ήδη από τον ορισμό διακρίνουμε ένα βασικό κοινό σκέλος και κάποιες αποκλίσεις ως προς τις προθέσεις των Eurostars, αλλά αυτό θα σχολιαστεί εκτενέστερα παρακάτω.

Σε διεθνείς στατιστικές, η καταμέτρηση των ροών μετανάστευσης υπολογίζεται με βάση τα άτομα

που μετακόμισαν σε άλλη χώρα και διέμειναν για περισσότερο από ένα έτος. Ωστόσο η κινητικότητα ενός έτους δεν αποσαφηνίζει αν το άτομο έχει την πρόθεση να επαναπροσδιορίσει εξ αρχής της ζωή του στη χώρα μετεγκατάστασης. Έτσι μερικοί εκ των Eurostars συμπεριλαμβάνονται σε αυτές τις στατιστικές, ενώ όσοι κινούνται πιο βραχυπρόθεσμα από ένα έτος, αποκλείονται από αυτές. Εδώ δημιουργείται μια αντίφαση, γιατί μπορεί να λαμβάνονται υπ’ όψη άτομα με προσωρινή διάθεση παραμονής, ενώ να αποκλείονται άλλα με την ίδια πρόθεση, με βάση το δεδομένο χρονικό όριο, ενός έτους, των στατιστικών.

Αν ακολουθήσουμε τις μελέτες των κοινωνικών γεωγράφων ως πηγή, οποιαδήποτε χωρική κινητικότητα της κατοικίας, είτε μόνιμη είτε προσωρινή, εντός χωρικών ορίων ή διασυνοριακά, θεωρείται μετανάστευση. Υπάρχει μια σχετική ασάφεια ως προς τις προσωρινές αποχρώσεις της μετανάστευσης όπως ο τουρισμός, οι πολλαπλές κατοικίες, οι διασυνοριακές αγορές, οι σχέσεις Σαββατοκύριακου κ.α. (Favell, 2008a). Παρόλα αυτά, η μετανάστευση είναι μια καθαρή χωρική κίνηση από ένα μέρος σε ένα άλλο, η οποία κατονομάζεται και τυποποιείται ως μετανάστευση μόνο με εξωτερικές πολιτικές και νομικές αντιλήψεις, οι οποίες συνθέτουν γραμμές μεταξύ των τύπων κινήσεων που τα κράτη θέλουν να ταξινομήσουν, να διακρίνουν, να ρυθμίσουν και να ελέγξουν. Έτσι οποιαδήποτε χωρική κινητικότητα θα μπορούσε εν δυνάμει να κατονομαστεί μετανάστευση ή όχι, ανάλογα με τις πολιτικές κατευθύνσεις.

Υπάρχει η δυνατότητα λοιπόν να διαβάσουμε την κινητικότητα των Eurostars ως μια ρευστή μορφή μετανάστευσης, βλέποντας πως οι τροχιές των μεταναστών σήμερα είναι όλο και πιο διαφοροποιημένες (Bauman 2005, Cristof Van Mol 2014) και να ψάξουμε μέσα από δεδομένες θεωρίες, ή μπορούμε να τη μελετήσουμε χωριστά σαν ένα καινούριο φαινόμενο, ψάχνοντας λόγους που την καθιστούν κάτι διαφορετικό. Σε κάθε

περίπτωση, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι πρόκειται όντως για μια ομάδα που μετατοπίζει την καθημερινότητά της (ίσως προσωρινά) σε μια νέα χώρα, αλλά διαφοροποιείται σε καίρια ζητήματα της κλασικής μετανάστευσης όπως θα δούμε και παρακάτω.

Υπάρχουν αρκετά ζητήματα διευθέτησης των Eurostars που συμφωνούν με τις ανάγκες και τις διαδικασίες μετανάστευσης. Σε αντίθεση με άλλες μορφές βραχυπρόθεσμης κινητικότητας όπως ταξιδιωτικοί επιχειρηματίες, τουρίστες κ.α. οι Eurostars κατά την άφιξη τους στη χώρα προορισμού αναζητούν αρχικά ένα σπίτι, και όχι απλά ένα μέρος για να διαμείνουν για ορισμένο χρονικό διάστημα όπως ξενοδοχείο, χόστελ ή airbnb. Αναμφίβολα μπορεί να χρειαστεί να μείνουν και σε ένα τέτοιο μέρος αναμένοντας την εξεύρεση κατοικίας, αλλά ο στόχος παραμένει ένας χώρος πραγματικής εγκατάστασης που θα μπορούν να στεγάσουν όλες τις καθημερινές τους ανάγκες, και να νιώθουν άνετα και οικεία, ακόμη και αν πρόκειται για μικρό χρονικό διάστημα. Κατά την παραμονή τους στη χώρα προορισμού, εμπλέκονται στην κοινωνική δυναμική της χώρας υποδοχής, είτε ως φοιτητές κάποιου πανεπιστημίου, ή ως εργαζόμενοι σε κάποια εταιρεία, ή σαν επιστήμονες σε εργαστήριο κ.ο.κ. Συμβαδίζουν γενικώς με τις δυναμικές που συνδέονται με τη μετανάστευση: την απόφαση για έξοδο από μια χώρα, άφιξη και διευθέτηση καθημερινών ζητημάτων, προσαρμογή σε ένα νέο κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον και ανάπτυξη νέων κοινωνικών σχέσεων (Murphy-Lejeune 2002). Κατ’αυτήν την έννοια η κινητικότητα των Eurostars μπορεί να θεωρηθεί μια ειδική μορφή σύγχρονης μετανάστευσης.

Από την άλλη υπάρχουν σημαντικοί λόγοι για να διαφοροποιηθούν από τη γενική κατηγορία, ως μοναδικό κοινωνικό φαινόμενο. Πρώτος παράγοντας είναι η ίδια η αυτο-θεώρηση τους. Η πλειοψηφία των Eurostars μέσα από τις έρευνες του Favell, 2008 και της EIMSS, δεν αυτο-αναγνω-

ρίζονται ως μετανάστες. Στην πραγματικότητα οι μόνοι που μπορούν να αυτοκληθούν μετανάστες άνεση είναι όσοι λόγω της φύσης του επαγγέλματος τους είναι εξοικειωμένοι με την τεχνική έννοια του όρου (κοινωνιολόγοι κτλ). Γενικά δεν βλέπουν την κινητικότητα μέσα στον αναδυόμενο Ευρωπαϊκό χώρο ως μορφή μετανάστευσης. Η Ευρώπη είναι γι’ αυτούς η πατρίδα τους κι αυτή απλά τυχαίνει να είναι η πόλη που μένουν τώρα.

-Adrian: Do you ever think of yourself as a migrant?
-Alan: Not really [laughs]. I think of myself more as an alien than a migrant...(Andrian Favell, 2008a)

Μια δεύτερη βασική διαφορά από τις κλασικές μορφές μετανάστευσης είναι ότι οι Eurostars συνήθως δεν επιθυμούν να επανα-πολιτογραφηθούν στο νέο κράτος, αλλά αξιοποιώντας την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη να διατηρήσουν την ταυτότητα τους ζώντας στο περιβάλλον που επιθυμούν. Κατά κύριο λόγο η πολιτική μετανάστευσης που ασκούν οι κοινωνίες υποδοχής προϋποθέτει ότι όλοι οι νόμιμα ευπρόσδεκτοι «μετανάστες» πρέπει να υποστούν κάποιες διαδικασίες ένταξης και διευθετήσεων. Αυτές οι διαδικασίες ανέκαθεν χρησίμευαν στα έθνη - κράτη για να διαχωρίσουν τις θεμιτές ομάδες μεταναστών από αυτές που θεωρούσαν «ανεπιθύμητες» για την κοινωνία τους και προσπαθούσαν να αποκλείσουν ή να αγνοήσουν. Αυτή όμως η προσωρινότητα και ευελιξία των «μη ενταγμένων» πληθυσμών χαρακτηρίζει και την κινητικότητα των Eurostars (Andrian Favell, 2008a). Η αναγνώριση της αυτοδιάθεσής τους στην μετακίνηση είναι στην πραγματικότητα σημαντικό ζήτημα για τον τρόπο ζωής τους. Επίσημα όμως εξακολουθούν να υπολογίζονται με άλλο πληθυσμό ηλικιωμένων μεταναστών με ίδια χώρα προέλευσης οι οποίοι ήρθαν κάποτε υπό άλλες συνθήκες να πολιτογραφηθούν και να εργαστούν.

Πρακτικά, οι λόγοι που οι Eurostars μπορεί να αποφεύγουν να καταγραφούν επίσημα στο νέο κράτος μπορεί να είναι εκτός από επιθυμία και ζήτημα αναγκαιότητας. Για παράδειγμα αν είσαι

Δανός, Σουηδός ή Ολλανδός το σύστημα της χώρας που προέρχεται σε «παρακολουθεί» και σε ταυτοποιεί με ηλεκτρονικό τρόπο και αν δηλωθεί επισήμως ως κάτοικος άλλου κράτους θα πρέπει να παραιτηθεί από ορισμένα δικαιώματα. Υπάρχουν ακόμη αρκετές εκδοχές στις οποίες η επίσημη καταγραφή στο κράτος προορισμό μπορεί να αποβεί επιζήμια για τον μετακινούμενο, και γι' αυτό το φαινόμενο της μη-απογραφής είναι αρκετά διαδεδομένο.

Ίσως είναι η αίσθηση της προσωρινότητας της μετακίνησης, που διαφοροποιεί τελικά σε πρακτικά ζητήματα την κινητικότητα από τη μετανάστευση. Η πιθανή ή βέβαιη επιστροφή και η σχετικά σύντομη παραμονή που χαρακτηρίζουν την κινητικότητα διαφοροποιούν τον τρόπο που τα άτομα προσεγγίζουν τη νέα κοινωνία. Τα κίνητρα τους καθορίζονται από μια διάθεση να γνωρίσουν νέα μέρη, ανθρώπους και πολιτισμούς, να δεθούν με αυτά αλλά όχι απαραίτητα να εργαστούν για χρόνια ή να ζήσουν όλη τους τη ζωή εκεί. Μπορεί να νιώθουν την ανάγκη να αισθανθούν οικεία στο νέο περιβάλλον, ως ντόπιοι, να χαιρετάνε τους γείτονες, να γνωρίζουν τον ταμιά στο σούπερ μάρκετ και να ξέρουν τα δρομολόγια των λεωφορείων, αλλά διατηρούν αντίστοιχους δεσμούς με τη χώρα που αφήνουν πίσω τους. Μπορεί για παράδειγμα να έχουν μετακινήσει ολόκληρη τη ζωή τους σε νέα πόλη, αλλά από επιλογή πάντα να κρατούν το γιατρό τους στην πόλη που μεγάλωσαν ή ακόμη και ένα υπνοδωμάτιο στο πατρικό τους σπίτι. Από την άλλη μπορεί να καθορίζονται από την «ανάγκη» του να είναι κανείς κινητικός για να μπορεί να ανήκει στις σύγχρονες ανταγωνιστικές αγορές εργασίας αλλά και για επαγγελματική άνοδο (βλέπε κεφ.1).

Πρόσφατα αναπτύχθηκαν θεωρίες για τη διακρατικότητα (GlickSchiller 1999, Hannerz 1996, Levitt και Jaworsky 2007, Vertovec 2009), που υποστηρίζουν ότι ακόμη κι αν οι μετανάστες επενδύουν κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά στη νέα τους κοινωνία, μπορούν να συνεχίσουν να

συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή της κοινωνίας από την οποία μετανάστευσαν αλλά την οποία δεν εγκατέλειψαν» (GlickSchiller 1999: 94). Η διακρατικότητα αποδεικνύεται πολύτιμη θεωρία, καθώς μας επιτρέπει να εισαγάγουμε μια δυναμική προοπτική για τα μεταναστευτικά κινήματα, που συνεπάγονται δεσμούς με πολλά μέρη ταυτόχρονα, ενώ η φυσική παρουσία είναι σε μία περιοχή.

Οι τοπικές και εθνικές πολιτικές που εφαρμόζονται αλλά και οι αναπαραστάσεις (MME και τέχνη) της μετανάστευσης καθορίζουν και την κοινή αντίληψη για τους μετανάστες. Τα στερεότυπα της μετανάστευσης με τους οριστικούς αποχαιρετισμούς, οι αμέτρητες χολιγουντιανές παραγωγές που παρουσιάζουν μια νεοκλασική άποψη για τη μετανάστευση, απεικονίζοντας συνήθως την πορεία από την κακουχία στην ευημερία, όπως το “The immigrant”, 1917 του Charlie Chaplin, το “The Godfather Part II” του Francis Ford Coppola (1974), ή ακόμα και το πρόσφατο “Brooklyn” (σκηνοθέτης John Crowley, 2015), καθώς επίσης και οι εθνικιστικοί πολιτικοί λόγοι που παρουσιάζουν τους μετανάστες ως «παράσιτα» του κράτους, επηρεάζουν την κοινή γνώμη (Cairns, 2017). Παρόλο που η έννοια της κινητικότητας που διερευνούμε περιλαμβάνει μετακίνηση και κατοίκηση από έναν τόπο σε άλλο, υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις και σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής σχετικά με την κινητικότητα και τη μετανάστευση. Η κινητικότητα θεωρείται σχετικά βραχυπρόθεσμη (περιλαμβάνοντας ποικίλες καταστάσεις, από τους τουρίστες, τους σπουδαστές και τους ερευνητές έως τους επιχειρηματίες ή τα μέλη της οικογένειας που επισκέπτονται) και συμβάλλει στη «ζωτικότητα και την ανταγωνιστικότητα» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2011β: 3-4). Η μετανάστευση, αντίθετα, παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα συνδυασμένη με τα ενεργά μέτρα ελέγχου των συνόρων της Ευρώπης και τον περιορισμό της πρόσβασης (βλ. Π.χ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2002).

Ένα ακόμη στοιχείο που διαφοροποιεί την κινητικότητα από τη μετανάστευση αφορά τις απαιτήσεις ως προς αυτούς. Στους πολιτικούς λόγους και στη νομοθεσία δεν υπάρχει καμία απαίτηση προς τους κινούμενους στα πλαίσια του Σενγκεν να ενταχθούν στην καινούρια κοινωνία που συμμετέχουν ή να πολιτογραφηθούν. Η ενσωμάτωση τους στην κοινωνία υποδοχής δεν αναφέρεται ποτέ ως προβληματική (Derwin 2009, Murphy-Lejeune 2002). Ενδέχεται ακόμη να αντιμετωπίσουν λιγότερες διακρίσεις και να θεωρηθούν πιο θεμιτή ομάδα από την κοινωνία υποδοχής. Ο Recchi (2009) έδειξε, για παράδειγμα, ότι οι διακρίσεις κατά των μεταναστών από χώρες της ΕΕ είναι σχετικά περιορισμένες σε σύγκριση με άλλες ομάδες μεταναστών καθώς επίσης και ότι οι ενδοευρωπαϊκοί μετανάστες, όπως εράσμοι, επιστήμονες και μετανάστες υψηλής ειδίκευσης, γενικά δεν έχουν να αντιμετωπίσουν υποβίβαση του κοινωνικού στάτους τους λόγω μετανάστευσης. Οι συνθήκες λοιπόν είναι πολύ πιο ευνοϊκές για την ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα από ότι για μετανάστες εκτός Ευρώπης (αν και κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται διαφορετικές συμπεριφορές και διαχωρισμοί ανάμεσα και σε μετανάστες από χώρες της ΕΕ).

Όσον αφορά την προσέγγιση των Eurostars ως ταξιδιώτες μεγάλης διάρκειας, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω είναι φανερό ότι πρόκειται για κακή παρερμηνείωση. Η εργασία, η εκπαίδευση και η πρακτική στο εξωτερικό δεν είναι διακοπές μακράς διαρκείας, αλλά μάλλον μία σειρά από έντονες προκλήσεις, που ειδικά κατά την άφιξη και τον πρώτο καιρό προσαρμογής συνδέονται ψυχολογικά με άγχη και δυσκολίες της κλασικής μετανάστευσης. Όντως, θεωρητικά, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι Eurostars ενσαρκώνουν κατά μια έννοια τον ευρωπαϊκό ιδεαλισμό. Ταξιδεύουν, θέλουν να γνωρίσουν νέες κουλτούρες, μέρη και ανθρώπους, αλλά ταυτόχρονα δεν κινούνται με την άνεση ενός τουρίστα που έχει συγκεκριμένο μπάτζετ ημερών.

Πρέπει να ανταπεξέλθουν οικονομικά και χρονικά και να εκπληρώνουν καθημερινά «καθήκοντα» για την απασχόληση μέσω της όποιος ή για την οποία μετακινήθηκαν εξ αρχής. Κατ' αυτή την έννοια, είναι παρερμηνείωση αλλά και υποβίβαση των επιλογών τους το να θεωρούνται ανέμελοι τουρίστες.

Μια ακόμη παρερμηνείωση που γίνεται πολλές φορές αφορά ειδικότερα την κατηγορία των highly qualified migrants. Ακόμη και σήμερα, οι λαϊκιστικές πολιτικές ανησυχίες επικεντρώνονται στην «έξοδο των ταλέντων» ως αρνητικό φαινόμενο για τη χώρα, συγχέοντας την highly qualified migration με την ορολογία brain-drain, η οποία αναφέρεται στην περισσότερο ή λιγότερο μόνιμη εξαγωγή οικονομικά ζωτικών ατόμων, όπως κορυφαίοι επιστήμονες ή επιφανείς επιχειρηματίες, και γενικά θεωρείται ως κάτι που πρέπει να προστατεύεται από τις εθνικές κυβερνήσεις (Cairns, 2017). Ταυτόχρονα χρησιμοποιείται συχνά ο όρος brain-circulation που αναφέρεται στους φοιτητές και απόφοιτους που μετακινήθηκαν στο εξωτερικό για σχετικά μικρό χρονικό διάστημα, και επιστρέφουν στην κοινωνία καταγωγής, φέρνοντας μαζί τους τις επίκτητες δεξιότητες και γνώσεις που αποκτήθηκαν έξω. Αντιστοίχως το brain-circulation ενθαρρύνεται από πολιτικούς λόγους και προωθείται ως ένα θετικό φαινόμενο για τη χώρα προέλευσης. Καμία από τις δύο ορολογίες δεν πρέπει να συγχέεται με τους highly qualified migrants, καθώς δεν είναι συνώνυμα, προκαλούν σύγχυση στην κοινή γνώμη και δίνουν σαφή πρόσημα σε πολύπλοκα φαινόμενα που δεν πρέπει να ερμηνεύονται με απλοϊκούς και χρωματισμένους όρους.

2.1.3 Η σημασία της ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας

Η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα αποτελεί επίσημα ένα ποσοστό μικρότερο από το 5% των πολιτών της Ευρώπης, χαμηλότερο από τις υπόλοιπες μορφές μετανάστευσης. Για ποιους λόγους λοιπόν μας απασχολεί αρκετά ώστε να αναφερόμαστε σε αυτή ως φαινόμενο και να μελετάμε τις επιδράσεις της;

Οι οικονομολόγοι θεωρούν πως η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα χρησιμεύει ως συμπλήρωμα της αγοράς εργασίας για να λειτουργεί με το βέλτιστο δυνατό τρόπο η ζώνη ενιαίου νομίσματος (Andrian Favell, Ettore Recchi, 2009). Ισχυρίζονται ότι απορροφά τις τοπικές αναταραχές στην απασχόληση που προκύπτουν, εν δυνάμει, από την κατάρρευση της παραγωγής σε οποιοδήποτε συγκεκριμένο χωρικό ή εθνικό πλαίσιο. Με αυτό το επιχειρήμα, ο Robert Mundell κέρδισε το βραβείο Νόμπελ για τα οικονομικά το 1999 και αποτελεί τη βασική δικαιολόγηση με την οποία διάφοροι πολιτικοί ιθύνοντες στηρίζουν την ελεύθερη κινητικότητα των προσανατολισμένων στην αγορά εργασίας (Bellassa 1961, Mattli 1999).

Ένα σημαντικό ζήτημα στα υποκείμενα της κινητικότητας είναι το κοινωνικό τους υπόβαθρο, όσον αφορά το κατά πόσον πρόκειται για μια καινούρια ευρωπαϊκή ομάδα που έρχεται να σπάσει τις κατεστημένες κοινωνικές δυσκαμψίες των ευρωπαϊκών κρατών ή αν πρόκειται για μια μικρογραφία της παγκόσμιας ελίτ που ανέκαθεν είχε άλλα προνόμια σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Σύμφωνα με τον Favell, κοιτάζοντας ποσοτικά, η σύγκριση των μετακινούμενων εντός της Ε.Ε. με τους παραμένοντες στα εθνικά κράτη, αποκαλύπτει ελάχιστες αλλαγές στα πρότυπα της κοινωνικής ανοδικότητας / καθοδικότητας. Κοινωνικά, οι μετακινήσεις των Eurostars φαίνεται να προέρχονται κατά κύριο λόγο από την τάξη των υπηρεσιών και της επιστήμης και η ανοδική τάση της κινητικότητας σε συνολική εικόνα δεν είναι

μεγαλύτερη μεταξύ μετακινούμενων και εθνικών πληθυσμών. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση φαίνεται να ενισχύει, αν όχι οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες (Favell, 2008a). Ωστόσο το υποσύνολο των Eurostars θα μπορούσε να διαχωριστεί από εκείνους των οποίων η κινητικότητα προωθήθηκε σαφώς από ένα πιο ελίτ κοινωνικό υπόβαθρο και να διακρίνει την περιφερειακή ευρωπαϊκή κινητικότητα από μια προφανέστερα γενική διεθνή ή παγκόσμια κινητικότητα.

Η δυσκολία συσχέτισης του φαινομένου με κοινωνικά ζητήματα έγκειται και στο γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές αλλά και οι μικρότερης κλίμακας εθνικές στατιστικές απογραφής δε μπορούν να αποδώσουν ένα ορθό αποτέλεσμα. Πρώτον, γιατί όπως προαναφέραμε οι Eurostars συνηθίζουν να κάνουν άτακτες, μη καταγεγραμμένες ή και εφήμερες κινήσεις, που σημαίνει ότι τα μέσα της έρευνας μπορεί να μην τους εντοπίζουν, και δεύτερον επειδή και οι ίδιες οι στατιστικές ενδέχεται, στοχευμένα ή μη, να τους αποκλείουν. Ένα ακραίο παράδειγμα αυτής της ασυμφωνίας στατιστικών και πραγματικότητας δίνει ο Favell στο βιβλίο του, Eurostars and Eurocities. Για να επαληθεύσει τα στοιχεία των επίσημων στατιστικών στο Λονδίνο για το ποσοστό των Γάλλων εργαζόμενων εκεί, καθώς οι περισσότεροι δεν ήταν εγγεγραμμένοι στο σύστημα επικοινωνήσε με διάφορους παρόχους υπηρεσιών (οργανισμούς, περιοδικά και ιστότοπους για εκπαιρισμένους στο Λονδίνο κτλ.)

«Για παράδειγμα, μεταξύ των πιο εντυπωσιακών ιστοριών του Λονδίνου ήταν η μετεγκατάσταση μιας νέας γενιάς ταλαντούχων και επιχειρηματικών νέων Γάλλων, ιδιαίτερα γυναικών. Τα επίσημα προξενικά στοιχεία παραθέτουν περίπου 40.000 Γάλλους στο Λονδίνο και η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού αριθμεί λίγο παραπάνω από 50.000. Όμως, στις ιστοσελίδες των παρόχων υπηρεσιών οι αριθμοί που συζητήθηκαν είναι περισσότεροι της τάξης των 200.000 Γάλλων στο Λονδίνο και τη νοτιοανατολική περιοχή, ενώ μερικά μέσα επικαλούνται 300.000. Αυτό οδηγεί στην κάπως υπερβολική ιδέα ότι το Λονδίνο μπορεί να είναι πλέον η τέταρτη μεγαλύτερη γαλλική πόλη μετά το Παρίσι, τη Λυών και τη Μασσαλία».

(Favell, 2008a)

Βλέπουμε λοιπόν, μέσα από αυτό το ακραίο παράδειγμα, ότι είναι πολύ δύσκολο να καταμετρηθεί σωστά αυτό το φαινόμενο με τα γνωστά μέσα στατιστικών και δημοσκοπήσεων, αλλά επίσης και ότι ακόμη κι αν μιλάμε όντως με αριθμούς στατιστικών μπορεί να συμβαίνουν μεγάλες δημογραφικές αλλαγές στο ευρωπαϊκό πεδίο, καθοριστικές για την εξέλιξη της Ευρώπης. Αν ακολουθήσουμε λοιπόν τις επίσημες στατιστικές, λιγότεροι από 1 στους 50 Ευρωπαίους ζουν εκτός του κράτους καταγωγής τους ενώ περίπου το 4% έχουν εμπειρίες διαβίωσης και εργασίας εκτός της χώρας προέλευσης τους. Αυτοί οι αριθμοί υποδεικνύουν ότι οι μετακινούμενοι εντός της Ε.Ε. αποτελούν τη συντριπτική μειοψηφία της Ευρώπης. Ωστόσο η κινητικότητα, ακόμη και με τους μικρούς επίσημους αριθμούς έχει τεράστια σημασία συμβολικά αλλά και ατομικά για όλους τους εμπλεκόμενους.

Η συμβολική σημασία του κινούμενου πληθυσμού της ΕΕ έγκειται στα πρότυπα και τα όνειρα των οραματιστών της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Οι μετακινούμενοι της ΕΕ θεωρούνται ως οι

πρωτότυποι “Highly Europeanized Citizens” και ενσαρκώνουν το αληθινό πρόσωπο της νέας Ευρώπης (Favell, Recchi, 2009) – κάτι το οποίο παραμένει αμφιλεγόμενο και αφορά ένα μικρό ποσοστό ανθρώπων. Μέσω των εμπειριών τους μπορεί να διαπιστώσει κανείς πόσο εύκολο (ή μη) είναι να μετατοπίσει την ταυτότητα και τον ορίζοντα του σε παν-ευρωπαϊκό επίπεδο και ποια είναι τα πρακτικά οφέλη, οι ιδέες, τα εμπόδια και οι αποτυχίες μιας ζωής εκτός του τόπου που ανήκει ιστορικά (Favell, 2008a). Οι συμπεριφορές και οι εμπειρίες των μετακινούμενων είναι επίσης ένας καλός δείκτης των νέων μορφών κινητικότητας που αποκλίνουν από τους κανόνες της διεθνούς και περιφερειακής μετανάστευσης.

Αν λοιπόν η ευρωπαϊκή κινητικότητα έχει τέτοια συνεισφορά στο νέο πρόσωπο της Ευρώπης, ποιοι λόγοι την κρατάνε σε τόσο χαμηλά επίπεδα; Οι ακαδημαϊκοί αλλά και οι απλοί πολίτες επιστρατεύουν τις έννοιες της νοοτροπίας, του πολιτισμού και της γλώσσας όταν προσπαθούν να εξηγήσουν γιατί ο κόσμος στην Ευρώπη κατά κανόνα δεν κινείται. Τελωνεία, γραφειοκρατίες, συνθήκες, τεχνογνωσία, επικοινωνία, νοοτροπία.

«Από πολιτιστικής άποψης, ο γρίφος της ελεύθερης κινητικότητας δεν μοιάζει καθόλου πραγματικός γρίφος. Αυτό είναι το επιχείρημα ουσιαστικά ότι «οι άνθρωποι δεν κινούνται ... επειδή από τη φύση τους δεν επιδιώκουν να κινούνται». Οι άνθρωποι γενικά, λένε, προτιμούν να μένουν εκεί όπου ανήκουν - από όπου έρχονται, με οικεία πρόσωπα, βυθισμένοι στην κουλτούρα που γνωρίζουν - και όχι μπερδεμένοι και αποκλεισμένοι, εν μέσω αγνώστων»

(Favell, 2008a).

Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η στερεοτυπική αντίληψη της Ευρώπης ως ένα συνονθύλευμα εθνικών κρατιδίων που για αιώνες ακολούθησαν άλλες ιστορικές τροχιές με διαφορετικές κουλτούρες, γλώσσες και νοοτροπίες, το καθένα διατηρώντας το χώρο και την ταυτότητα του, προσπαθώντας να ανταγωνιστεί και να επωφεληθεί έναντι των υπολοίπων. Τα κατάλοιπα της μαύρης περιόδου του 20^{ου} αιώνα δεν έχουν ξεπεραστεί τελείως από την κοινή συνείδηση, και όσο κι αν η ΕΕ εργάστηκε για να καταργήσει τους επίσημους φραγμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, υπάρχουν στο προσκήνιο βαθιά ριζωμένες πρακτικές και διακρίσεις, αποτρεπτικές για τους επαγγελματίες, όπως η μονοπωλιακή εθνική οργάνωση ορισμένων επαγγελμάτων και η μη μεταβιβάσιμη συνεισφορά των συνταξιοδοτικών ταμείων γύρω από τα εθνικά συστήματα κοινωνικού κράτους. Ωστόσο φαίνεται να υπάρχουν και ανεπίσημες ή κρυφές συγκρούσεις στην επιτυχή ελεύθερη κινητικότητα σε κοινωνικό ή πολιτιστικό επίπεδο.

«Ακόμα και ο πιο περιστασιακός ταξιδιώτης στην Ευρώπη καταλαβαίνει γρήγορα ότι η ηπειρωτική Ευρώπη παραμένει σήμερα μια Βαβέλ εθνικών διακρίσεων, τοπικών εθίμων, τελωνείων και περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων, που απαιτούν από κάθε Ευρωπαίο ένα εξαιρετικά υψηλό επίπεδο εθνικής ειδικής τεχνογνωσίας και τοπικής γνώσης για να αισθάνεται άνετα να ζει και να εργάζεται εκτός της χώρας προέλευσής του» (Favell, 2008a).

Ταυτόχρονα είναι σαφές ότι η άνοδος της κινητικότητας θα είχε ως αποτέλεσμα ένα διαφορετικό κοινωνικό φαινόμενο από αυτό που μελετάμε σήμερα. Θα μιλούσαμε για μια Ευρώπη με διαρκείς εναλλαγές κατοίκων στις μητροπόλεις, όπου τίποτε δε θα έμοιαζε σταθερό και τα εδαφικά όρια θα έμοιαζαν ξεπερασμένες νόρμες. Τα οφέλη και τα προνόμια όσων κινούνται θα έπρεπε να αναμοιραστούν σε μεγαλύτερο πληθυσμό και ενδεχομένως να μειωνόντουσαν ή να έπαυαν να υπάρχουν. Ίσως υπάρχει κάποιος λόγος που οι

μετακινούμενοι παραμένουν σε χαμηλά ποσοστά, ως εξαιρέσεις στον κανόνα και όχι ως ο ίδιος ο κανόνας. Ίσως απεικονίζουν μεμονωμένους μηχανισμούς που θα μπορούσαν μια μέρα να συγκεντρωθούν σε μια τάση, μιας Ευρώπης που αλλάζει, ή ίσως πάλι η αύξηση τους να προκαλούσε ανεπιθύμητα αποτελέσματα για την ευρωπαϊκή ένωση.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι αναφερόμαστε σε συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία, συνήθως υψηλής εκπαίδευσης και ειδίκευσης και τουλάχιστον για κάποια χρόνια χωρίς παιδιά. Η κινητικότητα αν και διαυκολύνεται πλέον από πολλούς θεσμούς και δικαιώματα, δεν αποτελεί επιλογή για όλους. Η κατηγορία αυτών των μετακινούμενων παραμένει σε χαμηλά ποσοστά, γεγονός που δεν παύει να προκαλεί προβληματισμούς για το ζήτημα των ανισοτήτων της κινητικότητας.

2.2 Κίνητρα κινητικότητας

Στην ενότητα αυτή θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε τις βασικότερες κατηγορίες των Eurostars με κριτήριο τα κίνητρα κινητικότητας τους. Η διαδικασία αυτή δεν είναι απόλυτη, ούτε προσδιορίζει με ακρίβεια τις ομάδες των μετακινούμενων, μπορεί ωστόσο να δώσει μια κατεύθυνση για τους βασικούς παράγοντες που καθορίζουν μεγάλο τμήμα της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης. Τα στατιστικά στοιχεία που παραθέτονται έχουν ληφθεί από τη Eurostat Dissemination Database (EDD), καθώς και δεδομένα από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΕ και αφορούν τα πληθυσμιακά αποθέματα της ΕΕ15 μεταξύ 1987 και 2004.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια, η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα καθορίζεται από τρία βασικά κίνητρα: την εργασία, τα συναισθηματικά κίνητρα που υπήρχαν ανέκαθεν, και την επιθυμία ζωής σε καλύτερο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, που είναι καινούριο και πολύ σημαντικό κίνητρο (Cairns, 2017). Έτσι, οι λόγοι ενδοευρωπαϊκής μετακίνησης εκτός από οικονομικοί (εργασία ή κινήσεις για επαγγελματική ανέλιξη), που θεωρούνται ορθολογικοί, ή συναισθηματικοί, είναι πλέον και σχετικοί με την επιλογή της ποιότητας ζωής.

Τα κίνητρα που θα αναλύσουμε αφορούν την ανθρώπινη φύση, τις συνθήκες διαβίωσης και τις προοπτικές, αλλά επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό και από γεωγραφικά χαρακτηριστικά, δηλαδή την κατάσταση στη χώρα προέλευσης και την επιλογή της χώρας προορισμού ή την αντίληψη σχετικά με αυτή (Timmerman κ.α., 2011). Επειδή δεν είναι εφικτό να μελετήσουμε όλες τις περιπτώσεις σχέσεων χωρών προορισμού και προέλευσης, θα δούμε κάποιες γενικές τάσεις που επικρατούν, αφήνοντας πάντα και περιθώρια διαφοροποίησης.

Σύμφωνα με τον Ackers (1998 και 2005), τα κίνητρα

μετακίνησης μπορεί να διαφοροποιούνται στα δύο κοινωνικά φύλα, λόγω κοινωνικών συμβιβασμών, κλισέ καθημερινής διαβίωσης και ιεραρχικών καθεστώτων. Έτσι πολλές φορές το ίδιο κίνητρο, ενώ αφορά και τα δύο φύλα, είναι δυνατόν να δώσει άλλη έκβαση στον προορισμό και τις επιλογές των μετακινούμενων, καθώς εμπλέκονται ζητήματα φύλων που συγκαθορίζουν τις αποφάσεις. Από την άλλη υπάρχουν και κίνητρα που πηγάζουν από τα ίδια τα έμφυλα ζητήματα, που είναι αρκετά ισχυρά όταν η κοινωνία προέλευσης καταπιέζει άτομα ή δε τα αφήνει να ανελιχθούν επαγγελματικά λόγω διακρίσεων (όπως και ζητήματα που αφορούν συμπεριφορές σε σχέση με σεξουαλικούς προσανατολισμούς που μπορεί να είναι πιο αποδεκτή σε μια χώρα από ότι σε μια άλλη).

2.2.1 Εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης και επιστήμονες

Η μετανάστευση που βασίζεται σε εργατικό δυναμικό, που κυριάρχησε στην Ευρώπη με το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, συνεχίζεται αλλά έχει αποκτήσει άλλη μορφή. Το 63% των εργατών μεταναστών στο δείγμα της Eurostat για το χρονικό διάστημα 1994-2003, περιλάμβανε επιστήμονες και άτομα υψηλής εξειδίκευσης (τουλάχιστον τρίτοβάθμιας εκπαίδευσης), σε τομείς όπως ο χρηματοπιστωτικός κλάδος, πληροφορική, τουρισμός και εμπόριο (Salt 1992 · Rodriguez-Pose 2002 · Ackers 2005 · Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας 2006 · Favell 2008^a, Recchi 2009), με εξαίρεση τη Γερμανία που συνεχίζει να αποτελεί πόλο έλξης ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού (περίπου το 50%). Όπως υποστηρίζουν οι Krieger και Fernandez (2006), αλλά και ο Cairns (2017), τα υψηλά μορφωμένα άτομα έχουν αυξημένα επίπεδα κινητικότητας σε σχέση με εκείνα με χαμηλό ή μέσο επίπεδο εκπαίδευσης στην ΕΕ συνολικά. Παρατηρείται λοιπόν μια αύξηση της κινητικότητας ατόμων υψηλής ειδίκευσης (highly

qualified migration).

Μια ορθολογική μετακίνηση μπορεί να αφορμιστεί από μια ευκαιρία που παρουσιάζεται σε μια συγκυρία όταν δεν υπάρχουν ισχυροί περιορισμοί (Favel, 2008a). Η λογική της αναζήτησης ευκαιριών παρουσιάζεται ως κινητήρια δύναμη σε πολλές μετακινήσεις εργαζόμενων αλλά και σπουδαστών στο εξωτερικό και συνδυάζεται με την αίσθηση αναγκαιότητας για ανταγωνιστικότητα σε επαγγελματικό επίπεδο. Στην κοινωνία της γνώσης, τα άτομα νιώθουν την ανάγκη να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους, να αποκτήσουν ποικίλες δεξιότητες και να εγκατασταθούν σε ένα επιλεγμένο επαγγελματικό πεδίο (Cairns, 2017).

Είναι σημαντική η επίδραση του τόπου προέλευσης όσον αφορά την πιθανότητα επίτευξης των προσωπικών φιλοδοξιών κοντά στο σπίτι. Λόγω ελλείψεων ευκαιριών απασχόλησης σε τοπικά επίπεδα, πολλά άτομα με ειδίκευση στην Ευρώπη που αποζητούν μια σχετική εργασία, αναγκάζονται να ενταχθούν στη διεθνή ή ευρωπαϊκή αγορά για θέσεις εργασίας, πρακτική άσκηση ή εκπαιδευτικές ευκαιρίες, ικανοποιώντας αυτό που λέμε επιτακτική ανάγκη κινητικότητας (the mobility imperative) (Cairns, 2014). Ειδικότερα λόγω του φαινομένου do it yourself (βλέπε κεφάλαιο 1), η επιθυμία για προσωπική εξέλιξη σε επαγγελματικό επίπεδο δημιουργεί αποσπασματικές κινήσεις προς όφελος των εμπειριών του βιογραφικού ή αποσκοπώντας στο άνοιγμα μιας ευκαιρίας. Από την άλλη, τα φαινόμενα οικονομικής κρίσης, ιδιαίτερα στις χώρες της νότιας Ευρώπης, προκαλώντας δυσκολίες στην εύρεση εργασίας στη χώρα προορισμού, μπορούν με τη σειρά τους να δημιουργήσουν την ανάγκη μετακίνησης για επαγγελματικούς λόγους.

Σύμφωνα με τον Favell (2008a), με βάση τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, οι πιο «ορθολογικά» κινούμενοι είναι νέοι επαγγελματίες και επιστήμονες από το νότο της Ευρώπης, και ιδιαίτερα γυναίκες. Θεωρώντας ότι η επαγγελματική τους ανέλιξη επηρεάζεται από

«ιεραρχικές, νεποτιστικές ή αυθαίρετες διαδρομές σταδιοδρομίας», η αναζήτηση μιας καριέρας στο εξωτερικό παρουσιάζεται ως μια λογική εναλλακτική, μετά από μια ατομική ιεράρχηση των αξιών, και έτσι ο Favell τους χαρακτηρίζει ως αρχέτυπα, πρωτότυπους Eurostars. Ειδικά για τις γυναίκες, η μετακίνηση σε μια δυναμική χώρα της κεντρικής Ευρώπης ή του βορρά με λιγότερες κοινωνικές διακρίσεις στα έμφυλα ζητήματα και ανωνυμία προσφέρει, ή θεωρείται ότι προσφέρει, μεγαλύτερη ελευθερία ανέλιξης της σταδιοδρομίας.

2.2.2 Φοιτητές-φοιτήτριες

Από το 1987 ως το 2005, περίπου 1,4 εκατομμύρια φοιτητές μετακινήθηκαν μέσω των προγραμμάτων Erasmus και Socrates, ενώ 12.000 ερευνητές και επιστήμονες έλαβαν οικονομική υποστήριξη για να μετακομίσουν και να εργαστούν στο εξωτερικό. Αυτό αντικατοπτρίζει μια θεσμοθέτηση της μετανάστευσης υπό την αιγίδα της εκπαίδευσης, επεκτείνοντας τις δομές ευκαιρίας, που διαφορετικά θα έπρεπε να βασιστεί μόνο στην ατομική πρωτοβουλία και θα ήταν εμφανώς μικρότερη. Εκτός από τα προγράμματα Erasmus / Socrates, υπάρχουν αρκετά προγράμματα ανταλλαγής σε πλαίσια εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και σε διαφορετικές βαθμίδες της εκπαίδευσης, ωστόσο δε θα τα αναλύσουμε περαιτέρω σε αυτό το κεφάλαιο. Παράλληλα με τα προγράμματα ανταλλαγής, υπάρχει η δυνατότητα μετακίνησης για φοίτηση σε προγράμματα bachelor, master, PhD κ.ο.κ. που προωθείται πολύ από τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο 1.

Οι λόγοι που κινητοποιούν τους σπουδαστές δεν αφορούν μόνο ορθολογικά κίνητρα του εκπαιδευτικού επιπέδου, των δεξιοτήτων και γνώσεων που παρέχουν οι σχολές-προορισμοί, αλλά και λόγους ποιότητας ζωής, εμπειριών και προσωπικού πειραματισμού. Ποιοτικά στοιχεία των ερευνών της Eurostat υποδεικνύουν ότι πολλοί φοιτητές χρησιμοποιούν μια περίοδο σπουδών στο εξωτερικό ως ασφάλη και οικονομικό τρόπο

να ελέγξουν πιθανή μελλοντική κινητικότητα, ή ακόμα και για να αποκτήσουν νέες εμπειρίες που σχετίζονται με την επαφή με ένα διαφορετικό πολιτισμό, την εκμάθηση μιας νέας γλώσσας, την γνωριμία ανθρώπων από άλλα μέρη του κόσμου, τη ζωή σε καλύτερο κλίμα, τη διαφυγή από αδιέξοδες καταστάσεις στο σπίτι και πολλά άλλα. Ιδιαίτερο παράδειγμα αποτελούν Πολωνοί σπουδαστές που συνδυάζουν την κινητικότητα μέσω Erasmus με μερική απασχόληση για να ανταπεξέλθουν οικονομικά ή ακόμη και για να αποταμιεύσουν για την επιστροφή τους.

Συνοψίζοντας η συμμετοχή στα προγράμματα ανταλλαγών φαίνεται να κινητοποιείται με βάση την προσωπική ανάπτυξη, (Bargel, 2009, Belvis Pons, 2007), τη βελτίωση των επαγγελματικών ευκαιριών (Bargel, 2009, Belvis Pons, 2007 Dimitropoulos 2006 (Heublein, 2008) και τους βιωματικούς στόχους (Heublein et al., 2008, King and Ruiz-Gelices 2003, Krzaklewska 2008, (Mol, 2014), και λιγότερο σε ακαδημαϊκά κίνητρα (Findlay, 2006).

Στην κατηγορία των φοιτητών, δεν συμπεριλαμβάνουμε τα προγράμματα ανταλλαγής ερευνών (MarieCurie, ERC, κλπ) καθώς διαφοροποιούνται, σε σημαντικά σημεία, ως κίνητρα. Στα ερευνητικά προγράμματα το άτομο στην ουσία εργάζεται, και η εμπειρία εργασίας μπορεί να αποτελέσει πολύ σημαντική για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας του, ενώ συνήθως η ίδια η θεσμοθέτησή των προγραμμάτων προϋποθέτει την κινητικότητά τους.

2.2.3 Συναισθηματικοί παράγοντες

Οι συναισθηματικοί παράγοντες μπορούν επίσης να αποτελέσουν αφορμές κινητικότητας. Ο έρωτας και οι σχέσεις καθορίζουν τις αποφάσεις των ατόμων, παράλληλα με τις επαγγελματικές επιλογές. Ζευγάρια ατόμων διαφορετικής ιθαγένειας, που είναι αυξημένα στον ενδοευρωπαϊκό χώρο τις τελευταίες δεκαετίες (Favell, 2008) και μετακινούνται ο ένας στην πόλη του άλλου για να

ζουν μαζί ή και ίδιας ιθαγένειας που αναζητούν τη διέξοδο από το μέρος που μένουν, αποτελούν επίσης χαρακτηριστικές ομάδες των Eurostars. Όσον αφορά τους πρώτους, η αναζήτηση μιας τρίτης χώρας είναι όλο και πιο συχνό φαινόμενο γιατί θεωρητικά ισορροπεί τη δυναμική της σχέσης, σε αντίθεση με καταστάσεις που το ένα άτομο πρέπει να προσαρμοστεί στη ζωή του δεύτερου (χώρα, νοοτροπία, κοινωνικός περίγυρος, συνήθειες κτλ). Τέλος, τα ζευγάρια ομοφυλόφιλων είναι πολύ πιθανό αν ζουν σε συντηρητικό περιβάλλον να επιχειρήσουν να μετακινηθούν για να βρουν ένα πιο απελευθερωμένο περιβάλλον.

Εκτός από τα ζευγάρια, η συναισθηματική κατάσταση που αφορά την ερωτική ή την οικογενειακή ζωή του ατόμου μπορεί να αποτελέσει κίνητρο (αλλά και αντι-κίνητρο) προς μετακίνηση. Η ερωτική αποτυχία, για παράδειγμα, σε συνδυασμό με επιθυμία για προσωπική ανανέωση, μπορεί να αποτελέσει μηχανισμό κινητικότητας. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός του ατόμου, ειδικά όταν αφορά ζητήματα που η κοινωνία προέλευσης ή ο περίγυρος δεν υποστηρίζουν, μπορεί να προκαλέσει την επιθυμία μετακίνησης προς μια κοσμοπολίτικη ευρωπαϊκή μητρόπολη. Η ύπαρξη οικογενειακών δεσμών, επίσης, μπορεί να συντελέσει μαζί με άλλους παράγοντες στην απόφαση μετακίνησης σε μια χώρα. Ακόμη, η ύπαρξη παιδιών σε ένα ζευγάρι ή έναν μόνο γονέα είναι καθοριστική για την κινητικότητα και συνήθως λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας, όταν οι γονείς θεωρούν προτεραιότητα τη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος ανατροφής.

Στα ζευγάρια, ακόμη, τίθεται το ζήτημα της δυναμικής της μετακίνησης. Ένα φαινόμενο ανισότητας που παρατηρείται μερικές φορές είναι όταν η κινητικότητα καθορίζεται μονομερώς μες στο ζευγάρι και προϋποθέτει ότι το δεύτερο άτομο θα βάλει στην άκρη τις δικές του επιθυμίες σταδιοδρομίας για να υποστηρίξει τις επιλογές του πρώτου. Αυτό συμβαίνει συχνά σε περιπτώσεις

εργαζομένων, όπου τα ταίρια τους τους ακολουθούν στη νέα πόλη χωρίς κάποια πρόβλεψη εργασίας και πολλές φορές αν δε βρίσκουν εργασία καταλήγουν να φροντίζουν το νοικοκυριό. Σύμφωνα με τον Favell, υπάρχει μια τεράστια βιομηχανία ανθρωπίνων πόρων με κέντρο τη διαχείριση των μειονεκτημάτων αυτής της κατάστασης. Το πρόβλημα σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι το ένα μέλος είναι παραγωγικό και ίσως ευχαριστημένο από την ανανέωση του περιβάλλοντος εργασίας και ζωής, ενώ το δεύτερο αν παραμένει ανενεργό επαγγελματικά και είναι καταρτισμένο μπορεί να βιώνει ψυχολογική μετάπτωση. Σίγουρα το φαινόμενο αυτό δε συμβαίνει σε όλα τα ζευγάρια και πολλοί είναι αυτοί που ακολουθώντας το/τη σύντροφο τους κατάφεραν να επωφεληθούν και σε επίπεδο σταδιοδρομίας.

2.2.4 Συνθήκες ζωής

Υπάρχει ένα υποσύνολο του πληθυσμού που δεν υπόκειται στις κατεστημένες κοινωνικές πιέσεις των εθνικών κρατών, που είναι αισθητές σε οικογενειακά, εργασιακά αλλά και σεξουαλικά ζητήματα. Στη σύγχρονη Ευρώπη τα παραδοσιακά πρότυπα του γάμου, της πατριαρχίας, της σεξουαλικής «κανονικότητας», της θρησκείας, της σταθερής εργασίας κ.α. κλονίζονται σε μεγάλο μέρος της νεολαίας, ιδιαίτερα, αλλά και μεγαλύτερων ηλικιακά ομάδων, με αποτέλεσμα της ύπαρξη της ανάγκης για έξοδο από αυτόν τον καθιερωμένο τρόπο ζωής και αναζήτηση ενός περιβάλλοντος πιο ανεκτικού, ανοικτού και εκσυγχρονισμένου. Ταυτόχρονα, μερικές τολμηρές προσωπικές επιλογές που θα μπορούσαν να κατακριθούν ή να θεωρηθούν αποτυχημένες βρίσκουν ευκολότερα έδαφος ανάπτυξης σε μια διαφορετική μητρόπολη της Ευρώπης, όπου ο κοινωνικός περίγυρος δε θα έχει προσδοκίες για σταθερή «κανονική» ζωή από το άτομο (Favell, 2008).

Οι δυνατότητες ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας έδωσαν σε πολλούς δυσαρεστημένους με το περιβάλλον τους την επιθυμία να αλλάξουν τόπο

κατοικίας. Το κλίμα, η τοπιακή ομορφιά ορισμένων πόλεων ή περιοχών, ο τρόπος ζωής, έχουν αποτελέσει θέλγητρο για τη μετακίνηση αρκετών Ευρωπαίων, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τους Γερμανούς και Βρετανούς συνταξιούχους που μετακομίζουν σε παραθαλάσσιες περιοχές της Μεσογείου, τους Σκανδιναβούς φοιτητές που επιλέγουν να κάνουν Erasmus σε νότιες χώρες με κίνητρο να ζήσουν σε περιοχές με πιο θερμό κλίμα και πιο ξέφρενη διασκέδαση, κ.ο.κ.

2.2.5 Προηγούμενες εμπειρίες κινητικότητας

Τα στοιχεία από το Ευροβαρόμετρο 2005 υποδεικνύουν ότι οι άνθρωποι που μετακινήθηκαν στο παρελθόν έχουν μεγαλύτερη τάση να κινηθούν ξανά στο εγγύς μέλλον (Cairns, 2017), αν και αυτό εξαρτάται και από την ηλικία. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους ανθρώπους που έχουν διανύσει μεγάλες αποστάσεις. Σε μελέτες του Ηνωμένου Βασιλείου, ακόμα, η κινητικότητα πριν το πανεπιστήμιο φαίνεται να αυξάνει την πιθανότητα συμμετοχής σε διεθνή ανταλλαγή, που συνήθως αναφέρεται ως “gap year” στο εξωτερικό (Brooks and Waters 2010, Findlay κ.α., 2010). Δεδομένου του οικονομικού κόστους μιας τέτοιας μετακίνησης ωστόσο, φαίνεται ότι λίγοι θα μπορούσαν να συμμετάσχουν (Mol, 2014). Από την άλλη, οι ανεξάρτητες ταξιδιωτικές εμπειρίες των ατόμων, που μπορούν να πραγματοποιηθούν πλέον με χαμηλό κόστος, χρησιμοποιώντας low-cost αεροπορικές εταιρείες και couchsurfing, για παράδειγμα, είναι πιο προσιτές και μερικές φορές παρέχουν μετέπειτα επιθυμίες για κινητικότητα.

Τα προγράμματα ανταλλαγής των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων λειτουργούν για μερικούς μετακινούμενους σαν πρώτη δοκιμή εγκατάστασης σε άλλη χώρα και μπορούν να ενισχύσουν την περαιτέρω μετανάστευση σε άλλη φάση της ζωής του ατόμου. Το να έχει ζήσει σε μια συγκεκριμένη χώρα μέσω των σπουδών, διευκολύνει τις μεταγενέστερες κινήσεις προς τη χώρα αυτή δεδομένου ότι υπάρχουν λιγότερα πολιτιστικά εμπόδια, αφού το άτομο έχει έρθει σε επαφή με

τη γλώσσα και την κουλτούρα, καθώς επίσης και κοινωνικά δίκτυα που μπορούν να ενεργοποιηθούν σε διαδικασία μεταγενέστερης μετακίνησης εκεί (Cairns, 2017). Ωστόσο, οι προηγούμενες εμπειρίες κινητικότητας μέσα από τις σπουδές μπορούν να συμβάλλουν και στην κινητικότητα προς τρίτη χώρα, επειδή οι διαδικασίες μετακίνησης συμπεριλαμβανομένων των γραφειοκρατικών, της εγκατάστασης και η κοινωνικοποίηση σε καινούριο περιβάλλον αποτελούν γνώριμη εμπειρία, άρα προκαλούν λιγότερο «φόβο για το άγνωστο» από την πρώτη εμπειρία μετακίνησης.

2.2.6 Επιρροές από περίγυρο - μέσα ενημέρωσης

Η επιρροή του κοινωνικού περιγύρου και των μέσων ενημέρωσης μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στην απόφαση κινητικότητας ή μη. Ωστόσο, οι επιρροές αυτές μπορεί να είναι πολύ λεπτές και δυσδιάκριτες: το άτομο δεν είναι πάντα σε θέση να αναγνωρίσει τους πραγματικούς παράγοντες που το κινητοποιούν να μετακινηθεί και να επιλέξει τον προορισμό (Carlson 2013). Φαίνεται ωστόσο, ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ των προθέσεων κινητικότητας και των συνομηλικών που ζουν στο εξωτερικό (Cairns και Smyth 2011). Σύμφωνα με τους Brooks και Waters (2010), η κινητικότητα σπουδών δέχεται λεπτές επιρροές από τους μέσω της αξιοποίησης των ταξιδιών και της καθιέρωσης φιλιών μεγάλων αποστάσεων ως σχετικά κοινών (Mol, 2014).

Η συμβολή της οικογένειας αποδεικνύεται σε ορισμένες περιπτώσεις εξίσου σημαντική. Το αν η οικογένεια θα υποστηρίξει την πρόθεση μετακίνησης, ή θα την ενθαρρύνει εξ αρχής σε σχέση με το αν θα την κατακρίνει, μπορεί να διαδραματίσει για κάποια άτομα το λόγο κινητικότητας ή μη. Ένα κινητό οικογενειακό υπόβαθρο μπορεί ακόμη και να «εκπαιδεύσει» το νεαρό μέλος να ακολουθήσει την ίδια πορεία αργότερα (Cairns, 2017) α. Ομοίως μπορεί να λειτουργήσει και η διεθνιστική παιδεία, με τη μορφή μαθημάτων ξένων γλωσσών

σε μικρή ηλικία, καθιερωμένων οικογενειακών ταξιδιών στο εξωτερικό, παρότρυνση των παιδιών σε προγράμματα ανταλλαγής σε μικρή ηλικία κ.ο.κ. Έτσι η οικογένεια και ο φιλικός περίγυρος μπορούν να καθορίσουν τις αποφάσεις κινητικότητας ακόμη κι αν το άτομο δεν είναι σε θέση να το διακρίνει.

2.2.7 Ψυχολογικοί παράγοντες

Η ψυχολογία επηρεάζει πολύ τις αποφάσεις των ατόμων, και μπορεί να αποτελέσει ακόμα και παράγοντα κινητικότητας. Τα άτομα είναι πιθανό να επιχειρήσουν μια μετακίνηση ιδιαίτερα σε νεαρή ηλικία, για λόγους φιλοδοξιών, ονείρων, διάθεσης για περιπέτεια και πειραματισμό. Οι επιλογές τους ως προς τη μετακίνηση θα καθοριστούν και από άλλους παράγοντες τελικά αλλά η ψυχολογία μπορεί και να αποτελέσει το βασικό κίνητρο. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που αντιμετώπισαν την κινητικότητα ως μια επιτόλεια, βιαστική κίνηση με ρίσκο και «ό,τι γίνει» (Favell, 2008). Η διάθεση του μετακινούμενου να ρισκάρει τα πάντα για να κάνει μια νέα αρχή, να δει καινούρια πράγματα και να ανανεωθεί ψυχολογικά εκφραζόμενη σε πράξη αντιπροσωπεύει τις δυνατότητες που ανοίγει η ελεύθερη κινητικότητα.

Από την άλλη, το άτομο είναι εξίσου πιθανό να θέλει να μετακινηθεί λόγω διάθεσης διαφυγής. Ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που νιώθει καταπιεσμένο, αγχωμένο για τη ζωή στον τόπο που βρίσκεται ή πιεσμένο από καταστάσεις, η μετακίνηση μπορεί να λειτουργήσει ψυχολογικά ως διέξοδος από τα προβλήματα. Αυτό λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο όπως η διάθεση για περιπέτεια, αλλά στην ουσία αφορμίζεται από τα αντίθετα συναισθήματα. Στην πρώτη περίπτωση το άτομο ονειρεύεται, νιώθει αυτοπεποίθηση και έχει διάθεση να ρισκάρει ενώ στη δεύτερη κινητοποιείται μέσα από αρνητικά συναισθήματα που συνδέονται με τις συνθήκες ζωής στον τόπο κατοίκησης.

Φυσικά, δεν είναι δυνατόν να ανιχνευτούν όλα τα κίνητρα που μπορεί να ωθήσουν έναν άνθρωπο

προς μετακίνηση εντός της ΕΕ, καθώς υπάρχουν και πολλοί προσωπικοί λόγοι. Στο κεφάλαιο αυτό προσπαθήσαμε να σχολιάσουμε τους πιο κυρίαρχους σύμφωνα με τις σχετικές έρευνες.

2.2.8 Αντι-κίνητρα

Οι ίδιοι παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν ως κίνητρα κινητικότητας, υπό άλλες συνθήκες είναι πιθανό να αποθαρρύνουν τα άτομα από το να κινηθούν. Οι βασικότεροι αποτρεπτικοί παράγοντες που αναφέρονται είναι το οικονομικό κόστος, οι δεσμεύσεις στο σπίτι (π.χ. παιδιά, ερωτική σχέση, προβλήματα υγείας στην οικογένεια κτλ), οι σπουδές και η εργασία, όταν τα άτομα θεωρούν πως η μετακίνηση θα λειτουργήσει αναβλητικά ή και αρνητικά, και από μερικούς (κυρίως φοιτητές από το Ηνωμένο Βασίλειο) η γλωσσική ανεπάρκεια (Moi, 2014). Συνεπώς τα άτομα κινητοποιούνται ή όχι, αναλόγως με τις συνθήκες στις οποίες βρίσκονται αλλά και το χαρακτήρα τους, ο οποίος παίζει το σημαντικότερο ρόλο στις αποφάσεις.

Οι Eurostars μπορούν να θεωρηθούν ως «πρωτοπόροι νέοι Ευρωπαίοι», μιας ενσωματωμένης, καινούριας Ευρώπης που θεωρητικά αφήνει πίσω τις διαφορές του προηγούμενου αιώνα και στοχεύει στην ενσωμάτωση των μελών της (Favell, 2008a). Για τα άτομα αυτά, οι ορίζοντες μπορεί να αλλάζουν. Το έθνος – κράτος δε φαίνεται πλέον τόσο αναπόφευκτο ως απόλυτη ταυτότητα ή πλαίσιο στο οποίο θα ζήσουν αναγκαστικά τη ζωή τους. Τους δίνεται, κατά μια έννοια, η δυνατότητα να αφήσουν πίσω τις δεσμεύσεις των εθνικών κρατών, μαζί με πολλά άλλα κληρονομημένα - μη ηθελημένα στοιχεία ταυτοποίησης και να επαναπροσδιορίσουν το εγώ τους με βάση τις επιθυμίες και τις φιλοδοξίες τους.

2.3 Εμπειρία κινητικότητας: οφέλη και δυσκολίες

2.3.1 Προσωπικά οφέλη

Η ζωή στο νέο περιβάλλον μπορεί να αποτελέσει μια διέξοδο: από την παράδοση, τη μη ανοχή, την ιεραρχία, την αναπαραγωγή της κοινωνικής αναισθησίας. Η δυνατότητα να επιλέγεις που θα ζήσεις και τα βιώματα από τις νέες πόλεις σου διδάσκουν πράγματα. Μαθαίνεις καλύτερα πράγματα για τον εαυτό σου και την κουλτούρα με την οποία μεγάλωσες. Μπορείς να διακρίνεις καλύτερα στοιχεία της νοοτροπίας σου – ηανθρώπων από τον τόπο σου συγκρίνοντας και έχοντας βιώσει τη ζωή με ένα άλλο πλαίσιο. Μπορείς να διαλέξεις ποια από αυτά θα διατηρήσεις στη νέα σου ζωή και ποια θα αφήσεις πίσω. Έτσι, το νέο περιβάλλον σου δίνει τη δυνατότητα επαναπροσδιορισμού όσων στην παλιά κοινωνία θεωρούσες δεδομένα και αμετάβλητα. Οι ευρωπαίοι μετακινούμενοι ανοίγουν νέες διαστάσεις στη ζωή τους, απρόσιτες για αυτούς που δεν έφυγαν ποτέ.

«Μετακινήσου ακόμη και μία φορά, και έχει συνέπειες. Σε αλλάζει. Ποτέ δεν μπορείς να επιστρέψεις. Αυτό το συναίσθημα ελευθερίας μπορεί να είναι αρκετά εθιστικό. Μπορεί να το κυνηγάς. Θα μπορούσε ακόμη και να αποτελέσει κλειδί για την βαθύτερη ελευθερία όλων: την ελευθερία από τον εαυτό σου».(Favell, 2008a)

Η ζωή σε πολυεθνικό περιβάλλον απελευθερώνει. Αυτή η προσωρινότητα, η δυνατότητα να είσαι σε ένα μέρος και μετά κάπου αλλού, να βιώνεις διαρκώς καινούρια μέρη μπορεί να γίνει αρκετά εθιστική. Η κινητικότητα μπορεί να γίνει ακόμη και νοητική κατάσταση, όσο κινείσαι θες να κινείσαι. Ταυτόχρονα σε απελευθερώνει από σκέψεις μονιμότητας, ακόμη και υπαρξιακά άγχη. Αντί να βαλτώσεις, για παράδειγμα, από τη ρουτίνα της καθημερινότητας και να αναρωτιέσαι αν θα είναι

όλη σου η ζωή έτσι, βρίσκεσαι σε μια διαρκή εγρήγορση: αποζητάς τη ρουτίνα σου στο νέο περιβάλλον γιατί τότε θα έχεις επιτύχει τον πρώτο στόχο της μετακίνησης. Θα μπορούσε να πει κανείς πως από θέμα εμπειριών, η κινητικότητα σου παρέχει τη δυνατότητα αντί να ζήσεις μια ζωή, να ζήσεις τις ζωές αρκετών ανθρώπων μαζί.

2.3.2 Δυσκολίες ως προς τον τόπο προορισμού

Από την άλλη πλευρά, οι διαδικασίες της κινητικότητας και του επαναπροσδιορισμού, αν και μπορούν να είναι απελευθερωτικές, επιφέρουν αρκετές δυσκολίες και ορισμένες φορές προβλήματα που δε μπορεί κανείς να προβλέψει. Πρόκειται για ζητήματα της καθημερινότητας που αντιμετωπίζουν και οι τοπικοί πληθυσμοί στις πόλεις προορισμού αλλά και θέματα που σχετίζονται με τις δυνατότητες αποδοχής ή αποκλεισμού στην κοινωνία υποδοχής.

Ένα βασικό ζήτημα όσον αφορά τα προβλήματα των διαδικασιών κινητικότητας είναι η ασάφεια. Οι ευρωπαίοι μετακινούμενοι αντιμετωπίζουν καταστάσεις στις οποίες οι αξίες, οι κανόνες και οι ιεραρχίες δεν έχουν ακόμη καθοριστεί σαφώς, όπως έχουν στο εθνικό πλαίσιο. Δε γνωρίζουν εξ αρχής σαφείς πληροφορίες για τον προορισμό ή τις συνέπειες για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας τους, ούτε έχουν σαφή ανατροφοδότηση σχετικά με πιθανά εμπόδια ή αδιέξοδα που θα συναντήσουν στην πορεία. Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι Eurostars εκθέτουν τον εαυτό τους στο άγνωστο, χωρίς να γνωρίζουν τί αποδόσεις θα έχει αυτό μελλοντικά. Ενδεχομένως η εγκατάλειψη ενός εθνικού συστήματος αξιών και η διασφάλιση μιας εναλλακτικής ευρωπαϊκής, έστω αδύναμης, ταυτότητας να προσφέρει μια διέξοδο από τα στενά πλαίσια του έθνους – κράτους, ίσως όμως και να αποτύχει, χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη πρόβλεψη

για την περίπτωση αυτή.

Γενικά η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα, ακόμη κι αν πραγματοποιείται εντός των ευρωπαϊκών φυσικών ορίων, προϋποθέτει επαναπροσαρμογή σε ένα καινούριο, για το άτομο, κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο, καθώς κάθε χώρα δεν παύει να διατηρεί σε μεγάλο βαθμό το διαφορετικό χαρακτήρα της. Όπως κάθε μορφή διεθνούς μετανάστευσης, έτσι και για τους Eurostars, η εγκατάσταση σε μια χώρα που δε γνωρίζουν τις κοινωνικές δομές, τις νόρμες και εν γένει την κουλτούρα, συνεπάγεται μια περίοδο προσαρμογής στα νέα δεδομένα, η οποία δεν πρέπει να θεωρείται αυτονόγη ούτε εύκολη για τον καθένα, δεδομένου ότι τα πολιτισμικά στοιχεία της προσωπικότητας του καθενός είναι διαφορετικά και είναι πολύ σημαντικό κομμάτι της ταυτότητας του. Έτσι, το ξεκίνημα σε νέο περιβάλλον μπορεί αρχικά να προκαλέσει την αποδόμηση της ταυτότητας του ατόμου ώστε να την αναδομήσει με βάση τα νέα ερεθίσματα.

Άλλες φορές η ίδια η πόλη μπορεί να έχει τόσο ισχυρή ταυτότητα, που να επιβάλλει έναν καθορισμένο τρόπο ζωής στους κατοίκους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας ευρωπαϊκής πόλης είναι το Λονδίνο, που πίσω από το κοσμοπολίτικο προσώπιό του, ασκείται μια πίεση σε όποιον ζει εκεί να εξομοιωθεί με τους εντατικούς ρυθμούς της πόλης (Favell, 2008). Αν ως μετακινούμενος – νέος κάτοικος, αποφασίσεις να τους αγνοήσεις, γρήγορα θα βρεθείς αποκλεισμένος από τις κυρίαρχες επιλογές που προσφέρει, καθώς δε θα μπορείς να συντονιστείς με τον υπόλοιπο κόσμο ή με τα ωράρια που συμβαίνουν τα πράγματα. Τέτοιες πόλεις επιβάλλουν ένα μοτίβο ζωής, που είτε το ακολουθείς σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, είτε αργά ή γρήγορα διαφοροποιείσαι από τους ρυθμούς της πόλης.

Μια ακόμη δυσκολία που συναντούν οι Eurostars στις μεγάλες Ευρωπαϊκές πόλεις αφορά την κοινωνικοποίηση. Με εξαίρεση τους σπουδαστές που μπορούν πιο εύκολα να κοινωνικοποιηθούν

μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, οι νεοεισερχόμενοι συχνά συναντούν αποκλεισμούς στη συναναστροφή με τους ημεδαπούς πολίτες. Η δυσκολία εισόδου σ' αυτά τα κοινωνικά δίκτυα έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι τα περισσότερα διαμορφώθηκαν σε μια εφηβική ή νεο-ενηλική ζωή και αποτελούν πλέον κλειστές κλίκες. Δεν είναι λίγοι οι Eurostars των συνεντεύξεων του Favell, που ανέφεραν την έλλειψη πραγματικών και ουσιαστών φιλιών σαν βασικό πρόβλημα στη ζωή τους στον τόπο προορισμού. Ο αποκλεισμός από την κοινωνική ζωή δυσκολεύει τα άτομα όχι μόνο από θέμα έλλειψης φιλικών σχέσεων αλλά και επειδή πολλές φορές τα δίκτυα αυτά παίζουν υποστηρικτικό ρόλο σε διάφορους τομείς της ζωής (πχ στον επαγγελματικό τομέα με την εύρεση εργασίας). Ένα φαινόμενο που δημιουργείται σαν αντίποδας σ αυτή τη δυσκολία είναι οι «αστικές φυλές», που πλησιάζουν στο αμερικάνικο πρότυπο κοινωνικοποίησης στις μεγάλες πόλεις, και αποτελούνται από συνομήλικους που ζουν μακριά από τον τόπο καταγωγής τους και σχηματίζουν παρέα που παίζει μονοπωλιακό και απόλυτο ρόλο στη ζωή τους εκεί (Favell, 2008). Οι παρέες αυτές έχουν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και περιλαμβάνουν συνήθως άτομα διαφορετικών εθνοτήτων, με παρόμοιες ανάγκες κοινωνικοποίησης.

Η γλώσσα μπορεί να σταθεί επίσης εμπόδιο στη ζωή των Eurostars στη νέα πόλη. Ακόμη κι αν το άτομο γνωρίζει τη γλώσσα της χώρας προορισμού, μπορεί να συναντήσει μηχανισμούς αποκλεισμού που ενεργοποιούνται μέσω της γλώσσας. Για παράδειγμα, δεν είναι λίγοι οι Eurostars που αναφέρουν ότι ακόμη κι αν ξέρουν να μιλάνε Ολλανδικά, οι ντόπιοι συνήθως τους απαντούν στα αγγλικά, συνεπώς είναι σα να ορθώνουν ένα τοίχος διαχωρίζοντας τους ως “ξένους” (Favell, 2008). Η εκμάθηση μιας γλώσσας, πέρα από τη διάθεση των μετακινούμενων, καθορίζεται και από τη στάση των φυσικών ομιλητών της και πως αντιμετωπίζουν το νεοεισερχόμενο μέσω αυτής. Ένα άλλο φαινόμενο που παρατηρείται, ιδιαίτερα

σε χώρες με δύσκολη γλώσσα προς εκμάθηση, είναι η ανάδυση των Euroenglish: καθώς οι Eurostars επικοινωνούν μεταξύ τους με ελάχιστη ή καθόλου επαφή με τους γηγενείς ομιλητές, καθιερώνονται ως γλώσσα επικοινωνίας και συχνά δεν προκαλούν ανασφάλεια ή ανησυχία για το επίπεδο ομιλίας στις κοινωνικές συναναστροφές.

2-3-3 Δυσκολίες ως προς τον τόπο προέλευσης

Οι δυσκολίες των Eurostars δεν αφορούν μόνο τη χώρα προορισμού. Φεύγοντας, αφήνουν πίσω ένα καθιερωμένο τρόπο ζωής, τον περίγυρό τους, και πολλά άλλα που εξελίσσονται πλέον χωρίς την παρουσία τους. Κατά τη μετακόμισή τους, αποχωρούν από την προγραμματισμένη τροχιά πίσω στο σπίτι: τις παροχές και τα δικαιώματα που θα τους ακολουθούσαν στα στάδια της ζωής τους ως συνέπεια των ιστορικών και οικογενειακών τους κατοχυρωμένων. Από την άλλη πλευρά όσοι αφήνουν πίσω συνεχίζουν αυτή την τροχιά, με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε ετερόχρονη διάσταση και όσο περνά ο χρόνος να δημιουργείται χάσμα.

Το ερώτημα εδώ είναι, μετά από αυτό το χάσμα, είναι εύκολη η απόφαση να επιστρέψουν κάποτε πίσω; Θα είναι ικανοποιημένοι από μια πιο «συμβατική» ζωή μετά τις εμπειρίες της κινητικότητας; Μπορούν να επανενσωματωθούν στην αρχική τους κοινωνία σαν να μην έφυγαν ποτέ; Επανακτώνται όλα τα δικαιώματα και προνόμια που άφησαν πίσω φεύγοντας; Οι ερωτήσεις αυτές δεν έχουν μια μόνο απάντηση σαφώς, αλλά μια ποικιλία απαντήσεων στην κάθε μια περίπτωση ξεχωριστά. Το σίγουρο είναι όμως ότι η κινητικότητα αλλάζει το άτομο αλλά και τις συνθήκες που θα βρει αν γυρίσει, επομένως η επιστροφή δε μπορεί να είναι ομαλή και ιδανική, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι με κάποια προσπάθεια δε μπορεί να επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό.

Αφήνοντας πίσω τα δικαιώματα και τις παροχές του έθνους – κράτους, τίθενται κάποια ζητήματα μακροπρόθεσμων υπολογισμών. Οπρώτος – χρονικά

μάλλον προβληματισμός των Eurostars αφορά το ενδεχόμενο της τεκνοποίησης και ανατροφής παιδιών. Η κινητικότητα δε μπορεί να εξασφαλίσει ένα σταθερό περιβάλλον ανατροφής και εκπαίδευσης, και η μονιμοποίηση της μετακίνησης επιφέρει άλλους προβληματισμούς όσον αφορά τη γλώσσα των παιδιών, τη σχολική εκπαίδευση, τη φροντίδα όταν δουλεύουν και οι δύο γονείς κτλ. Τα ζητήματα που αφορούν το κράτος πρόνοιας (υγειονομική περίθαλψη, συνταξιοδότηση κτλ) δε φαίνεται να απασχολούν ιδιαίτερα τους Eurostars στην αφετηρία της κινητικότητας τους, είναι όμως θέματα που μπορεί να τους προβληματίσουν όταν αρχίσουν να διαμορφώνουν πιο μακροπρόθεσμα πλάνα ζωής. Ειδικότερα όσον αφορά το ζήτημα της συνταξιοδότησης, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει θεσπίσει (ακόμη;) νομοθεσία για διακρατικές συνταξιοδοτήσεις, ούτε ειδική υγειονομική φροντίδα για τους μετακινούμενους εντός της ΕΕ, γεγονός που καθιστά την κινητικότητα μια αναμφίβολα προσωρινή κατάσταση.

Ένα ακόμη ζήτημα που αφορά τις διαδικασίες κινητικότητας, είναι αυτό που αφορά τη διάρκεια της ζωής. Η κινητικότητα δίνει νέες δυνατότητες στο άτομο και μπορεί να γίνει τόσο ελκυστική που να μετατραπεί σε ψυχολογική ανάγκη. Τί συμβαίνει όμως όταν κανείς επιθυμεί να είναι κινητός εφ' όρου ζωής; Η κινητικότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί σε διάφορα στάδια της ζωής του ατόμου. Από τα χρονικά πλαίσια της εκπαίδευσης, της κατάρτισης ή της εργασίας, έως και άλλες σφαίρες όπως ο ελεύθερος χρόνος ή η συνταξιοδότηση. Αυτό δε σημαίνει απαραίτητα ότι οι φάσεις κινητικότητας ακολουθούν η μια την άλλη σε μια γραμμική και συνεχόμενη αλληλουχία και είναι αρκετά απίθανο να συμβεί. Αυτό που είναι εφικτό είναι η πραγματοποίηση αποσπασματικών επεισοδίων κινητικότητας σε διαφορετικά στάδια της ζωής, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες απασχόλησης ή μη.

Η γεωγραφία της Ευρωπαϊκής κινητικότητας

Βασικοί προορισμοί και κριτήρια επιλογής

3

Έχοντας παραθέσει τα κίνητρα μετακίνησης των Eurostars, σε αυτή την ενότητα θα ασχοληθούμε με τις πόλεις τις οποίες προτιμούν και τα κριτήριά τους, ξεκινώντας από γενικές προτιμήσεις. Στη συνέχεια, εντοπίζουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια την γεωγραφία της κινητικότητας, προσπαθώντας επίσης να εξάγουμε τα βασικά τους κριτήρια επιλογής. Η ανάλυση αυτή γίνεται για τις δύο πιο εύκολα εντοπίσιμες ομάδες κινητικότητας, τους φοιτητές/ριες Erasmus και τους επιστήμονες, λόγω της αδυναμίας εντοπισμού στοιχείων σχετικά με τα άτομα που μετακινούνται εκτός ιδρυμάτων, και πολλές φορές δεν καταγράφονται με κανέναν τρόπο στα στοιχεία των χωρών υποδοχής.

Προκειμένου να αναφερθούμε στην γεωγραφία της κινητικότητας των Eurostars, είναι σκόπιμο να ληφθούν υπόψη και τα ευρύτερα μοτίβα κινητικότητας στην Ευρώπη. Οι βόρειες χώρες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά κινητικότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά την χειραφέτησή των νέων (Mulderetal., 2002), σε αντίθεση με τις νότιες χώρες που παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερα ποσοστά, ακόμη και μεταξύ των νεότερων ηλικιακών ομάδων. Παράλληλα, στην Βόρεια Ευρώπη, η αποχώρηση από το οικογενειακό σπίτι συμβαίνει περίπου στην ηλικία των 20 χρονών, ενώ στην νότια Ευρώπη συνηθέστερα στην ηλικία των 30 (Pareja-Eastaway, 2007). Σε αυτό το γεγονός συμβάλλουν τόσο πολιτιστικοί παράγοντες στις οικογενειακές σχέσεις όσο και παράγοντες ευκαιριών στέγασης και συστήματος πρόνοιας, που λειτουργούν άλλοτε ως περιορισμοί και άλλοτε ως διευκολύνσεις.

3.1 Προορισμοί: Διεθνείς Ευρωπαϊκές πόλεις

Σύμφωνα με την εμπειρική έρευνα του Favell (Eurostars and Eurocities, 2008), η τάση τους για μια διεθνή εμπειρία ζωής πέρα από τα εθνικά σύνορα, καθιστά συνήθως τις προαστιακές περιοχές λιγότερο ελκυστική επιλογή, καθώς επιθυμούν να ζουν μέσα στην πόλη και να αποτελούν κομμάτι της. Ιδανικό αστικό περιβάλλον φαίνεται να είναι αυτό που μπορεί να προσφέρει:

-εγγύτητα στο κέντρο της πόλης,

-εγγύτητα σε γραμμή μετρό,

-με ωραία εστιατόρια και μπαρ,

-δυνατότητα σύνδεσης με την υπόλοιπη ήπειρο, μέσω σιδηροδρομικών και εναέριων συνδέσεων

-εξευγενισμένος πολυπολιτισμός (η έννοια αυτή αναλύεται παρακάτω)

-περιφερειακή σύνδεση

Σύμφωνα με αυτές τις ανάγκες, οι Eurostars φαίνεται να επιλέγουν ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και μητροπολιτικές περιφέρειες δεύτερης βαθμίδας. Τόπους, δηλαδή, που επιτρέπουν την πραγματοποίηση μιας πολυεθνικής ευρωπαϊκής ζωής, ως αβίαστο, καθημερινό γεγονός. «Τονίζουν ξανά και ξανά την σημασία της πόλης ως τεράστιο παράγοντα ευτυχίας» (Favell, 2008). Η πόλη καθορίζει σημαντικά την καθημερινότητά τους, δημιουργώντας μεγάλες διαφοροποιήσεις, για παράδειγμα μεταξύ των γρήγορων ρυθμών του Λονδίνου, σε αντίθεση με την μεγαλύτερη ηρεμία που προσφέρουν οι ισπανικές πόλεις. Οι επιλογές τους είναι ανάλογες των προσωπικών τους προτιμήσεων. Ωστόσο, σημαντικό παράγοντα αποτελεί και η περιφερειακή σύνδεση, καθώς η κινητικότητα περιγράφεται ως πιο ευχά-

ριστη εμπειρία, αν μπορεί να πραγματοποιηθεί σε μία πόλη, με την δυνατότητα γρήγορης μετάβασης στον τόπο προέλευσης.

Από την άλλη, δεν είναι μόνο οι Eurostars που προσελκύονται από τον τρόπο ζωής των μεγαλουπόλεων, αλλά και οι ίδιες οι πόλεις που αναπτύσσουν στρατηγικές προσέλκυσης ατόμων υψηλής εξειδίκευσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ύπαρξη ατόμων με υψηλή εξειδίκευση, δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα για το οικονομικό μέλλον μόνο της Ευρώπης, όπως εξηγήθηκε νωρίτερα, αλλά και για το οικονομικό μέλλον των μεγάλων Ευρωπαϊκών πόλεων. Η προσέλκυση νέων, υψηλά ειδικευμένων εργαζόμενων, συμβάλλει στην οικονομική επιτυχία των «πόλεων της γνώσης» (knowledge cities), καθώς αυξάνεται η μέση παραγωγικότητα της εργασίας, η αξία του τοπικού ΑΕΠ και, κατά συνέπεια, η θέση της στην παγκόσμια αστική κατάταξη (Pareja-Eastaway, Bontje, & d'Ovidio, 2010). Οι πόλεις με μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν αναπτυχθεί ταχύτερα συγκριτικά με πόλεις με λιγότερο ανθρώπινο κεφάλαιο (Glaeser, 1994, Nardinelli and Simon, 1996, Simon, 1998). Έτσι, παρατηρείται έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων, με σκοπό την προσέλκυση ιδιωτικών επιχειρήσεων, την διεθνοποίηση των αγορών τους, και, τέλος, την προσέλκυση κινητικού ειδικευμένου πληθυσμού για την βελτίωση της αγοράς εργασίας (Turok, 2004). Με αυτούς τους στόχους, οι πόλεις πραγματοποιούν στρατηγικές προώθησης του ονόματός τους, συμβάλλοντας στην εισροή (και) τέτοιου είδους πόρων, εξασφαλίζοντας υψηλές θέσεις στην ανταγωνιστική αστική κλίμακα.

Οι τρόποι με τους οποίους οι μητροπολιτικές περιοχές ελκύουν ανθρώπινο κεφάλαιο, μπορούν, σε

γενικές γραμμές, να συνοψιστούν στους εξής δύο. Η πρώτη περίπτωση αφορά την παροχή ελκυστικών μισθών, αυξημένων ευκαιριών εργασίας, σε συνδυασμό με ευνοϊκές συνθήκες εργασίας (Pareja-Eastaway, Bontje, & d'Ovidio, 2010). Δεύτερον, μέσω της δημιουργίας ενός ευχάριστου αστικού περιβάλλοντος, αλλά και με δυνατότητες δημιουργίας συνεργατικών σχέσεων με στόχο την προώθηση της δημιουργικότητας. Με λίγα λόγια, την προσφορά ενός περιβάλλοντος μέσα στο οποίο, τόσο η προσωπική όσο και η επαγγελματική ζωή, μπορεί να είναι ευχάριστη και ικανοποιητική (Pareja-Eastaway, Bontje, & d'Ovidio, 2010). Ο διαχωρισμός των δύο αυτών κατηγοριών αντικατοπτρίζεται επίσης και στα κριτήρια κινητικότητας, τα οποία χωρίζονται ευρέως σε «μαλακούς» και «σκληρούς» παράγοντες (soft and hard factors). Οι «μαλακοί» παράγοντες περιλαμβάνουν στοιχεία όπως η προσφορά πολιτιστικών, ψυχαγωγικών και νυχτερινών υπηρεσιών, η κατοικία και το άμεσο περιβάλλον διαβίωσης, ενώ οι «σκληροί» αφορούν κυρίως τις συνθήκες που σχετίζονται με τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας.

Οι παράγοντες αυτοί συμπεριλαμβάνονται στον όρο «ποιότητα ζωής», ο οποίος αποτελεί ουσιαστικά έναν συνολικό δείκτη αξιολόγησης της ελκυστικότητας της ζωής στην πόλη. Οι τυπικοί δείκτες περιλαμβάνουν τις δημόσιες και εμπορικές παροχές, την ψυχαγωγία, την υγεία, το έγκλημα, την εκπαίδευση, την απασχόληση, και ούτω καθεξής. Το βασικό νόημα της ποιότητας ζωής συνδέεται με την καλή συσχέτιση του κόστους ζωής και των ανέσεων της αστικής κατοίκησης, δηλαδή σχετίζεται με τις ευκαιρίες, τα χαρακτηριστικά και τις υπηρεσίες που μπορεί να προσφέρει μια αστική κατοικία. Η προώθηση αυτού του δείκτη αφορά άμεσα την ΕΕ, καθώς έχει προταθεί η ενσωμάτωση περισσότερων «υποκειμενικών» παραγόντων, όπως η ποικι-

λομορφία, οι νέες τεχνολογίες και η ποιότητα της πολιτικής διακυβέρνησης (Favell, 2008). Η ύπαρξη διαφόρων δεικτών δημιουργεί σε αρκετές περιπτώσεις αντικρουόμενα αποτελέσματα, σχετικά με τις πόλεις που επιτυγχάνουν την υψηλότερη αξιολόγηση. Παράλληλα, ανεπίσημες αξιολογήσεις ποιότητας ζωής από αλλοδαπούς κατοίκους, έρχονται σε έντονες αντιθέσεις με τυπικές διεθνείς αξιολογήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ελβετικές πόλεις Γενεύη και Ζυρίχη, που ενώ βρίσκονται σχεδόν πάντα σε κορυφαίες διεθνείς καταχωρίσεις, από τους ξένους κατοίκους (ακόμη και από τους Γερμανούς και τους Γάλλους), περιγράφονται ως πόλεις με κλειστούς αστικούς κύκλους ελίτ ιστορικά συσσωρευμένου πλούτου και τοπικής ταυτότητας, με εξαιρετικά υψηλό κόστος ζωής. Ενώ αντίθετα, για παράδειγμα οι Βρυξέλλες περιγράφονται ως πιο ανοιχτή και προσιτή πόλη, με μια ιδιαίτερη «ατμόσφαιρα» ποικιλίας τρόπου ζωής και πολιτισμών.

Η επιθυμητή αυτή «ατμόσφαιρα της πόλης», περιλαμβάνει συχνά την ύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων και την ανοχή στο διαφορετικό. Η πολιτισμική πολυμορφία οριοθετείται με μια σειρά εννοιών, όπως η έννοια του «κοσμοπολιτισμού» και της «πολυπολιτισμικότητας». Ο «κοσμοπολιτισμός» αποτελεί ένα πολυεπίπεδο φαινόμενο που εκδηλώνεται σε διαφορετικές κοινωνικές σφαίρες και δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός που να καλύπτει τα ζητήματα που προκύπτουν κατά την ανάλυσή του (Gizatova, Ivanova, & Gedz, 2017). Η έννοια αυτή περιγράφεται από τον Ulf Hannerz ως εξής: : «[...] ο κοσμοπολιτισμός είναι πάνω απ' όλα ένας προσανατολισμός, μια προθυμία εμπλοκής με το άλλο. Είναι μια πνευματική και αισθητική στάση ανοίγματος προς αποκλίνουσες πολιτιστικές εμπειρίες, μια αναζήτηση αντιθέσεων αντί για ομοιομορφία» (2005). Αμφιβολίες εκφράζονται

σχετικά με την αξιολόγηση του κοσμοπολιτισμού, όπως στις θεωρητικές μελέτες του R. Williams, στις οποίες υπάρχει η υποψία ότι η έννοια αυτή κρύβει, πρώτα απ' όλα, την «εικόνα της Δύσης». Σε αυτά τα πλαίσια, ο David Miller χαρακτηρίζει την κοσμοπολίτικη αντίληψη για τον κόσμο ως «ένα είδος γιγαντιαίου σούπερ μάρκετ, όπου ο τόπος κατοικίας καθορίζεται από ένα προσιτό σύνολο αγαθών (δουλειά, τα οφέλη του πολιτισμού, το κλίμα κλπ.)». Έτσι, δημιουργούνται διάφορες αμφιβολίες σχετικά με την πολιτική του κοσμοπολιτισμού, που παρά την ελκυστική της αξία, χαρακτηρίζεται από κάποιον ουτοπισμό στην πραγματοποίησή του: «προϋποθέτει μια κοσμοπολίτικη δικαιοσύνη, χωρίς κοσμοπολιτική πολιτική και κοσμοπολίτικους στόχους, χωρίς κοσμοπολιτικά μέσα» (Martell, 2011). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο κοσμοπολιτισμός βρίσκεται στον πυρήνα της ιδεολογίας της παγκοσμιοποίησης, και ότι οι δύο αυτές έννοιες τροφοδοτούν η μία την άλλη.

Η δεύτερη προσέγγιση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, συνδέεται με την έννοια της «πολυπολιτισμικότητας», η οποία «επικεντρώνεται στην ύπαρξη διαφόρων εθνικών κοινοτήτων εντός μιας δεδομένης περιοχής, των οποίων οι πολιτιστικές διεκδικήσεις αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστές από το κράτος υποδοχής» (Onaran Incirlioglu & Tandogan, 1999). Ο λόγος γύρω από την πολυπολιτισμικότητα και η αύξηση του αριθμού την μη Ευρωπαίων μεταναστών ταυτίζονται χρονικά, με αποτέλεσμα την άμεση σύνδεση του όρου με τους μη Ευρωπαϊκούς μετανάστες, σαν να είναι οι μόνοι που δημιουργούν ετερογένεια σε αυτά τα έθνη-κράτη, με αποτέλεσμα ο όρος να αποκτά μια πιο αρνητική έννοια (για κάποιες οπτικές). Ο πολυπολιτισμός δεν θα πρέπει να συγχέεται με την εξίσωση των δικαιωμάτων στον δημόσιο χώρο των «πολυπολιτισμικών» πόλεων, καθώς ο αποκλεισμός και οι σχέσεις εξουσίας συ-

νεχίζουν να υπάρχουν στην καθημερινή πρακτική (Onaran Incirlioglu & Tandogan, 1999). Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο συσχετισμός του «κοσμοπολιτισμού» και της «πολυπολιτισμικότητας», καθίσταται δύσκολος λόγω της ασάφειας του πρώτου όρου. Σε γενικές γραμμές ωστόσο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο κοσμοπολιτισμός αφορά την υπέρβαση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών, υποδηλώνοντας μία εξατομίκευση κατά την οποία «ένα υποκείμενο παραμένει συνδεδεμένο στην δικιά του/της σφαίρα πολιτισμού» (Beck, 2003), ενώ αντίθετα η πολυπολιτισμικότητα συνδέεται με την διατήρηση των πολιτισμικών διαφορών, πλησιάζοντας τις αρχές του πλουραλισμού και της πολυφωνίας (Onaran Incirlioglu & Tandogan, 1999). Σύμφωνα με τα παραπάνω, το αίτημα των Eurostars για εγκατάσταση σε περιοχές με πολιτισμική ποικιλομορφία, θα λέγαμε ότι αντιστοιχεί περισσότερο στην έννοια της πολυπολιτισμικότητας, με την έννοια της ύπαρξης διαφορετικών εθνικών ομάδων, σε πολλές περιπτώσεις μη Ευρωπαίων, οι οποίοι προσθέτουν μία ιδιαίτερη ατμόσφαιρα δημιουργίας και μία αντίστοιχη αισθητική, αγαπητή προς αυτή την ομάδα. Για τον λόγο αυτό, χρησιμοποιείται ο όρος εξευγενισμένος πολυπολιτισμός, υποδηλώνοντας την διάθεση για διαφορετικότητα, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πραγματική εμπλοκή σε «υποβαθμισμένες» περιοχές κατοίκησης μειονοτήτων.

Συνολικά, η Ευρώπη διαθέτει μια ποικιλία πόλεων εκ των οποίων πολλές πληρούν τα παραπάνω κριτήρια, με μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους και ιδιαίτερα στοιχεία. Η τελική επιλογή είναι αποτέλεσμα μιας σειράς κριτηρίων, που μπορεί να είναι και πολύ προσωπικά, ωστόσο μπορούμε να διακρίνουμε κυρίαρχες αντιλήψεις για την εικόνα των πόλεων, που οφείλονται τόσο στην πολιτική προώθησης κάθε πόλης όσο και σε άτυπες αφηγήσεις μεταξύ κοινωνικών κύκλων. Για παράδειγμα, το

Λονδίνο συνδέεται συχνά με την υψηλή ανταγωνιστικότητα του οικονομικού τομέα, ενώ οι Βρυξέλλες με τους Ευρωπαϊκούς οργανισμούς και θεσμούς. Από την άλλη η Γενεύη και η Ζυρίχη είναι γνωστές ως πιο κλειστές κοινωνίες οικονομικών ελίτ με δύσκολη πρόσβαση, ενώ το Άμστερνταμ, το Παρίσι και η Βαρκελώνη θεωρούνται πως έχουν έναν έντονο χαρακτήρα κουλτούρας και ιστορίας. Οι διαφορές είναι μεγάλες, ωστόσο δεν παύουν να αποτελούν ισχυρές Ευρωπαϊκές μητροπόλεις, και η καθεμία προσελκύει τους Eurostars με βάση τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

3.2 Φοιτητές-Φοιτήτριες Erasmus Κριτήρια κινητικότητας

Όσον αφορά την γεωγραφία της κινητικότητας μέσω Erasmus, είναι η πιο ευρέως καταγεγραμμένη, λόγω των συμφωνιών που υπογράφονται μεταξύ των πανεπιστημίων. Η Eurostat εκδίδει στατιστικά στοιχεία για κάθε χρονιά. Όσον αφορά την συνολική κατάσταση, μεγαλύτερη συμμετοχή τόσο σε υποδοχή όσο και σε προέλευση φοιτητών/ριών Erasmus παρουσιάζει σχεδόν σταθερά η Ισπανία, ακολουθούμενη από την Γερμανία, την Γαλλία, την Ιταλία και ενίοτε την Αγγλία, για το διάστημα 2000-2011. Ενδεικτικά, παραθέτουμε τον παρακάτω πίνακα με τις τιμές στις δύο ακραίες χρονιές για τις παραπάνω χώρες.

Η μεγάλη συμμετοχή που παρατηρείται στις χώρες αυτές μπορεί αφενός να εξηγηθεί από ιστορικής άποψης, καθώς αποτελούν τις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα από παλαιότερα, και άρα η κινητικότητα κατά την διάρκεια των σπουδών μπορεί πολύ πιο εύκολα να αποτελέσει γενική πρακτική των σπουδαστών στις χώρες που είναι πιο πολλά χρόνια διαδεδομένη. Παράλληλα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι αριθμοί που αναφέρονται από την Eurostat είναι απόλυτοι αριθμοί, και όχι ποσοστά επί του συνολικού αριθμού των σπουδαστών σε αυτές τις χώρες. Τα μεγάλα ποσά εισροής και εκροής, μπορούν έτσι επίσης να εξηγηθούν από

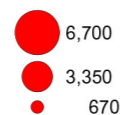
την ύπαρξη πολλών θέσεων υποδοχής και μεγάλων αριθμών φοιτητών που σπουδάζουν σε αυτές τις χώρες. Ο βαθμός στον οποίο τα αποτελέσματα αυτά αντικατοπτρίζουν την ελκυστικότητα των χωρών αυτών θα μελετηθεί παρακάτω.

Πίνακας 5: Αριθμός φοιτητών/ριών Erasmus ανά χώρα προορισμού, 2000-2011/12

		2000-01	2011-12	TOTAL
Ισπανία	OUT	17158	39545	298160
	INC	16979	39300	337178
Γερμανία		2000-01	2011-12	TOTAL
	OUT	15872	33363	288498
	INC	15275	27872	236455
Γαλλία		2000-01	2011-12	TOTAL
	OUT	17161	33269	292156
	INC	17642	28964	267783
Ιταλία		2000-01	2011-12	TOTAL
	OUT	13253	23377	213468
	INC	8836	20204	176416
Αγγλία		2000-01	2011-12	TOTAL
	OUT	9020	13662	113909
	INC	19339	25760	232596

Number of Erasmus students

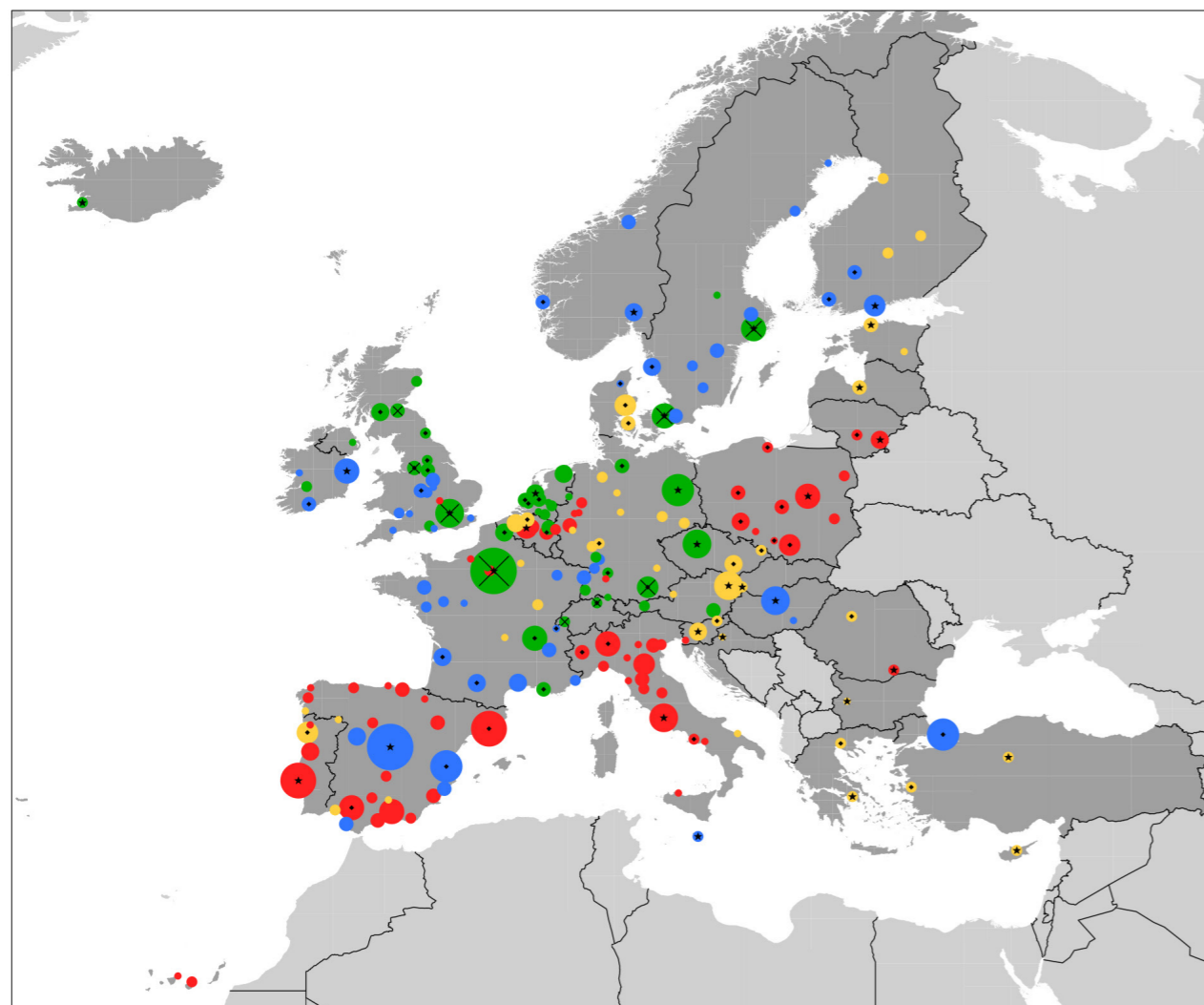
Χάρτης 1: Αριθμός φοιτητών/ριών Erasmus βάσει χώρας προορισμού, 2012-2013

Προκειμένου να αναλύσουμε λεπτομερέστερα την χωρική κατανομή των φοιτητών/ριών Erasmus και τα κριτήρια επιλογής τους, χρησιμοποιούμε τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την περίοδο 2012-2013, ως τα πιο πρόσφατα και με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, καθώς και την σχετική έρευνα των Van Mol και Peter Ekamper: Destination cities of European exchange students, 2016. Κατά την περίοδο αυτή οι φοιτητές μετακινούνται προς μία μεγάλη ποικιλία προορισμών, συνολικά 884, με κορυφαίους τους εξής κατά φθίνουσα σειρά: Μαδρίτη (6697 μαθητές), Παρίσι (6423), Βαρκελώνη (3801), Λισαβόνα (3693), Βαλένθια (3434), Κωνσταντινούπολη (3395), Πράγα (2949), Βιέννη (2689), Λονδίνο (2616), Βουδαπέστη (2522), Ρώμη (2508), Μιλάνο (2388), Βαρσοβία (2108), Σεβίλλη (2079), Στοκχόλμη (1960), Λυών (1928), Δουβλίνου (1901) και Κοπεγχάγη (1901) (βλ. πίνακα και χάρτη) (Van Mol & Ekamper, 2016). Τα αποτελέσματα αυτά αποκαλύπτουν ότι οι φοιτητές/ριες Erasmus προσελκύονται περισσότερο από ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και δευτεροβάθμιες μητροπόλεις, επιβεβαιώνοντας τις υποψίες της πρώτης ενότητας.

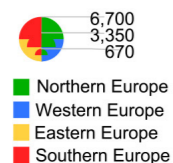
Οι σχέσεις μεταξύ χωρών προέλευσης και προορισμού, ερευνήθηκαν μέσω διμερών ροών μεταξύ πόλεων, εκ των οποίων οι 20 σημαντικότερες παραθέτονται στον πίνακα 6. Η ανάλυση αποκάλυψε έναν εντυπωσιακό αριθμό 34,747 διαφορετικών διμερών ροών. Ωστόσο, οι 20 σημαντικότερες, αφενός κατευθύνονται προς τις πρωτεύουσες, (με εξαίρεση την Βαρκελώνη και το Μιλάνο, που αποτελούν και οι δύο σημαντικές δευτεροβάθμιες μητροπόλεις), αφετέρου το άθροισμα των 20 πολυπληθέστερων ροών αντιπροσωπεύει μόνο το 2,9% όλων των φοιτητών/ριών που μετακινήθηκαν μέσω του Erasmus κατά την περίοδο 2012-13 (Van Mol & Ekamper, 2016). Το ποσοστό αυτό είναι πολύ μικρό συγκρινόμενο με το ποσοστό των 20 δημοφιλέστερων προορισμών, που συγκεντρώνει το 28%, καθώς και με το ποσοστό των 50 δημοφιλέστερων που ανάγεται στο 43,9%. Αυτό υποδηλώνει ότι η ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα μέσω προγράμματος Erasmus πραγματοποιείται με μία «πυραμιδική μορφή», δηλαδή οι σπουδαστές κινούνται από μία μεγάλη ποικιλία προέλευσης προς έναν

Πίνακας 6: 20 μεγαλύτερες διμερείς ροές μεταξύ πόλεων, 2012-2013

#	Connection		Students		Total	
			→	←		
1	Paris	–	Madrid	395	362	757
2	Paris	–	London	263	221	484
3	Madrid	–	Rome	241	213	454
4	Paris	–	Berlin	234	157	391
5	Milan	–	Madrid	223	147	370
6	Rome	–	Paris	233	125	358
7	Madrid	–	Lisbon	167	121	288
8	Milan	–	Paris	193	84	277
9	Madrid	–	Brussels	142	123	265
10	Barcelona	–	Paris	160	104	264
11	Milan	–	Barcelona	140	123	263
12	Istanbul	–	Paris	145	107	252
13	Milan	–	Lisbon	140	97	237
14	Paris	–	Dublin	144	70	214
15	Rome	–	Barcelona	114	100	214
16	Vienna	–	Paris	142	69	211
17	Istanbul	–	Berlin	105	100	205
18	Madrid	–	Munich	120	85	205
19	London	–	Madrid	102	100	202
20	Lisbon	–	Barcelona	124	78	202

Number of Erasmus students
and most overrepresented region of origin

- ★ Capital cities
- Second tier metropolitan regions
- ⊗ Top 50 universities

Χάρτης 2: Αριθμός φοιτητών/τριών Erasmus πόλη προορισμού, χαρακτήρα πόλης και περιοχή προέλευσης

περιορισμένο αριθμό μεγάλων πόλεων προορισμού (Van Mol & Ekamper, 2016), που συγκεντρώνουν εντυπωσιακό ποσοστό φοιτητών και σίγουρα χαρακτηρίζονται από μεγάλη ελκυστικότητα. Το χαμηλό ποσοστό των διμερών ροών θα μπορούσαμε επίσης να πούμε ότι αντικατοπτρίζει την μικρή σημασία των κοινωνικών δικτύων κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων προορισμού, καθώς εάν αποτελούσε βασικό κριτήριο, θα προκαλούσε μεγάλη αύξηση των διμερών ροών.

Περαιτέρω στοιχεία σχετικά με τα κριτήρια των σπουδαστών κατά την επιλογή της χώρας προορισμού, αποκαλύπτει ο χάρτης 2, ο οποίος περιλαμβάνει μόνο πόλεις που έλαβαν περισσότερους από 250 φοιτητές, και τις συσχετίζει σχετικά με τον αν είναι πρωτεύουσες, δευτερεύουσες μητροπολιτικές περιοχές (όπως ορίζονται στο ESPON, 2013), καθώς και αν φιλοξενούν πανεπιστήμιο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παγκόσμιας κατάταξης (που ορίζονται ως ιδρύματα που περιλαμβάνονται στα 50 υψηλότερα της κατάταξης στο Times Higher Education Ranking και/η στο Shanghai Ranking for 2013 (Van Mol & Ekamper, 2016)). Επιπλέον, παριστάνεται με διαφορετικό χρώμα η σχετική δημοτικότητα κάθε πόλης σε σχέση με την περιοχή προορισμού (Βόρεια, Δυτική, Ανατολική, Νότια Ευρώπη).

Σύμφωνα με τον χάρτη 2, οι φοιτητές/ριες προσελκύονται περισσότερο από τις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, και όχι από τα καλύτερα πανεπιστήμια, καθώς μόνο 5 από τους 20 δημοφιλέστερους προορισμούς (Κοπεγχάγη, Λονδίνο, Μόναχο, Παρίσι και Στοκχόλμη), διαθέτουν πανεπιστήμιο παγκόσμιας κατάταξης (Van Mol & Ekamper, 2016). Για τους συγκεκριμένους φοιτητές/ριες, οι πόλεις αποτελούν σημαντικότερο κριτήριο από ότι το κύρος του πανεπιστημιακού ιδρύματος, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την βιβλιογραφία για την μετανάστευση, που υποστηρίζει ότι υποκινείται από τις

υπάρχουσες ευκαιρίες απασχόλησης και άρα οι αποφάσεις κινητικότητας αφορούν χώρες και όχι συγκεκριμένες τοποθεσίες (π.χ. Geis, Uebelmesser, & Werding, 2013; Hofmann, 2015; Moral-Rajares & Jiménez-Jiménez; Palmer & Pytliková). Αυτό δεν ισχύει για τους φοιτητές/ριες ανταλλαγών, που φαίνεται να επιλέγουν συγκεκριμένες τοποθεσίες, υποκινούμενοι από κυρίως βιωματικούς λόγους παρά από ακαδημαϊκούς στόχους, γεγονός που έχει αποδειχτεί ευρέως και από άλλες σχετικές έρευνες (π.χ. Findlay et al., 2006 Findlay, AM, King, R., Stam, A. & Ruiz-Gelices, E. 2006); Teichler, 2004; Van Hoof & Verbeeten, 2005; Van Mol & Timmerman, 2014). Άλλες αναλύσεις αποκαλύπτουν επίσης την μεροληπτική ελκυστικότητα των Μεσογειακών χωρών (Rodríguez González et al., 2011 Rodríguez González, C. Bustillo Mesanza, R., & Mariel, P. (2011), συνδέοντας έτσι τα κριτήρια των φοιτητών Erasmus και με τα χαρακτηριστικά των πόλεων, όπως το κλίμα, οι ρυθμοί και ο τρόπος ζωής, καθώς τελικά η πόλη είναι το φυσικό περιβάλλον που στεγάζει την εμπειρία της κινητικότητας (Cubillo, Sánchez, & Cerviño, 2006).

Επίσης, ο χάρτης 2 αποκαλύπτει μοτίβα σχετικά με τις αποφάσεις κινητικότητας των φοιτητών/ριών. Οι φοιτητές/ριες με καταγωγή από την Βόρεια Ευρώπη παρουσιάζουν εμφανώς μεγάλα ποσοστά στις περισσότερες πόλεις με πανεπιστήμια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παγκόσμιας κλάσης, ενώ δεν εκπροσωπούνται στις πόλεις της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης (εξαιρέση αποτελεί η Πράγα) (Van Mol & Ekamper, 2016). Αντίθετα, οι φοιτητές/ριες της Νότιας Ευρώπης εμφανίζουν μεγάλη εκπροσώπηση σε άλλες πόλεις της Νότιας Ευρώπης, γεγονός που πιθανώς εξηγείται από κριτήρια πολιτιστικής εγγύτητας, ομοιότητες σχετικά με το κλίμα κ.α. Τέλος, τα ποσοστά των φοιτητών/τριών από την Ανατολική και δυτική Ευρώπη παρουσιάζουν μεγαλύτερη τυχαίοτητα στις περιοχές εκπροσώπησης.

3.3 Επιστήμονες/ Ερευνητές Κριτήρια κινητικότητας

3.3.1 Γενική Γεωγραφία

Η κινητικότητα των επιστημόνων, αποτελεί βασική επιδίωξη της ΕΕ και ενισχύεται από μία σειρά παραγόντων, όπως περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σύμφωνα με την έκθεση της ΕΕ (2008, STC 2008/2009), οι HRSTC (Human Resources in Science and Technology) με ιθαγένεια εντός της ΕΕ27, που βρίσκονται σε άλλο κράτος- μέλος, παρουσιάζουν αύξηση από 229.000 το 2000 σε 376.000 το 2006, με ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 8,6%, ενώ το ποσοστό τους στο σύνολο των HRSTC, ανάγεται σε 2,9% κατά το 2006. Εντυπωσιακά παραδείγματα αποτελούν η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο ως προορισμοί, που σημείωσαν αυξήσεις από 26.000 σε 94.000 και από 80.000 σε 110.000, αντίστοιχα.

Η κινητικότητά τους σε γενικά πλαίσια σχετίζεται έντονα με την κατάρτιση, καθώς αποτελεί συχνό φαινόμενο η εγγραφή σε κάποιο διδακτορικό πρόγραμμα στο εξωτερικό, διεξάγοντας επομένως και την διδακτορική τους έρευνα στην επιλεγμένη χώρα υποδοχής. Η κινητικότητα σε αυτό το στάδιο επηρεάζει επίσης την μεταδιδακτορική τους κινητικότητα ή και την ένταξή τους στην αγορά εργασίας (Dr. Annamária Inzelt- European Commission). Σε αυτό το σημείο αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η κινητικότητα των γυναικών σε διδακτορικό επίπεδο, αν και έχει σημειώσει αύξηση τα τελευταία χρόνια, είναι σταθερά κάτω του 50% των συνολικών διδακτορικών φοιτητών/ριών σε κινητικότητα, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι κινητικότητα των γυναικών είναι πολύ πιο έντονη κατά την διάρκεια των σπουδών τους, από ό, τι κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους ζωής, καθώς για παράδειγμα στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus το γυναικείο φύλο αντιπροσωπεύει το 60% περίπου των σπουδαστών ετησίως.

Συνολικά, ο εντοπισμός και η χαρτογράφηση της συνολικής κινητικότητας των επιστημόνων θα μπορούσαμε να πούμε ότι διαιρείται σε δύο ομάδες με διαφορετικούς οικονομικούς, εκπαιδευτικούς, και κοινωνικούς παράγοντες ελκυστικότητας: φοιτητές/ριες στα πλαίσια κάποιου διδακτορικού κύκλου σπουδών και εργαζόμενοι-ες/ ερευνητές-ριες στον τομέα του HRST.

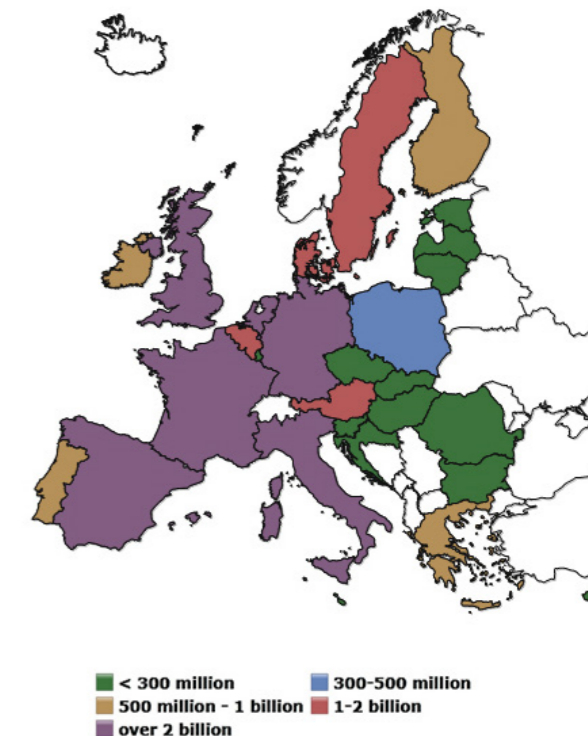
Καλύτερες στατιστικές πληροφορίες για την χαρτογράφηση της ελκυστικότητας διάφορων χωρών για τους φοιτητές διδακτορικών σπουδών, εντοπίζουμε στις εξής πηγές: OECD / UNESCO / Eurostat 2010. Ωστόσο, καμία από τις πηγές δεν διαθέτει πληροφορίες για όλες τις χώρες της ΕΕ. Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, και όσον αφορά την ενδοευρωπαϊκή κινητικότητα, τέσσερις μόνο ευρωπαϊκές χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Ισπανία

**Ελκυστικότητα για
τους φοιτητές/
ριες διδακτορικού
επιπέδου**

και Ιταλία) συγκεντρώνουν πάνω από τα δύο τρίτα των ξένων φοιτητών/ριών διδακτορικών σπουδών με ευρωπαϊκή ιθαγένεια. Οι επιλογές προορισμού αντικατοπτρίζουν φυσικά γλωσσικές προτιμήσεις, πολιτιστική εγγύτητα ή ιστορικούς δεσμούς (Augioli 2010). Τα κριτήρια επιλογής θα αναλυθούν περαιτέρω παρακάτω, για το σύνολο των επιστημόνων.

Παράλληλα, σημαντικές επιπτώσεις στην γεωγραφία της κινητικότητας επιστημόνων διδακτορικού επιπέδου, έχουν οι υποτροφίες χρηματοδότησης της ΕΕ. Πολλά ιδρύματα προσπαθούν να γίνουν τόπος συνάντησης για τους υποτρόφους των προγραμμάτων αυτών, και ιδιαίτερα των υποτροφιών Marie Curie, που προϋποθέτουν την κινητικότητα. Οι υποψήφιοι ενθαρρύνονται σε πολλές περιπτώσεις να επιλέξουν συγκεκριμένα ιδρύματα ως τόπο υποδοχής, καθώς αυτό αυξάνει την ανταγωνιστικότητα των πανεπιστημίων αυτών. Ενδεικτικό της γεωγραφίας των υποτροφιών αποτελεί ο παρακάτω χάρτης, που παρουσιάζονται οι υποτροφίες που δόθηκαν από την ΕΕ ανά κράτος-μέλος της ΕΕ. Οι προαναφερθείσες χώρες συγκέντρωσης μεγάλου ποσοστού ξένων φοιτητών-ριών διδακτορικών σπουδών (Αγγλία, Γαλλία, Ισπανία και Ιταλία), βρίσκονται επίσης και στο υψηλότερο επίπεδο χρηματοδότησης.

Χάρτης 3: Χρηματοδότηση ΕΕ 2007-2014

Πίνακας 7: Προορισμοί ερευνητών διδακτορικών σπουδών

Rank	Country	TOTAL	Own country	Intra EU	Other European countries
1	France	23.2	19.9	21.1	39.7
2	United Kingdom	20.5	16.3	44.7	19.0
3	Spain	17.6	18.9	10.8	1.4
4	Italy	8.6	10.8	1.4	4.2
Share of TOP-4		69.9	65.9	78.0	64.3
5	Czech	5.3	6.4	0.0	0.0
6	Sweden	5.1	5.3	6.2	9.2
7	Finland	4.9	5.9	2.4	4.8
8	Portugal	4.0	4.8	0.8	1.3
9	Austria	3.6	3.6	7.7	9.4
10	Slovakia	2.1	2.8	0.0	0.4
11	Hungary	1.8	2.2	0.4	5.9
12	Belgium	1.6	1.4	3.1	2.6
TOTAL-16		100	100	100	100

Η κινητικότητα κατά την εργασία στα επιστημονικά επαγγέλματα, ενθαρρύνεται σε περιοχές με υψηλή συνεργασία και ανταλλαγή γνώσης μεταξύ του δημόσιου τομέα έρευνας και των επιχειρήσεων, καθώς θεωρείται ότι επιταχύνει την διάδοση νέων γνώσεων. Η κινητικότητα σε αυτά τα πλαίσια μπορεί να γίνει με διάφορες μορφές, όπως με προσωρινές μετακινήσεις μεταξύ διαφορετικών τομέων. Οι πιο συνήθεις συνεργασίες γίνονται μεταξύ ακαδημαϊκής κοινότητας /βιομηχανίας, ακαδημαϊκή κοινότητας / δημόσιου τομέα (κρατική διοίκηση, τομέας της υγείας, τοπική αυτοδιοίκηση) και αφορά επιστήμονες σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων. Το μερίδιο των επιχειρήσεων που συνεργάζονται με εταιρείες σε όλη την Ευρώπη, παρουσιάζει μεγάλες ποσοτικές διαφορές μεταξύ των κρατών. Κυμαίνεται από χαμηλές τιμές της τάξης του 2% στην Ισπανία, μέχρι πάνω από 13% στην Φιλανδία, το Λουξεμβούργο και τη Σλοβενία, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της έρευνας για την καινοτομία (2004-2006). Οι επιχειρήσεις καινοτομίας που τείνουν να συνεργάζονται περισσότερο με εταιρείες στην Ευρώπη, βρίσκονται, συνολικά, στις σκανδιναβικές χώρες και σε ορισμένες μικρές οικονομίες όπως το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Σλοβενία (Πίνακας αποτελεσμάτων του ΟΟΣΑ, 2008).

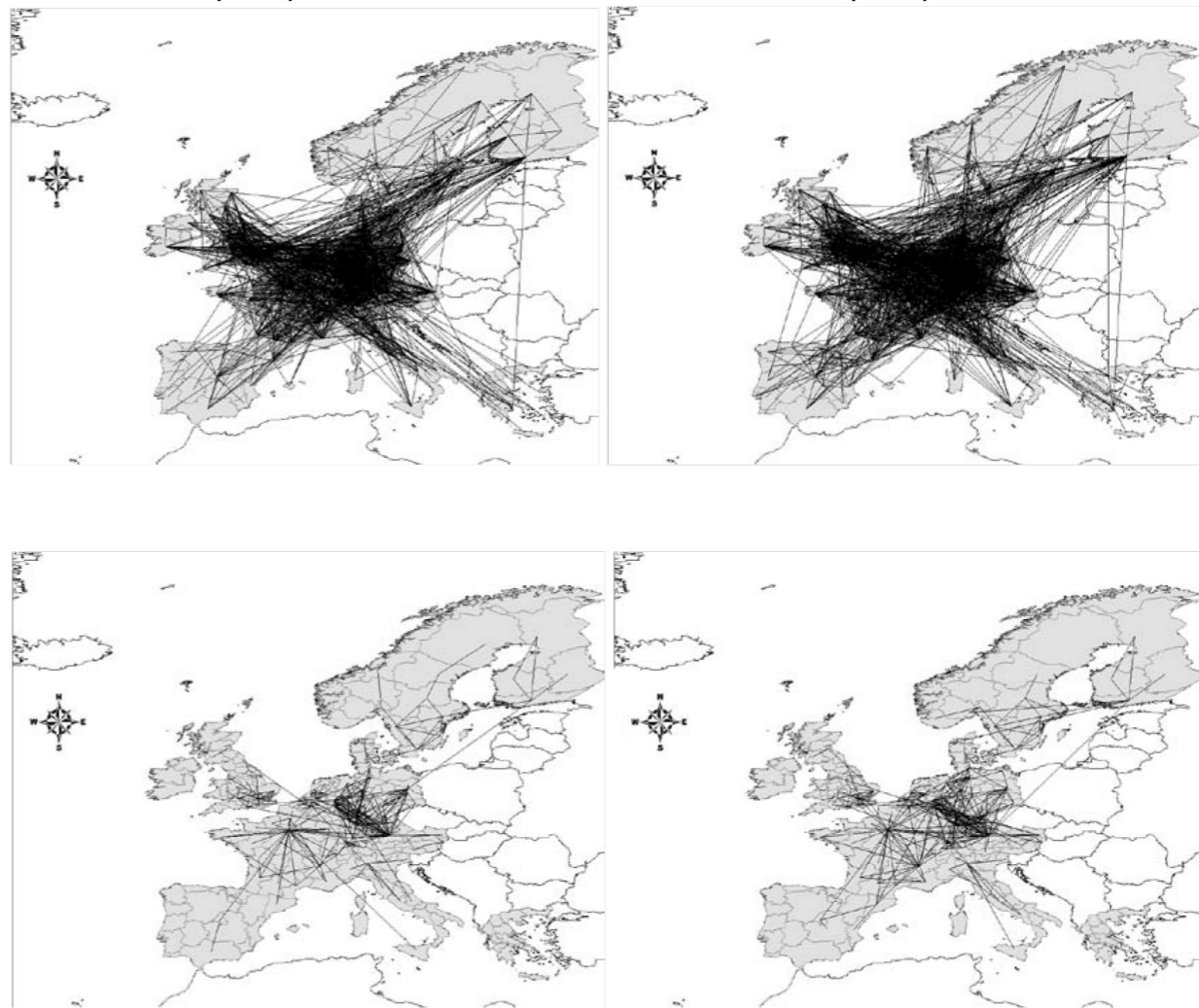
Ελκυστικότητα των ερευνητών μέσω συνεργασιών εταιριών

3-3-2 Κριτήρια κινητικότητας

Προκειμένου να αναλύσουμε τα κριτήρια επιλογής κινητικότητας μεταξύ των επιστημόνων, βασιζόμαστε σε δύο έρευνες που διεξήχθησαν στα πλαίσια του χρηματοδοτούμενου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προγράμματος SEARCH. Και οι δύο έρευνες παρουσιάζουν στοιχεία μεταξύ παρόμοιων χρονικών περιόδων ενώ συμφωνούν σε γενικά αποτελέσματα, όπως την συγκέντρωση περίπου του 50% των μετακινήσεων στις 20 κορυφαίες επιλογές, καταλήγοντας και οι δύο ότι μόνο ένα κομμάτι της Ευρώπης επωφελείται από την κινητικότητα επιστημόνων και ερευνητών-ριών.

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα «What attracts knowledge workers?» (Ernest Miguélez, RosinaMoreno, 2012), μελετάει την κινητικότητα επιστημόνων σε δύο περιόδους 1996-1999 και 2002-2005, εξάγοντας συμπεράσματα από την σύγκριση μεταξύ των περιόδων αυτών. Τα μοτίβα κινητικότητας απεικονίζονται στον παρακάτω χάρτη, χωρίς διαφοροποίηση στο πάχος της γραμμής ανάλογα με το πόσες φορές πραγματοποιήθηκε η

συγκεκριμένη μετακίνηση. Επίσης, απεικονίζονται ζεύγη περιοχών με πέντε τουλάχιστον κινήσεις (τουλάχιστον σε μία από τις κατευθύνσεις). Από την χαρτογράφηση αυτή, βλέπουμε ότι οι περισσότερες κινήσεις περιλαμβάνουν κεντρικές περιοχές της Ευρώπης, και άρα σχετικά κοντινές αποστάσεις. Έτσι, η απόσταση που καλύφθηκε κατά την περίοδο 2002-2005 ήταν περίπου 397 χλμ, η μισή απόσταση από την αντίστοιχη σε άλλη μελέτη για τις ΗΠΑ (Breschi και Lenzi, 2010). Οι διαφορές μεταξύ των δύο περιόδων ως προς την απόσταση είναι αμελητέες, γεγονός που δείχνει μία σταθερότητα ως προς αυτόν τον παράγοντα. Παράλληλα, εξαιρετικά παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζουν και οι δύο έρευνες ως προς το ποσοστό των μετακινήσεων που προέρχονται από τους πέντε πλησιέστερους γείτονες (30,79% και 30%), ενώ τα ποσοστά αυτά ανάγονται σε 44% και 44,33% από τους δέκα πλησιέστερους.

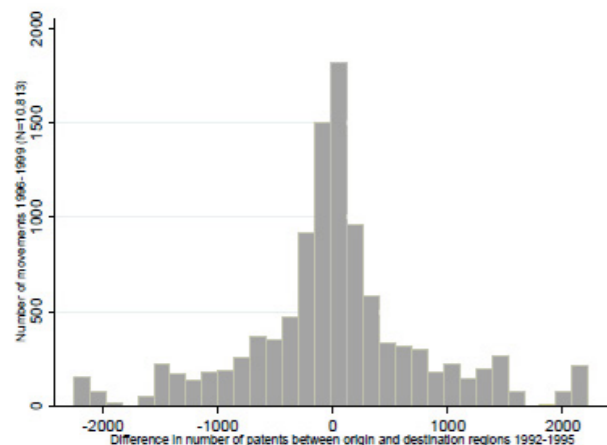

Χάρτης 4: Μετακινήσεις επιστημόνων

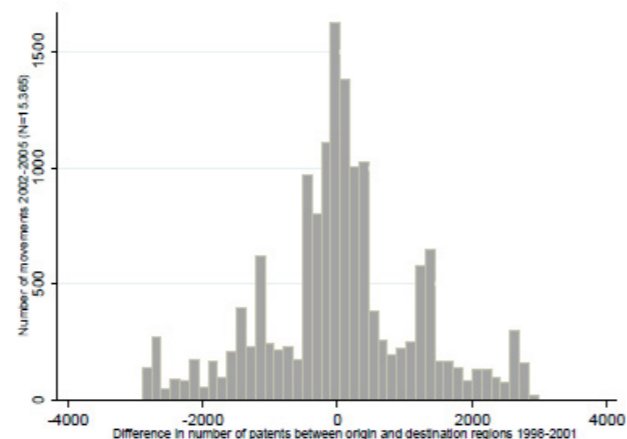
Η μικρή χιλιομετρική απόσταση που καλύπτεται από τους ερευνητές κατά την μετακίνησή τους, καθώς και η επιλογή των πλησιέστερων γειτόνων ως κυρίαρχο μοτίβο κινητικότητας, δημιουργεί την εντύπωση ότι η φυσική απόσταση είναι καθοριστική. Ωστόσο, για να αναλυθεί περισσότερο η φύση της μετακίνησής τους, εξετάζεται κατά πόσο οι εφευρέτες κινούνται μεταξύ περιοχών παρόμοιας παραγωγικότητας, ή αν κυριαρχούν οι μετακινήσεις από χαμηλές σε υψηλές παραγωγικές περιοχές και αντίστροφα. Παρουσιάζονται και για τις δύο περιοχές γραφήματα του αριθμού των μετακινήσεων σε συνάρτηση με την διαφορά των εντάσεων ευρεσιτεχνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων περιοχών (περιοχή προέλευσης και προορισμού). Τα αποτελέσματα δεν είναι αυστηρά συμμετρικά, και ιδιαίτερα στην δεύτερη περίοδο, ωστόσο είναι εμφανές ότι η πλειοψηφία των μετακινήσεων συμβαίνει μεταξύ περιοχών με παρόμοια επίπεδα δραστηριοτήτων καινοτομίας (υψηλή-υψηλή, χαμηλή-χαμηλή).

Πίνακας 8: Ένταση παραγωγικότητας μεταξύ περιοχής προέλευσης και προορισμού

3.1. Movements 1996-1999

3.2. Movements 2002-2005

Συνολικά, με βάση τις έρευνες, σημαντικότερο κριτήριο για την μετακίνηση των επιστημόνων αποτελεί η κοινωνική εγγύτητα και η τεχνολογική απόσταση. Με τον όρο τεχνολογική απόσταση, εννοείται η γνωστική γειτνίαση μεταξύ περιοχών, ενώ η κοινωνική εγγύτητα αφορά τα δίκτυα κοινωνικών σχέσεων σε επαγγελματικό επίπεδο. Ειδικότερα, οι σχέσεις με πρώην συναδέλφους και διαμεσολαβητές για την πρόσληψη σε κάποιο νέο περιβάλλον εργασίας, είναι ζωτικής σημασίας για την εξήγηση των επιλογών κινητικότητας των επιστημόνων, ενώ η σημασία τους φαίνεται να μην μειώνεται με την πάροδο του χρόνου, καθώς η οικονομία γίνεται πιο προηγμένη. Εξάλλου, είναι ευρέως γνωστό ότι τα δίκτυα επαγγελματικών σχέσεων συνδέονται άμεσα με την απόκτηση θέσεων εργασίας μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας, και επομένως είναι λογικό να επηρεάζουν τις αποφάσεις τους σχετικά με την κινητικότητά τους (Millard, 2005).

Παράλληλα, σημαντικά κριτήρια αποτελούν επίσης η πολιτισμική εγγύτητα και η ύπαρξη ιδρυμάτων που κατέχουν υψηλή κατάταξη μεταξύ των ερευνητικών κύκλων (membership to elites of research excellence). Η πολιτισμική εγγύτητα αναφέρεται στην επιλογή περιοχών με παρόμοιο πολιτισμικό υπόβαθρο και γλώσσα σε σχέση με την περιοχή προέλευσής τους, γεγονός που μειώνει σημαντικά την δυσκολία μετακίνησης. Από την άλλη, η υψηλή κατάταξη των ερευνητικών κέντρων, αποτελεί σημαντικό κριτήριο μόνο στην δεύτερη περίοδο.

Παρουσιάζονται επίσης συμπεράσματα σχετικά με την σημασία των παροχών έναντι των ευκαιριών εργασίας. Οι πολιτιστικές παροχές επηρεάζουν σημαντικά τις αποφάσεις των ερευνητών κατά την πρώτη περίοδο, ενώ εμφανίζουν πολύ λιγότερη σημασία κατά την δεύτερη περίοδο. Υπό αυτή την έννοια, η ελκυστικότητα των μεγάλων μητροπολιτικών περιοχών, αν και σημαντική φαίνεται να μειώνεται με την πάροδο του χρόνου. Από την άλλη, οι φυσικές ανέσεις που έχουν να κάνουν με θερμότερα κλίματα και πρόσβαση στην θάλασσα, έχουν μικρή επιρροή στις αποφάσεις κινητικότητας των ερευνητών κατά την πρώτη περίοδο, ωστόσο καθίστανται ισχυρό κριτήριο κατά την δεύτερη. Από την άλλη, οι ευκαιρίες απασχόλησης αποτελούν ισχυρό κριτήριο για την μετακίνηση της επιστημονικής κοινότητας, ανεξάρτητα από το χρονικό διάστημα. Το μέγεθος της αγοράς εργασίας στην περιοχή προορισμού έχει την ισχυρότερη επιρροή από όλους τους άλλους παράγοντες, καθιστώντας την το πιο αποφασιστικό κριτήριο κινητικότητας μεταξύ των επιστημόνων.

3.4 Σύνοψη

Συνοψίζοντας, συγκεντρώνουμε τα κριτήρια που αναφέρθηκαν και για τις δύο ομάδες και τα ομαδοποιούμε ανάλογα με την σημασία τους στην διαδικασία λήψης αποφάσεων κινητικότητας. Θα πρέπει, ωστόσο να τονίσουμε ότι ο βαθμός στον οποίο κρίνονται ως σημαντικά έχει να κάνει με την μεταξύ τους σύγκριση και σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι κάποιο από αυτά δεν καθορίζει τις αποφάσεις σχετικά με τις τοποθεσίες που επιλέγονται. Επίσης, τα αποτελέσματα σχετικά με τα κριτήρια προσφέρουν μία γενική εικόνα και βασίζονται σε εμπειρικές έρευνες, επομένως σίγουρα δεν μπορεί να υποτιμηθεί ο χαρακτήρας του κάθε ατόμου καθώς και οι προσωπικοί παράγοντες (οικογενειακή, κοινωνική και οικονομική κατάσταση), που σίγουρα επηρεάζουν τις αποφάσεις του ατόμου, με έναν αρκετά απρόβλεπτο τρόπο.

Από την σύνοψη αυτή, παρατηρούμε ότι τα κριτήρια μετακίνησης αλλάζουν σημαντικά, ανάλογα με την περίοδο της ζωής στην οποία αναφερόμαστε, δηλαδή μεταξύ της προπτυχιακής και της διδακτορικής ή εργασιακής/ ερευνητικής περιόδου. Δεν προκαλεί έκπληξη η ισχυρή σημασία

της αγοράς εργασίας στην δεύτερη ομάδα, και το αντίστοιχο μειωμένο ενδιαφέρον για αυτήν, κατά την κινητικότητα μέσω Erasmus. Ωστόσο, αυτό που ίσως περιμέναμε να είναι περισσότερο καθοριστικό κριτήριο είναι η ύπαρξη κάποιου υψηλόβαθμου (high-ranked) ιδρύματος, δεδομένου του ρόλου που παίζει η υψηλή κατάταξη τα τελευταία χρόνια στην προώθηση των διαφόρων θεσμών, τόσο πανεπιστημιακών όσο και επιστημονικών ινστιτούτων. Παράλληλα, σταθερή φαίνεται η σημασία της πολιτισμικής εγγύτητας και για τις δύο ομάδες, καθώς και αυτή των φυσικών παροχών, που φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά ακόμη και την δεύτερη ομάδα, παρά την αυξημένη σημασία της αγοράς εργασίας στον τόπο προορισμού. Τέλος, τα κοινωνικά δίκτυα κρίνονται ως σημαντικά στην περίπτωση των επιστημόνων/ ερευνητών, καθώς καθορίζουν έντονα τις επιλογές και τις ευκαιρίες κινητικότητάς τους. Αντίθετα, οι φοιτητές/ριες Erasmus παρουσιάζουν μειωμένο ενδιαφέρον για τα κοινωνικά δίκτυα, δεδομένου ότι, σε γενικά πλαίσια, επιθυμούν να γνωρίσουν καινούργια άτομα και να εμπλακούν σε μία καινούργια κοινωνία για αυτούς.

	ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ		ΕΓΓΥΤΗΤΑ		ΠΑΡΟΧΕΣ	
	ευκαιρίες απασχόλησης	υψηλόβαθμα ιδρύματα	κοινωνική εγγύτητα	πολιτιστική εγγύτητα	πολιτιστικές παροχές	φυσικές παροχές (κλίμα, θάλασσα κτλ.)
Φοιτητές Erasmus	● λιγότερο σημαντικό	● ● σημαντικό για την Β. Ευρώπη	● λιγότερο σημαντικό	● ● σημαντικό για την Ν. Ευρώπη	● ● ● πολύ σημαντικό	● ● ● πολύ σημαντικό
Επιστήμονες - Ερευνητές	● ● ● πολύ σημαντικό	● ● σημαντικό	● ● ● πολύ σημαντικό	● ● σημαντικό	● τάση μείωσης	● ● σημαντικό

Βαρκελώνη

η εξέλιξή της σε σύγχρονη μητρόπολη

4

Η Βαρκελώνη είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ισπανίας, με 1,6 εκατομμύρια κατοίκους (και 3,2 συνολικά στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή) και αποτελεί στην πρωτεύουσα της περιφέρειας της Καταλονίας. Αν και δεν είναι πρωτεύουσα κράτους, αντανακλά μια εικόνα διεθνούς κύρους και αναγνώρισης. Όπως επισημαίνει ο Juan Belloso (2011), σε διεθνείς κατατάξεις πόλεων η Βαρκελώνη κατέχει αρκετές αξιοσημείωτες «βραβεύσεις» που συντηρούν την εικόνα της ως μητρόπολη διεθνούς εμβέλειας, αρκετά πρωτοπόρας σε θέματα καινοτομιών και τεχνολογίας, πολυπολιτισμικότητας, ευαισθητοποιημένης και με καλή ποιότητα ζωής των κατοίκων.

-Σύμφωνα με τη μελέτη των Saffron Brand Consultants το 2008, η Βαρκελώνη αποτελεί μια από τις πόλεις με τη μεγαλύτερη φήμη σε παγκόσμια κλίμακα, και έχει την τρίτη θέση στην κατάταξη των ευρωπαϊκών city brands μαζί με το Βερολίνο και το Άμστερνταμ, αμέσως μετά το Λονδίνο και το Παρίσι, και πάνω από τη Μαδρίτη, την Αθήνα, τη Ρώμη και τις υπόλοιπες πόλεις (Belluso, The city branding of Barcelona: A success story). Οι δείκτες της κατάταξης αφορούν τον κοσμοπολιτισμό, τη δημιουργικότητα, την καινοτομία, τον πολιτισμό και την ποιότητα ζωής ως κριτήρια της εικόνας της πόλης.

-Σε μελέτη των Cushman and Wakefield, το 2009, με βάση τις απόψεις κορυφαίων στελεχών 500 ευρωπαϊκών εταιρειών, η Βαρκελώνη τοποθετείται στην τέταρτη θέση των αγαπημένων ευρωπαϊκών πόλεων, μετά το Λονδίνο, το Παρίσι και τη Φρανκφούρτη. Στη μελέτη “European cities monitor” που διεξήχθη από την ίδια εταιρεία, το 2011, η Βαρκελώνη κατατάσσεται πρώτη στο ζήτημα της ποιότητας ζωής των εργαζόμενων αλλά και ανάμεσα στις ηγετικές ευρωπαϊκές πόλεις για εκπατρισμένους, δεύτερη στην αυτο-προβολή (self promoting) των πόλεων, ακολουθώντας το Λονδίνο, καθώς επίσης και πολλές ακόμη διακρίσεις στις πρώτες πέντε ή δέκα θέσεις ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές πόλεις.

-Σύμφωνα με το δείκτη Anholt-Gfk Roper City Brands (2009), έναν σημαντικό δείκτη διεθνούς εικόνας της πόλης, η Βαρκελώνη κατατάσσεται στην έκτη θέση όσον αφορά το brand image της, πίσω από το Παρίσι, το Σίδνεϊ, το Λονδίνο, τη Ρώμη και τη Νέα Υόρκη.

-Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε η Ernst & Young (2008), ως κορυφαία πόλη στην Ευρομεσο-

γειακή περιοχή αναδεικνύεται η Βαρκελώνη, ακολουθούμενη από τη Ρώμη.

-Η Διεθνής Ένωση Συνεδρίων (2008) τοποθετεί τη Βαρκελώνη στην τρίτη θέση στην Ευρώπη όσον αφορά τον αριθμό των συνεδριάσεων που διοργανώθηκαν το 2008, ακριβώς πίσω από το Παρίσι και τη Βιέννη.

-Τέλος η Βαρκελώνη αποτελεί πλέον μια από τις δημοφιλέστερες τουριστικές πόλεις σε παγκόσμια κλίμακα, με περισσότερους από 6,5 εκατομμύρια τουρίστες ετησίως.

Αυτοί είναι μόνο μερικοί από τους πολλούς δείκτες με τους οποίους η δύναμη και η φήμη του brand Βαρκελώνη εξαπλώνεται και καθιερώνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι στρατηγικές και η αυτο-προβολή της Βαρκελώνης ως brand έχουν αποδειχθεί εξαιρετικά επιτυχημένα, και όπως περιγράφονται από τις κυρίαρχες αφηγήσεις, τα βασικά στοιχεία που έπαιξαν ρόλο σ' αυτό στην περίπτωση της ήταν, περιληπτικά τα παρακάτω:

1. Το branding της Βαρκελώνης βασίστηκε σε μια βαθιά μεταμόρφωση - ανακατασκευή της πόλης, μέσω πολεοδομικών αναπλάσεων μικρής και μεγάλης κλίμακας
2. Το όραμα και η ηγεσία των δημοτικών ηγετών έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις της πόλης μέσω των αποφασιστικών κινήσεων τους (αν και πλέον έχουν δεχθεί και κριτική)
3. Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών έχει θεωρηθεί σημαντικός παράγοντας των αλλαγών
4. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1992, ως μεμονωμένο γεγονός αλλά και επειδή αποτέλεσαν αφορμή για

μια μεγαλύτερη στρατηγική ανακατασκευής της εικόνας της πόλης

5. Η ταυτότητα της πόλης, που συνδυάζει τη μεσογειακή κουλτούρα, την καταλανική ταυτότητα εντός μιας ευρύτερης ισπανικής, και μεγάλη πολυπολιτισμική διασπορά

6. Η δημιουργικότητα, η καινοτομία και η τόλμη που ήταν φανερά στοιχεία των στρατηγικών που ακολουθήθηκαν ως σήμερα (Belluso, 2011)

Στις επόμενες υποενότητες θα δούμε με μια χρονική αναδρομή πως τα παραπάνω στοιχεία διαμόρφωσαν τη σύγχρονη εικόνα της πόλης, παίζοντας καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη της οικονομίας, του πληθυσμού, των μετατροπών του αστικού ιστού και, συνολικά, της φήμης και διεθνής εμβέλειας της μητρόπολης.

Εικόνα 1: άποψη της Βαρκελώνης από ψηλά

4.1 Η εξέλιξη της Βαρκελώνης ως τους Ολυμπιακούς Αγώνες του '92 Barcelona model

Κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού του 19^{ου} αι. και του πρώτου τέταρτου του 20^{ου} αι., η πόλη της Βαρκελώνης βίωσε μία ιλιγγιώδη βιομηχανική ανάπτυξη, γεγονός που την μετέτρεψε σε μία μεγάλη μοντέρνα πόλη και την έφερε στο προσκήνιο των εξελίξεων. Της διαδικασίας αυτής ηγήθηκε η συντονισμένη δράση τοπικών ελιτ και δυνάμεων: δημιούργησε βασικές υπηρεσίες και θεσμικά όργανα κύρους ενώ προώθησε μεγάλα καλλιτεχνικά γεγονότα, όπως τις εκθέσεις Εχρο του 1888 και 1929, αποφασιστικά ορόσημα για την παγκοσμιοποίηση της πόλης. Αυτή η κοινή δράση μεταξύ των τοπικών ελιτ και της τοπικής εξουσίας μετατράπηκε σε ένα βασικό στοιχείο της πόλης, αμέσως πριν από τις καινούργιες και επείγουσες προκλήσεις που αρχίζει να θέτει η κρίση του φορντικού μοντέλου. Με τον μηχανισμό αυτό η Βαρκελώνη θα αναπτύξει ένα από τα πιο προηγμένα μοντέλα επιχειρηματικής πόλης κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '80 (Marshall, 1996). Στις δεκαετίες που μεσολάβησαν, η Βαρκελώνη βρέθηκε σε διαφορετικές φάσεις και αντιφάσεις, καθώς πέρασε από τη δικτατορία του Φράνκο, με βομβαρδισμούς και επιτακτική ανάγκη «επισκευής» τμημάτων της πόλης, ενώ από την άλλη με τη βιομηχανοποίηση και τις στρατηγικές που ακολούθησαν η βιομηχανική οικονομία μεταφέρθηκε στην Καταλονία, με αποτέλεσμα μεγάλες εισροές εσωτερικών μεταναστών να καταφτάνουν από το νότο της Ισπανίας για να βρουν δουλειά.

Η κρίση των μέχρι τότε πολεοδομικών μοντέλων και η ανάγκη για νέες προσεγγίσεις ξεκίνησαν στη Βαρκελώνη, περίπου στη δεκαετία του '70. Αρχικά τα μεγάλα πρότζεκτ προτάθηκαν ως αντίδοτο στην οικονομική κρίση, ενώ στη συνέχεια δόθηκε μεγαλύτερη σημασία στη δημιουργία πολλαπλών έρ-

Εικόνα 2: Raval, 1932

γων μικρής κλίμακας. Αργότερα χρησιμοποιήθηκαν μεγάλα διεθνή event ως καταλύτες για την εφαρμογή στρατηγικών αναπλάσεων της πόλης, (όπως ιδιαίτερα οι Ολυμπιακοί Αγώνες). Από τη δεκαετία του 80 και μετά, το «αστικό μάρκετινγκ» άρχισε να θεωρείται μηχανισμός προώθησης και ανανέωσης της εικόνας της πόλης, μαζί με τη μεταστροφή της βιομηχανικής οικονομικής της βάσης προς τον τομέα των υπηρεσιών (Monclús, 2003). Ο διάλογος της μεγιστοποίησης της ανταγωνιστικότητας των πόλεων διαμόρφωσε την εξέλιξη των Ευρωπαϊκών μητροπόλεων και ενθαρρύνθηκε ως παραλλαγή της παραδοσιακής σύλληψης των πόλεων ειδικότερα από τις σοσιαλ-δημοκρατικές τοπικές κυβερνήσεις της Βαρκελώνης (Monclús, 2003).

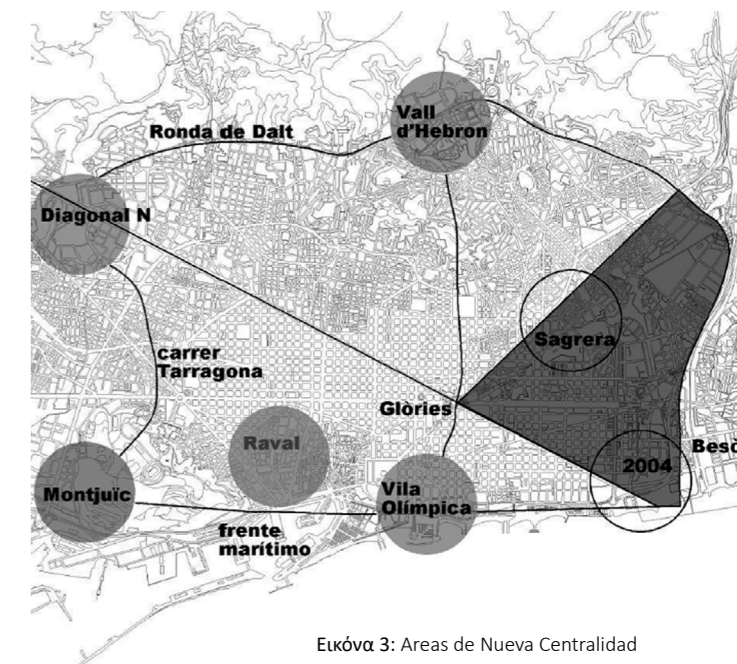
Η μεγάλη πολεοδομική αλλαγή της Βαρκελώνης συνέβη μεταξύ των δεκαετιών του '80 και '90 και εκφράστηκε χρονικά και ποιοτικά σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση υλοποιήθηκε τη δεκαετία του 1980 και περιλάμβανε σχεδόν 150 πολεοδομικές αναπλά-

σεις ή και επεμβάσεις μικρής και μεσαίας κλίμακας, ιδιαίτερα στο ιστορικό κέντρο της πόλης, με σκοπό να αποδοθεί ποιότητα στους υπάρχοντες δημόσιους χώρους και έμφαση ξανά στην ιστορία της πόλης. Συνέπεσε με ένα γενικό κίνημα ανακατασκευής των ευρωπαϊκών πόλεων και είχε κοινά στοιχεία με τα grandes projects στο Παρίσι αλλά και το IBA στο Βερολίνο (Monclús, 2003). Το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τις παρεμβάσεις της Βαρκελώνης είναι το έντονο ενδιαφέρον για το ρόλο και τη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου (Monclús, 2003). Η δεύτερη φάση υλοποιήθηκε με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1992, που ενεργοποίησαν μία σειρά αναπλάσεων μεγάλης κλίμακας, θεσπίζοντας τις στρατηγικές της αστικής πολιτικής με στόχο ο αστικός χώρος της Βαρκελώνης να γίνει κατάλληλος για μία οικονομία ολοένα πιο παγκοσμιοποιημένη, στο όνομα της υλικής προόδου και της αντιμετώπισης της κοινωνικής κρίσης που άφησε η αποβιομηχανοποίηση της πόλης.

Μεταξύ του 1986 και 1987 αναπτύχθηκε το πολεοδομικό σχέδιο μεταμόρφωσης της πόλης σε ένα «μεγάλο τριτογενές κέντρο», με την ονομασία Plan de Areas de Nueva Centralidad. Επιλέχθηκαν 12 περιοχές, που μαζί αποτελούν μια έκταση σχεδόν χιλίων εκταρίων (969,61), δηλαδή περίπου το 10% των δημοτικών περιοχών της Βαρκελώνης. Παράλληλα, με πηγή έμπνευσης τις παραθαλάσσιες Αμερικάνικες πόλεις του βορρά, (π.χ. Βαλτιμόρη, Βοστόνη κ.α.) ξεκίνησε η ανάπλαση του παραλιακού μετώπου της Βαρκελώνης που μετέτρεψε πρώην λιμενικές εγκαταστάσεις σε χώρους αναψυχής και τουρισμού, και ολόκληρες περιοχές αλιευτών και χαμηλών οικονομικά στρωμάτων σε γειτονίες με ακριβές κατοικίες και τεράστιες εγκαταστάσεις, που αρχικά χρησιμοποιήθηκαν ως ολυμπιακό χωριό, ενώ στη συνέχεια απέκτησαν χρήσεις γης απευθυνόμενες σε ελίτ. Έτσι η πόλη μετά το πέρασ

των Ολυμπιακών Αγώνων, είχε ουσιαστικά αλλάξει ολοκληρωτικά το πρόσωπό της, δημιουργώντας καινούριες υποδομές, εμπορικά κέντρα, δρόμους, μέσα μεταφοράς, χώρους πρασίνου κ.α., φέρνοντας την στο προσκήνιο των εξελίξεων και καθιερώνοντας την μία από τις πλέον παγκοσμιοποιημένες πόλεις της Ευρώπης.

Αυτοί οι πολεοδομικοί μετασχηματισμοί που στην ουσία μετέτρεψαν τη Βαρκελώνη σε μια ανταγωνιστική μητρόπολη διεθνούς εμβέλειας, αναφέρονται συχνά με την ονομασία «το μοντέλο της Βαρκελώνης», και έχουν συχνά προσελκύσει το διεθνές ενδιαφέρον. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τις αναπλάσεις που περιγράφηκαν, δόθηκαν από το Γενικό Μητροπολιτικό Σχέδιο που εγκρίθηκε το 1976, το οποίο καθιέρωσε μια σειρά από στρατηγικές που αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη της πόλης και την τοποθέτηση της στο προσκήνιο των εξελίξεων. Οι ιστορικές συγκυρίες, με την επαναφορά

Εικόνα 3: Areas de Nueva Centralidad

Εικόνα 4: Αίθριο του κτιρίου CCCB

της δημοκρατίας στο ισπανικό κράτος, καθώς και η συντονισμένη δράση συνδέσμων γειτονιάς αλλά και επαγγελματιών (όπως αρχιτεκτόνων, πολιτικών μηχανικών κτλ), ήταν εξίσου σημαντικά στοιχεία της επιτυχίας του σχεδίου (Monclús, 2003), καθώς επίσης και ο ηγετικός ρόλος του Pasqual Maragall, που ως δήμαρχος και αργότερα πρόεδρος, προώθησε την ανακατασκευή της πόλης και συντόνισε τις απαραίτητες ενέργειες.

Το μοντέλο της Βαρκελώνης έχει ταυτιστεί από πολλούς με τη δεύτερη φάση των αναπλάσεων που συνδέονται με τους Ολυμπιακούς, και έχει εξαχθεί ως πακέτο επιτυχίας σε διάφορες πόλεις στον κόσμο, χωρίς ωστόσο να αποφέρει την ίδια επιτυχία. Στη Βαρκελώνη το μοντέλο αυτό αποδείχθηκε πολύ «επιτυχές» ως προς την ανανέωση και την ανάπτυξη του πυρήνα της πόλης, προσδίδοντας υψηλή ποιότητα σε αυτόν αλλά και στα διαφορετικά κέντρα του αστικού ιστού, ενώ την έδωσε μια υψηλή θέση στο διεθνές ranking των μητροπόλεων. Μαζί με αυτές τις αναπλάσεις, επεκτάθηκαν τα προάστια

της πόλης, και κατά συνέπεια υπήρξε μια μείωση του πληθυσμού του κέντρου από το 1981 ως το 1996, με περίπου 250.000 κατοίκους να μετακομίζουν σε περιοχές που ως τότε ήταν δεύτερης κατοικίας. Επιπλέον, στη δεύτερη φάση των στρατηγικών αναπλάσεων, έγιναν διάφορες παρεμβάσεις στο οδικό δίκτυο, με τον επανασχεδιασμό των προσβάσεων και τη δημιουργία οδικών δακτυλίων. Όλα αυτά, μαζί με τον σχεδιασμό των περιοχών νέας κεντρικότητας, εξάπλωσαν τον ιστό της Βαρκελώνης και άλλαξαν τελείως τη μορφή του αστικού τοπίου.

Στη Βαρκελώνη η σημειωμένη επιτυχία των στρατηγικών του «αστικού μάρκετινγκ» συνδέθηκε με τη νέα συμβολική οικονομία βασισμένη στον αστικό τουρισμό, τα μέσα ενημέρωσης και την αναψυχή. Η νέα πόλη της Βαρκελώνης πέτυχε κατά μια έννοια ένα βασικό στόχο των στρατηγικών αυτών, να μετατραπεί σε ένα δυναμικό και ισχυρό μητροπολιτικό κέντρο, και να ισχυροποιήσει τη θέση της στη δυτική Μεσόγειο, αλλά και ευρύτερα. Αυτές ήταν οι αρχές με τις οποίες η σύγχρονη πόλη της Βαρκελώνης ήρθε στο διεθνές προσκήνιο, και στα χρόνια που ακολούθησαν διατηρήθηκε ή προσπάθησε να ανεβεί περισσότερο, περνώντας στην οικονομία της γνώσης.

4.2 Η Βαρκελώνη μετά τους Ολυμπιακούς City branding προς μια όλο και πιο διεθνή ευρωπαϊκή μητρόπολη

Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, φαινόταν πλέον ότι η δημοτικότητα της πόλης είχε αρχίσει να ανεβαίνει στα ύψη. Άρχισε να μετατρέπεται πλέον σε περιζήτητο προορισμό για τουρισμό, σπουδές, ή ακόμη και εργασία. Η κινητικότητα τους μητροπολιτικού κέντρου μέσα σε μια δεκαετία είχε διπλασιαστεί (από 600.000 το 1981 στους 1.200.000 το 1996, (Belluso, 2011)). Η Βαρκελώνη θεωρούνταν πλέον, για την κοινή γνώμη, μια ισχυρή μητρόπολη, ικανή να αναλάβει δύσκολες προετοιμασίες παγκόσμιας κλίμακας, με επιτυχημένη ηγεσία και branding.

Στα έτη που ακολούθησαν, η Βαρκελώνη συνέχισε τον επανασχεδιασμό της πόλης. Τα νέα σχέδια που διαδέχθηκαν το πρώτο PGM, εκτελέστηκαν το 1994, το 1999 και το 2003, και είχαν στόχο την ενοποίηση της μητροπολιτικής περιοχής ως μία από τις σημαντικότερες μητροπολιτικές περιοχές του ευρωπαϊκού δικτύου πόλεων. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν διάφορες ετήσιες αστικές εκδηλώσεις με θεματολογίες - το Έτος Γκαουντί, το έτος σχεδιασμού, το έτος βιβλίων και ανάγνωσης, το έτος Picasso, το έτος της επιστήμης - μέσα από τα οποία διαρθρώθηκε ολόκληρη η πολιτιστική προσφορά της πόλης γύρω από συγκεκριμένους τομείς ενδιαφέροντος. Με την κατασκευή του παγκόσμιου πολιτιστικού φόρουμ το 2004, καθιερώθηκε πλέον και μια νέα πλατφόρμα για την κινητοποίηση των οικονομικών ενεργειών και την ολοκλήρωση της ανακατασκευής της πόλης.

Το πιο αξιοσημείωτο όμως γεγονός για τη μετάβαση στην πόλη της Βαρκελώνης στην οικονομία της γνώσης και την κατοχύρωση μιας θέσης στην παγκόσμια οικονομική ατζέντα του 21^{ου} αιώνα, είναι η δημιουργία του έργου 22@Barcelona, που

εγκρίθηκε το 2000. Στην περιοχή πρώην βιομηχανικών χρήσεων του Poble Nou, τα παλιά κελύφη μετατρέπονται σε νέους πόλους οικονομικής δραστηριότητας, με σύγχρονες τεχνολογικές εγκαταστάσεις που φιλοξενούν προτζεκτ και επιχειρήσεις που στοχεύουν στην τεχνολογική και οικονομική καινοτομία. Πρόκειται για μια περιοχή που, όπως αναφέρεται, συνδέει «πανεπιστήμια και κέντρα κατάρτισης τεχνολογικά προηγμένων επιχειρήσεων και ερευνητικά κέντρα» και δημιουργώντας χώρους για την αλληλεπίδραση και συνεργασία αυτών των εταιρειών για την αύξηση της παραγωγικότητας (22@BCN). Επιπλέον, το πρόγραμμα 22@Staying in Company απασχολεί φοιτητές σε 22 εταιρείες, για να εξελίξουν το ταλέντο και τις γνώσεις τους. Το μοντέλο επιτρέπει στις επιχειρήσεις να συνεργάζονται μεταξύ τους, ενθαρρύνοντας τη βιωσιμότητα τους και της ίδιας της περιφέρειας, ενώ παράλληλα ενισχύει την οικονομική ανάπτυξη συγκεντρώνοντας τις εταιρείες που μπορούν να συνεργαστούν για να είναι οι πιο παραγωγικές και μέσα από την εγγύτητά τους, να αυξήσουν συνολικά την καινοτομία. Πρόκειται για εγκαταστάσεις συνολικής έκτασης 200 εκταρίων γης, που διαμορφώνουν μια καινούρια αστική μεταμόρφωση, στα πλαίσια των προ-

Εικόνα 5: επεμβάσεις 22@Barcelona

κλήσεων της κοινωνίας της γνώσης, για την πόλη της Βαρκελώνης.

Ωστόσο, όπως έχει σημειωθεί σε πολλές δημοσιεύσεις (Arbaci και Tapada-Berteli 2012, Alexandre 2000, Capel 2005 2006, Carreras 1993 2010, Degen και García 2008, Delgado 2007, García-Ramón και Abet 2000), το μοντέλο της Βαρκελώνης δε μπορεί να θεωρηθεί πλήρως επιτυχημένο ως προς τους αρχικούς στόχους που τέθηκαν. Θα ήταν μεροληπτικό να το προσδιορίσουμε ως επιτυχές, χωρίς να κοιτάξουμε το «πώς» πέτυχε και «ποιούς ωφέλησε» ή καλύτερα, «για ποιό» κομμάτι της κοινωνίας σχεδιάστηκαν τελικά οι αναπλάσεις αυτές. Τα ίδια τα πολεοδομικά σχέδια είχαν καθοριστεί με σκοπό, εκτός των άλλων, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων και την εξάλειψη της αστικής φτώχειας και των κοινωνικών και χωρικών ανισοτήτων (Tapada-Berteli, 2012). Επομένως η επίτευξη ή όχι αυτών των στόχων πρέπει να συνδέεται άμεσα με την κριτική που αφορά το μοντέλο της Βαρκελώνης.

Σίγουρα, οι πολεοδομικοί ανασχηματισμοί συνέβαλαν στην ωριοποίηση της εικόνας της πόλης, και τη μετατροπή «υποβαθμισμένων» περιοχών σε ποιοτικούς, βιώσιμους χώρους. Ωστόσο για να αποτελέσει αυτό θετική επίδραση προς τους κατοίκους πρέπει να εξασφαλίζει την μονιμότητά

τους στις περιοχές αυτές, ή τουλάχιστον τη δυνατότητα τους να επωφεληθούν κατά βούληση από τις παρεμβάσεις και το νέο οικιστικό απόθεμα. Μελετώντας τις παρεμβάσεις που ακολούθησαν το εργαλείο *esprojamiento* στις γειτονιές του Raval, της Santa Caterina και του Sant Pere, της περιοχής Ciutat Vella, η Sonia Arbaci και η Teresa Tapada-Berteli (2012), κατέληξαν μέσα από μια μακροχρόνια έρευνα, στα εξής συμπεράσματα:

οι μορφές των χωρικών και κοινωνικών ανισοτήτων μετά τις παρεμβάσεις έχουν ενταθεί και αλλάξει ως προς τη γεωγραφία ή την κλίμακα. Αυτό αναλύεται ως προς δύο ταυτόχρονα φαινόμενα: από τη μια, οι προηγούμενοι περιθωριοποιημένοι πυρήνες του κέντρου έχουν συρρικνωθεί χωρικά, με μεγαλύτερη πυκνότητα και χειρότερες συνθήκες κτισμένου περιβάλλοντος από πριν, ενώ από την άλλη δημιουργούνται πυρήνες «πλούτου» που εξαπλώνονται από τις παραδοσιακά αριστοκρατικές γειτονιές προς παραδοσιακά δημοφιλείς, με την εμφάνιση κατοίκων μεσαίας τάξης και πληθυσμού αλλοδαπών από τη δύση (πχ. Ιταλοί, Γάλλοι) εμφανίζονται διαδικασίες προηγμένου εξευγενισμού με δύο τρόπους: από τη μια, στις περιοχές των παρεμβάσεων, από την άλλη εξαπλώνονται από τις ανέκαθεν αριστοκρατικές περιοχές προς παραδοσιακά λαϊκές. Οι αναπλάσεις, αυξάνοντας την ποιότητα του δομημένου περιβάλ-

λοντος, δημιούργησαν αύξηση στην αγορά κατοικίας και ενοικίου, στις επενδύσεις, και στην κατανάλωση, με την άνθηση πιο ακριβών επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου, αναψυχής και εστίασης, ενώ παράλληλα οι οικονομικές δραστηριότητες και υπηρεσίες σχετιζόμενες με τον τουρισμό και τον πολιτισμό εξαπλώθηκαν σε όλο τον ιστό του αστικού κέντρου. Αυτός ο εξευγενισμός που προκλήθηκε από κρατικές παρεμβάσεις, είχε ως αποτέλεσμα οι τιμές ενοικίων και υπηρεσιών να ανεβούν σε σημεία απρόσιτα για τους μακροχρόνιους κατοίκους του κέντρου, αλλά επηρέασε και τις τιμές, ευρύτερα, της Βαρκελώνης.

Μετά τις παρεμβάσεις, το ιστορικό κέντρο που αποτελούσε ανέκαθεν τον πιο εύκολο πρώτο σταθμό νεοεισερχόμενων στην πόλη, με οικονομικές και ευέλικτες επιλογές διαμονής, χάνει την αρχική του λειτουργία και μετατρέπεται σε πολύ τουριστικό και παράλληλα ακριβό για κατοίκηση.

Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα των ερευνών (Arbaci και Tapada-Berteli, 2012), είναι σαφές πως ενώ το μοντέλο της Βαρκελώνης πέτυχε ως προς τη διεθνή προβολή της πόλης και την καθιέρωση της στο παγκόσμιο προσκήνιο, ταυτόχρονα επέφερε προβλήματα σε μεγάλη μερίδα των κατοίκων, πολλοί εκ των οποίων εκδιώχθηκαν έμμεσα από τις περιοχές κατοικίας τους, και άλλοι εκ των οποίων βρέθηκαν σε πιο ευάλωτη οικονομική και κοινωνική κατάσταση από πριν. Έτσι η γεωγραφία των κοινωνικών ανισοτήτων εντάθηκε και πολώθηκε, ενώ η Βαρκελώνη μετατράπηκε σταδιακά σε μια ακόμη, απρόσιτη για τους κατοίκους, ευρωπαϊκή μητρόπολη.

Ταυτόχρονα, η τοποθέτηση της Βαρκελώνης στο παγκόσμιο προσκήνιο και η υπερ-προβολή της, είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωση της ως μια από τις πλέον περιζήτητες πόλεις για τουρισμό και επίσκεψη. Χαρακτηριστικά, οι αφίξεις στο αεροδρόμιο της Βαρκελώνης αυξήθηκαν από 9 εκατομμύρια το 1990, σε 44 το 2016, ενώ οι τουρίστες που διαμένουν σε ξενοδοχείο της πόλης από 1,7 εκατομμύρια το 1990, σε 9 εκατομμύρια το 2016 (πηγή: Ajuntamiento de Barcelona, 2017). Με μόλις 1.6 εκατομμύρια μόνιμους κατοίκους, πρόκειται για μια δυσανάλογη σχέση κατοίκων – τουριστών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η πόλη να μετατρέπεται καθημερινά σε «μουσείο», με πολλούς από τους κατοίκους να δυσανασχετούν για την πυκνότητα των ανθρώπων, ή για συμπεριφορές που σχετίζονται με την αντιμετώπιση της πόλης ως θέρετρο για τουρίστες, παρά ως βιώσιμο περιβάλλον ανθρώπων με καθημερινότητα εκεί. Κάθε χρόνο, διοργανώνονται διαμαρτυρίες με αιτούμενη τη μείωση των τουριστών στην πόλη, ενώ πολλοί κάτοικοι αναφέρουν πλέον απαξιωτικά τους τουρίστες, με τον όρο «*guiris*», εννοώντας ωστόσο κυρίως τις ομάδες τουριστών που φέρονται στην πόλη και τους κατοίκους χωρίς τον απαραίτητο σεβασμό.

Βιομηχανική ανάπτυξη

1850

EXPO 1888

ισπανικός εμφύλιος
1936-1939

EXPO 1929

έλευση εργατικών μεταναστών
από τον ισπανικό νότο

δικτατορία Franco

αποκατάσταση
δημοκρατίας

1975

Α' φάση πολεοδομικών
αναπλάσεων
150 αναπλάσεις
μικρής κλίμακας

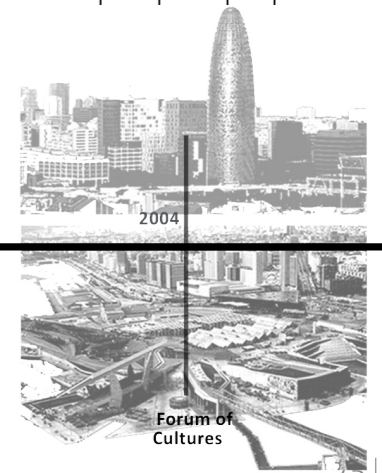

Ολυμπιακοί Αγώνες

1992

Β' φάση
πολεοδομικών
αναπλάσεων
Plan de areas de
nueva centralidad

Forum of
Cultures

2000

2004

22@

4.3 Βλέψεις για το μέλλον – στρατηγικές του παρόντος

Οι δημοτικές αρχές συνεχίζουν τις στρατηγικές για την διατήρηση και αύξηση της αξίας της επωνυμίας της Βαρκελώνης στη διεθνή σκηνή. Η μια κατεύθυνση αφορά σίγουρα τη διοργάνωση μεγάλων διεθνών event, όπως αθλητικών εκδηλώσεων, (πχ τους τελικούς του Κυπέλλου Davis, το Tour de France το 2009, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Στίβου 2010, κ.ο.κ.), όπως επίσης διάφορες μεγάλες συναυλίες και πολιτιστικές εκδηλώσεις (πχ. Primavera sound, sonar music festival, κ.α.), καθώς και διεθνών συναντήσεων και συνεδρίων κορυφαίου επιπέδου (πχ. Mobile World Congress, Salón Internacional del Automóvil, κ.α.). Με όλες αυτές τις διοργανώσεις, αλλά παράλληλα και με τη διαρκή προβολή και διαφήμιση της γνωστής τοπικής ομάδας ποδοσφαίρου της (FCB) καταφέρνει να συγκεντρώνει ετησίως μεγάλο αριθμό επισκεπτών στοχευμένου τουρισμού. Ως αποτέλεσμα, ο τουρισμός της Βαρκελώνης αυξάνεται σταδιακά κάθε χρόνο, σε σημείο που το 2016 είχε συνολικά 7.490.600 περίπου τουρίστες, δηλαδή 400.000 περισσότερους από τον προηγούμενο χρόνο (Barcelona City Council, 2017).

Παράλληλα, ο δεύτερος στόχος του city branding της Βαρκελώνης εστιάζει στην προσέλκυση «ανθρώπινου ταλέντου» και στην αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της ως πόλη, στην οικονομία της γνώσης. Για το σκοπό αυτό, οι δημοτικές αρχές φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών, στην καινοτομία, την επένδυση στην έρευνα και την επιχειρηματικότητα, στην εγκαθίδρυση ξένων εταιρειών που επενδύουν στη Βαρκελώνη κ.ο.κ.

Η προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών είναι σημαντικός παράγοντας για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των πόλεων στην κοινωνία της γνώσης. Όπως αναφέρεται και στο Pla Estrategic de Metropolita de Barcelona για το 2020:

«A university is important when internationalising, when incentivising innovation, when attracting talent and creativity to train future business people and entrepreneurs, and when ensuring a quality education for professionals as a whole.

In this respect, to carry out its present functions, as many European university systems have done, Spanish universities must be given more autonomy, flexibility and diversification. They must also tackle important reforms in relation to their governance, funding, human resources and academic model, as well as their posture on accountability and quality assessment, two major elements for improving their position in the rankings. Given the potential of the AMB, quality, high-level education must contribute to attracting global talent».

Βαρκελώνη και προσέλκυση ανθρώπινου ταλέντου

Πανεπιστήμια και αλλοδαποί φοιτητές

Επένδυση στην έρευνα και την καινοτομία

Η διεθνοποίηση της εικόνας της Βαρκελώνης και οι κινήσεις των δημοτικών αρχών και των πανεπιστημίων για την προσέλκυση σπουδαστών στα καταλανικά πανεπιστήμια αποδεικνύονται επιτυχείς ως προς τους αριθμούς. Συνολικά, οι αλλοδαποί σπουδαστές στη Βαρκελώνη και τη ζώνη επιρροής της αυξήθηκαν κατά 20% από το 2015 στο 2016, ενώ παράλληλα το ποσοστό των αλλοδαπών φοιτητών στα πανεπιστήμια στη Βαρκελώνη είναι το υψηλότερο στην Ισπανία, καθώς επίσης και το ποσοστό των φοιτητών Erasmus (El Mundo, 13/09/2016). Για τους φοιτητές από ανταλλαγές Erasmus, η κινητικότητα από το 2010-11 ως το 2014-15 αυξήθηκε κατά 37,3%, και συγκεκριμένα από 3.127 σε 4.224 φοιτητές, ενώ όσον αφορά τις εθνικότητες, οι Ιταλοί αποτελούν το μεγαλύτερο πλήθος, ακολουθούμενοι από του Γάλλους και τους Άγγλους (El Mundo, 13/09/2016).

Η Βαρκελώνη διατηρεί ένα αρκετά υψηλό προφίλ σε επίπεδο καινοτομίας και έρευνας στην Ευρώπη. Χαρακτηριστικά:

Η πλειονότητα της οικονομικής στήριξης που παρέχει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας (ERC) στην Ισπανία συγκεντρώνεται στην Καταλονία. Η Καταλονία είναι η 4η περιοχή στην Ευρώπη όσον αφορά τον αριθμό των επιχορηγήσεων ERC ανά εκατομμύριο κατοίκους (Biocat, 2017).

Οι επιστημονικές δημοσιεύσεις έχουν αυξηθεί πολύ τα τελευταία χρόνια ενώ τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και οι συνεργασίες μεταφοράς τεχνολογίας αυξάνονται με υγιή ρυθμό. Όντας το 0,1% του παγκόσμιου πληθυσμού, η Καταλονία αντιπροσωπεύει το 1% της παγκόσμιας και 3,7% της επιστημονικής παραγωγής της ΕΕ των 28 (Biocat, 2017).

Οι δαπάνες που αφιερώνονται στο R&D αποτελούν το 1.52% του ΑΕΠ της Καταλονίας, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 1.22% για την Ισπανία και 1.06% για το Λονδίνο (INE and Eurostat, 2016), ενώ παράλληλα η Βαρκελώνη κατέχει την 5^η θέση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και την 17^η σε διεθνές, στην ακαδημαϊκή επιστημονική εξαγωγή (academic scientific output) (UPC, 2016).

Στο ranking των Ευρωπαϊκών ψηφιακών πόλεων η Βαρκελώνη ανέβηκε από τη θέση 14, το 2015, στη θέση 9, το 2016 (European Digital City Index, 2016).

Επιχειρηματικότητα

Στον τομέα των επιχειρήσεων, η Βαρκελώνη συγκεντρώνει μεγάλο πλήθος πολυεθνικών και τοπικών εταιρειών και είναι αρκετά ψηλά σε κατάταξη στο ζήτημα των start-ups επιχειρήσεων. Όλο και περισσότερες τοπικές εταιρείες με ισχυρή διεθνή παρουσία συνδέουν τη Βαρκελώνη με το εμπορικό τους σήμα (Belluso, 2011), καθώς πρόκειται πλέον για ένα πολύ ισχυρό brand πόλης. Χαρακτηριστικά:

Η Βαρκελώνη κατατάσσεται ως 5^η ευρωπαϊκή χώρα στην ποσότητα των start-ups εται-

ρειών για το έτος 2016, ακολουθώντας το Λονδίνο, το Βερολίνο, το Παρίσι και το Άμστερνταμ (Balderton, The European Talent Landscape, 2016).

Το συνολικό ποσό ξένων επενδύσεων στην Καταλονία αυξήθηκε από 3εκ. € το 2014 σε 4,9εκ το 2015, ενώ το αντίστοιχο για την Ισπανία συνολικά αυξήθηκε από 20εκ σε 23εκ. Δηλαδή, από την συνολική αύξηση ξένων επενδύσεων της Ισπανίας, περίπου τα 2/3 του ποσού επενδύθηκαν στην Καταλονία (Spanish Ministry of Economy and Competitiveness, 2017).

Σε παγκόσμια κατάταξη αστικών περιοχών για την άμεση ξένη επένδυση, η Βαρκελώνη κατέχει τη θέση 8 σταθερά από το 2012-16 (Global Cities Investment Monitor 2016, KPMG).

Οι εργαζόμενοι στον τομέα της πληροφορικής και των τεχνολογιών αυξήθηκαν από 39.767 το 2011 σε 51.510 το 2016, ενώ οι θέσεις εργασίας σε hi-tech βιομηχανίες έφτασαν τις 205.000 (Barcelona City Council, 2017).

Όσον αφορά τις στρατηγικές των δημοτικών αρχών, εκτελούνται πολλές ενέργειες που συμβάλλουν στην αύξηση της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας της, απευθυνόμενες και σε αλλοδαπούς κατοίκους (μόνιμους ή μη). Χαρακτηριστική από αυτές είναι το πρόγραμμα «Barcelona Activa» που αποσκοπεί στην ενθάρρυνση των αλλοδαπών κατοίκων να ξεκινήσουν μια επιχείρηση μέσω της παροχής γνώσεων και καθοδήγησης (E&Y, 2014). Το πρόγραμμα περιέχει διάφορες συνιστώσες μια εκ των οποίων είναι το “Do It Barcelona” που αποσκοπεί στην προσέλκυση διεθνούς ταλέντου στην πόλη, παρέχοντας πόρους και πληροφορίες για τη δημιουργία μιας επιχείρησης, την προσωπική επαγγελματική κατάρτιση αλλά και τη συμμετοχή σε προγράμματα έρευνας ή σε μεταπτυχιακές σπουδές, αλλά και το “Start-Up!”, που παρέχει την αντίστοιχη πληροφόρηση και στήριξη για τη δημιουργία start-ups εταιρειών. Ένας ακόμη φορέας για τον ίδιο σκοπό, είναι το Glòries Entrepreneurship Centre, στην καρδιά της περιοχής 22@ Barcelona, που συγκεντρώνει ετησίως πάνω από 40.000 συμμετέχοντες, και παρέχει δραστηριότητες επιχειρηματικής υποστήριξης (E&Y, 2014).

Αύξηση καινοτομίας και επιχειρηματικότητας

4.4 Σύνοψη

Η Βαρκελώνη εφαρμόζει στρατηγικές για την ανταγωνιστικότητα της εδώ και τρεις δεκαετίες, πάντα με γνώμονα την εποχή και το διεθνές σκηνικό. Οι νέοι στόχοι της με βάση το Pla Estratègic de Metropolita de Barcelona για το 2020, αφορούν στην αύξηση της προσέλκυσης καινοτομίας, ταλέντου και γνώσης. Ταυτόχρονα, η μετατροπή της σε πιο βιώσιμη και οικολογική πόλη αναδεικνύεται ως σημαντικός στόχος στις προκλήσεις των οικολογικών καταστροφών και των περιβαλλοντικών ζητημάτων και για άλλη μια φορά, η σημασία της αξίας της επωνυμίας της Βαρκελώνης τονίζεται ως κοινός παρονομαστής των στρατηγικών αυτών (Barcelona City Council, 2010).

Στο πλαίσιο της αυτο-προβολής και της ισχυροποίησης της θέσης της, η Βαρκελώνη καταφέρνει να προσελκύει μέσω των πανεπιστημίων της, των κέ-

ντρων ερευνών και των επιχειρήσεων της, ανθρώπους υψηλής ειδίκευσης από όλη την Ευρώπη. Οι Eurostars δε θα μπορούσαν να λείπουν από αυτή την καινοτόμα και πολυπολιτισμική πόλη και, όπως θα δούμε παρακάτω η παρουσία τους είναι σημαντική εκδοχή της Βαρκελώνης.

Από την άλλη πλευρά, η αύξηση των εισροών των μετακινούμενων Ευρωπαίων και μη, των μεταναστών αλλά και των τουριστών, σε συνδυασμό με φαινόμενα που δημιουργήθηκαν από τις παρεμβάσεις (πχ. εξευγενισμός, αυξήσεις τιμών κατανάλησης στο ιστορικό κέντρο κτλ) και την έλλειψη της δημοτικής μέριμνας να τα κατευνάσει, εντείνει τις κοινωνικές-χωρικές ανισότητες για τους κατοίκους της πόλης και μετατρέπει σταδιακά τη Βαρκελώνη σε λιγότερο βιώσιμη πόλη για τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς.

Εικόνα 6: εσωτερική λήψη στο μουσείο MACBA

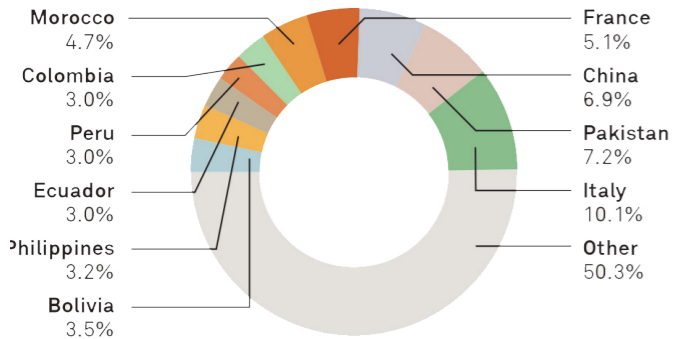
Eurostars

στη Βαρκελώνη

5

Όπως έχουμε προαναφέρει, η καταγραφή των Eurostars σε μία πόλη ή ακόμα και χώρα, είναι συνήθως αρκετά ελλιπής, τόσο λόγω της ρευστότητας της μετακίνησής τους, όσο και λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που αυτοί φέρουν, όπως περιγράφηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Η Βαρκελώνη αποτελούσε ανέκαθεν προορισμό πολλών διαφορετικών εθνικοτήτων και έχει συνδεθεί έντονα ως προορισμός μεταναστών τόσο από το εσωτερικό της Ισπανίας όσο και από το εξωτερικό. Ωστόσο, η ανάδειξη της Βαρκελώνης ως η μεγαλύτερη μητροπολιτική πόλη της Μεσογείου τα τελευταία χρόνια και η ισχυρή εικόνα που κατέχει σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, την καθιστά έναν σημαντικό προορισμό κινητικότητας. Αναζητούμε την συμμετοχή των Ευρωπαίων στο σύνολο του ξένου πληθυσμού της, καθώς και τα ειδικά χαρακτηριστικά τους (εκπαίδευση, απασχόληση, ηλικία), για να κατανοήσουμε περισσότερο τα κριτήρια με τα οποία επέλεξαν την συγκεκριμένη πόλη έναντι άλλων. Στη συνέχεια, μελετάμε τα μοτίβα κατοικίας τους σε όλη την πόλη της Βαρκελώνης, καταλήγοντας σε συμπεράσματα σχετικά με τις συνέπειες της εγκατάστασής τους στην πόλη.

5.1 Γενικά χαρακτηριστικά: ομάδες και ποιότητες

Πίνακας 9: Ποσοστά ξένων κατοίκων στη Βαρκελώνη ανά χώρα προέλευσης

την Νότια Ευρώπη, ακολουθούμενο από την Δυτική. Η εθνικότητα με τον μεγαλύτερο πληθυσμό είναι, με μεγάλη διαφορά οι Ιταλοί καθώς και οι Γάλλοι στην δεύτερη θέση. Οι υπόλοιπες εθνικότητες έχουν παρόμοια ποσοστά. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι βασικότερες ευρωπαϊκές εθνικότητες στην Βαρκελώνη είναι η Ιταλία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Αγγλία και η Ρουμανία, καθώς έχουν αισθητή διαφορά με τα ποσοστά των επόμενων.

Όσον αφορά τα γενικά χαρακτηριστικά τους, ο Ευρωπαϊκός πληθυσμός της Βαρκελώνης, έχει κατά 52,5% ηλικία μεταξύ 25-39, ενώ η μέση ηλικία τους είναι τα 34,9, αρκετά μικρή σε σύγκριση με την αντίστοιχη μέση ηλικία όλων των κατοίκων που είναι τα 44 χρόνια. Τα ποσοστά μεταξύ των γυναικών και των αντρών έχουν μικρή διαφορά, με μεγαλύτερο αυτό των αντρών (51,1%/ 48,9%).

Σύμφωνα με το σχεδιάγραμμα, από τα στοιχεία του Instituto d' Estadísticas. η πολυπληθέστερη εθνικότητα στην πόλη το 2016, σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι η Ιταλία, ακολουθούμενη από το Πακιστάν, την Κίνα, την Γαλλία, το Μαρόκο κ.α. Ωστόσο, αθροίζοντας τα άτομα ξένης υπηκοότητας ανά ήπειρο προέλευσης, και όπως παρατηρούμε στον πίνακα, τα άτομα με προέλευση από την Ευρώπη βρίσκονται στην πρώτη θέση, ξεπερνώντας το άθροισμα των ατόμων από την Αμερική (συμπεριλαμβανομένου και της Λατινικής Αμερικής), που παραδοσιακά εμφανίζουν μεγάλα ποσοστά, λόγω της ιστορικής εγγύτητας της Ισπανίας με την Λατινική Αμερική. Παρατηρούμε ότι σε παλαιότερες χρονιές, το 2007, ο πληθυσμός της Λατινικής Αμερικής ήταν πολύ υψηλότερος από αυτόν της Ευρώπης, επομένως η πρώτη θέση της Ευρώπης, αποτελεί μία εξέλιξη των τελευταίων ετών.

Όσον αφορά τον πληθυσμό της Ευρώπης, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχεται από

Εξέλιξη πληθυσμού αλλοδαπών στην Βαρκελώνη 2007-2016 / Ανά ήπειρο και γεωγρ.περιοχή

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	ποσ.αύξηση 2016-2015
Συν.αλλοδαποί	250.789	280.817	294.918	284.632	278.320	282.178	280.047	267.578	262.233	267.790	2.1
Ευρώπη	68.547	81.076	86.079	85.269	79.606	83.272	88.328	91.339	93.348	96.641	3.5
Νότια Ευρώπη	22.127	26.528	28.972	29.072	27.707	28.809	30.573	31.453	32.262	33.721	4.5
Δυτική Ευρώπη	21.885	25.077	26.499	26.045	22.761	23.546	24.936	25.494	25.716	26.280	2.1
Ανατολική Ευρώπη	15.332	18.902	19.406	19.096	19.363	20.371	21.216	22.204	23.149	24.222	4.6
Βόρεια Ευρώπη	9.223	10.569	11.202	11.056	9.775	10.546	11.601	12.188	12.221	12.438	1.8
Αφρική	19.080	20.408	21.685	21.064	20.641	20.646	19.981	19.641	19.477	19.508	0.2
Κεντρική Αφρική	509	538	550	522	492	494	508	523	518	523	1.0
Νότια Αφρική	53	64	76	71	67	77	90	110	96	95	-1.0
Δυτική Αφρική	3.138	3.661	4.343	4.323	4.038	3.957	3.748	3.722	3.723	3.685	-1.0
Ανατολική Αφρική	131	138	178	185	211	201	197	175	190	202	6.3
Βόρεια Αφρική	15.249	16.007	16.518	15.963	15.833	15.923	15.448	15.111	14.950	15.003	0.4
Αμερική	120.232	127.668	129.563	119.574	114.068	111.304	105.717	91.627	83.523	83.516	0.0
Κεντρική Αμερική	8.348	9.837	10.847	10.310	10.645	11.856	12.456	11.835	12.021	13.249	10.2
Βόρεια Αμερική	3.011	3.093	3.553	3.581	3.813	4.031	4.108	4.052	4.269	4.469	4.7
Νότια Αμερική	99.968	105.176	105.381	96.235	90.306	85.501	79.254	66.537	59.046	58.061	-1.7
Καραϊβική	8.905	9.562	9.782	9.448	9.304	9.916	9.899	8.803	8.187	7.737	-5.5
Ασία	42.568	51.221	57.106	58.251	63.503	66.425	65.480	64.402	65.295	67.494	3.4
Κεντρική Ασία	129	164	197	182	190	203	255	293	345	417	20.9
Νότια Ασία	18.699	23.471	26.910	28.158	32.696	33.757	31.783	30.164	29.564	29.825	0.9
Δυτική Ασία	4.505	5.565	6.021	5.564	5.519	5.786	6.107	6.248	6.726	7.307	8.6
Ανατολική Ασία	12.836	14.723	16.012	16.259	16.904	17.861	18.237	18.836	19.774	20.830	5.3
Νοτιανατολική Ασία	6.399	7.298	7.966	8.068	8.194	8.818	9.098	9.061	8.886	9.115	2.6
Οκεανία	263	271	306	302	328	361	356	379	385	412	7.0
Αυστραλία, Ν.Ζηλανδία	263	271	303	299	328	361	356	379	385	412	7.0
Μελανησία	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	-

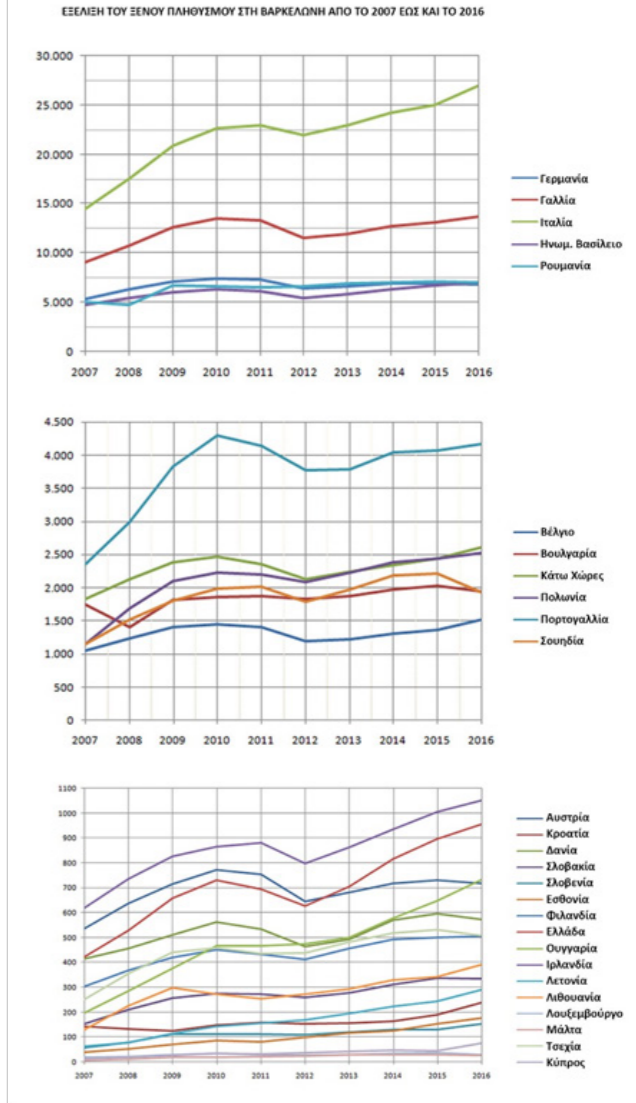
Πίνακας 10: εξέλιξη ξένου πληθυσμού στη Βαρκελώνη 2007-2016

Ο τόπος γέννησής τους είναι κατά 92,9% εκτός της Ισπανίας, ενώ το 49,7% είναι εγγεγραμμένοι στο δημαρχείο της Βαρκελώνης για ένα χρονικό διάστημα ενός έως πέντε χρόνων. Παράλληλα, το 19,3% είναι εγγεγραμμένο για λιγότερο από ένα χρόνο, δημιουργώντας ένα συνολικό άθροισμα 67,2% εγγεγραμμένων έως πέντε χρόνια. Το υπολειπόμενο περίπου 30% που είναι εγγεγραμμένοι για περισσότερο από 5 χρόνια, θεωρούμε ότι δεν εμπίπτει στην δικιά μας κατηγορία, καθώς υποδηλώνει μία πιο μόνιμη εγκατάσταση.

Σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο, το 60,5 % κατέχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 23,8% πτυχίο τεχνικής εκπαίδευσης.

Συνολικά, οι ευρωπαϊκές εθνικότητες που συναντούμε πιο έντονα στην Βαρκελώνη είναι υπήκοοι από την Ιταλία, Γαλλία, Αγγλία, Γερμανία και Ρουμανία, εκ των οποίων σχεδόν οι μισοί είναι νέοι ενήλικες, με μέση ηλικία τα 35 χρόνια. Πάνω από το 90% των Ευρωπαίων έχουν γεννηθεί εκτός της Ισπανίας, άρα στην πλειοψηφία τους είναι άτομα τα οποία όντως μετακινήθηκαν στην πόλη από προσωπική τους επιλογή, και συμπεριλαμβάνεται ένα πολύ μικρό ποσοστό που γεννήθηκε στην Βαρκελώνη (6,5%). Αυτό το κομμάτι του πληθυσμού σίγουρα δεν ανταποκρίνεται στην ομάδα μας, καθώς συνδέεται με οικογενειακούς δεσμούς με τον τόπο, ωστόσο είναι αρκετά μικρό ώστε να θεωρήσουμε ότι δεν επηρεάζει. Παράλληλα, το 67,2% του ευρωπαϊκού πληθυσμού, είναι εγγεγραμμένο στο δημαρχείο της Βαρκελώνης (Empadronado) λιγότερο από πέντε έτη. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την μέση ηλικία τους, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι έρχονται στην πόλη περίπου στην ηλικία των 30 ετών και πάνω.

Τα στοιχεία αυτά μας δείχνουν ότι στην πλειοψηφία τους οι Ευρωπαίοι που κατοικούν στην Βαρκελώνη ταιριάζουν με τον τρόπο που σκιαγραφήθηκαν οι Eurostars στο προηγούμενο κεφάλαιο, σε σχέση με την νεαρή ηλικία που

Πίνακας 11

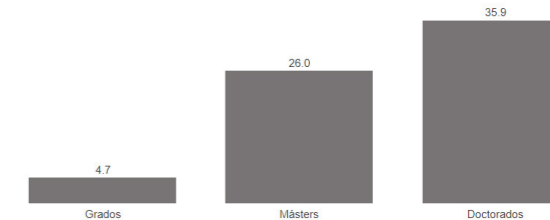
συνδέεται περισσότερο με την δυνατότητα και επιθυμία κινητικότητας, καθώς και σε σχέση με την προσωρινή φύση της μετακίνησης. Επίσης, το επίπεδο εκπαίδευσης των ευρωπαϊών κατοίκων διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με αυτό των μη Ευρωπαίων, καθώς μόνο το 28,6% κατέχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε αντίθεση με το 60,5% των Ευρωπαίων. Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί σημαντικά την κινητικότητα των Ευρωπαίων στην Βαρκελώνη, από την μεταναστευτική κινητικότητα άλλων εθνοτήτων. Περισσότερα στοιχεία σχετικά με τους τομείς απασχόλησής τους θα αναλύσουμε παρακάτω. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά αφορούν μόνο τους εγγεγραμμένους στο δημαρχείο (Empadronados), και όχι αυτούς που κατέχουν αριθμό NIE (Αριθμός Ταυτοποίησης Αλλοδαπού). Ωστόσο, ο αριθμός NIE είναι επαρκής μόνο για παραμονή μέχρι 6 μήνες, επομένως ο πληθυσμός που δεν προσμετρώμε σε αυτά τα στοιχεία αφορά πολύ μικρής διάρκειας παραμονή. Επίσης, δεν υπολογίζονται οι φοιτητές Erasmus, στους οποίους θα αναφερθούμε παρακάτω. Συμπερασματικά, τα διαθέσιμα στοιχεία σίγουρα περιλαμβάνουν ομάδες ατόμων που αποκλίνουν από τους Eurostars, όπως συνταξιοδοτημένους, άτομα που γεννήθηκαν στην Βαρκελώνη γιατί οι οικογένειές τους εγκαταστάθηκαν εκεί, άτομα που μένουν στην πόλη για μεγάλο χρονικό διάστημα και πιθανότατα θα έχουν διαλέξει την πόλη ως τόπο μόνιμης κατοικίας και πολλά άλλα σενάρια που δεν μπορούμε να προβλέψουμε. Ωστόσο, αφενός τα άτομα αυτά δεν αποτελούν την πλειοψηφία, αφετέρου τα στοιχεία που διαθέτουμε μπορούν σίγουρα να διαχωρίσουν αισθητά την κινητικότητα των Ευρωπαίων πολιτών στην Βαρκελώνη με την μετανάστευση, καθώς φαίνεται στην πλειοψηφία της να αποτελεί προσωπική επιλογή και όχι ανάγκη.

Προφίλ όλου του πληθυσμού, Ιανουάριος 2016									
	Συνολικός Πληθυσμός	%	Ισπ.πληθυσμός %	Ξένα %	ΕΥ %	Εκτός ΕΕ %			
TOTAL	1.610.427		1.342.637	267.790	82.924	184.866			
Τόπος κατοικίας	1.610.427	100,0	1.342.637	100,0	267.790	100,0	82.924	100,0	184.866
1. Ciutat Vella	100.451	6,2	92.036	4,2	43.415	16,2	14.205	17,1	29.209
2. Eixample	294.487	18,4	215.062	16,0	49.425	18,5	18.909	22,8	30.519
3. Sants-Montjuïc	181.162	11,2	147.285	11,0	33.877	12,7	8.532	10,3	25.345
4. Les Corts	81.708	5,1	72.580	5,4	9.128	3,4	3.180	3,8	5.948
5. Sants-Sant Gervasi	148.172	9,2	131.487	9,8	16.685	6,2	7.899	9,3	8.788
6. Gràcia	120.807	7,5	102.325	7,6	18.482	6,9	4.481	5,2	10.101
7. Horta-Guinardó	187.571	10,4	147.864	11,0	19.587	7,3	5.048	6,1	14.541
8. Nou Barris	164.971	10,2	140.563	10,5	24.408	9,1	2.795	3,4	21.613
9. Sant Andreu	146.706	9,1	130.022	9,7	16.684	6,2	2.990	3,6	13.694
10. Sant Martí	234.292	14,5	198.293	14,8	35.999	13,4	11.089	13,4	24.910
Φύλο	1.610.427	100,0	1.342.637	100,0	267.790	100,0	82.924	100,0	184.866
Άνδρες	792.396	47,3	626.422	46,7	135.974	50,8	42.382	51,1	93.592
Γυναίκες	848.031	52,7	716.215	53,3	131.816	49,2	40.542	48,9	91.274
Ηλικία	1.610.427	100,0	1.342.637	100,0	267.790	100,0	82.924	100,0	184.866
0-14	203.063	12,6	172.486	12,8	30.567	11,4	7.751	9,3	22.816
15-24	142.154	8,8	112.228	8,4	29.926	11,2	6.444	7,8	23.482
25-39	384.615	23,9	329.838	24,4	124.779	46,6	43.494	52,5	81.285
40-64	552.530	34,3	478.337	35,6	74.193	27,7	22.190	26,8	52.003
65+	348.065	21,6	339.740	25,3	8.325	3,1	3.045	3,7	5.280
Μείση ηλικία:	44,0		48,1		33,5		34,5		33,1
Τόπος Γέννησης	1.610.427	100,0	1.342.637	100,0	267.790	100,0	82.924	100,0	184.866
Βαρκελώνη	836.903	52,0	819.037	61,0	17.866	6,7	5.350	6,5	12.476
Υπόλοιπα Ισπανία	410.403	25,5	407.758	30,4	2.645	1,0	662	0,8	1.983
Ξένες	363.121	22,5	115.842	8,6	247.279	92,3	76.872	92,7	170.407
Ετη εγκατάσταση στη Βαρκελώνη:	1.610.427	100,0	1.342.637	100,0	267.790	100,0	82.924	100,0	184.866
Λιγότερο από 1	110.898	6,9	51.881	3,9	59.017	22,0	16.034	19,3	42.983
1-5	324.740	20,2	188.368	14,0	136.372	50,9	39.699	47,9	96.673
6-15	348.563	21,6	282.056	21,0	66.507	24,8	23.724	28,6	42.783
15+	826.201	51,3	820.322	61,1	5.879	2,2	3.466	4,2	2.413
Άγνωστο	25	0,0	10	0,0	15	0,0	1	0,0	14
Ακαδημαϊκός τίτλος, για ηλικία 16+	1.394.404	100,0	1.158.830	100,0	235.574	100,0	74.877	100,0	160.697
Χωρίς σπουδές	43.493	3,1	42.917	3,7	576	0,2	57	0,1	519
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	264.901	19,0	213.917	18,5	50.984	21,6	4.504	6,0	46.480
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	294.229	21,1	253.761	21,9	40.468	17,2	6.809	9,2	33.662
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	352.997	25,3	303.977	26,2	49.010	20,8	17.254	23,6	31.176
Πανεπιστημιακές σπουδές	418.050	30,0	326.796	28,2	91.254	38,7	45.328	60,5	45.928
Άγνωστο	20.744	1,5	17.462	1,5	3.282	1,4	550	0,7	2.732

Πίνακας 12: προφίλ ξένου πληθυσμού στη Βαρκελώνη σύμφωνα με γεωγραφική περιοχή

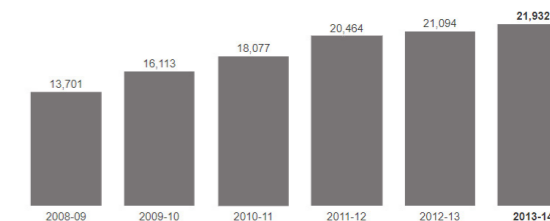
5.1.1 Πανεπιστήμια

Μεταξύ του 2008 και του 2014, οι αλλοδαποί σπουδαστές παρουσίασαν μεγάλη αύξηση, όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα (La Vanguardia, 16/09/2015). Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2015 μέχρι το 2016, οι αλλοδαποί σπουδαστές στη Βαρκελώνη και τη ζώνη επιρροής της αυξήθηκαν κατά 20%, ενώ παράλληλα το ποσοστό των αλλοδαπών φοιτητών στα πανεπιστήμια της Βαρκελώνης, είναι το υψηλότερο στην Ισπανία.

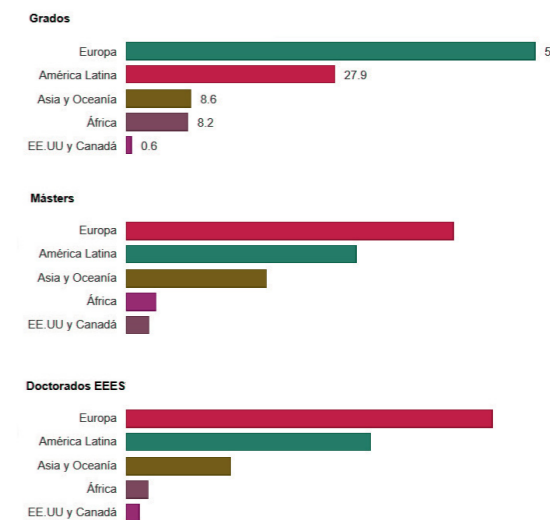

Πίνακας 13: ποσοστό αλλοδαπών φοιτητών σε πανεπιστημιακές σπουδές στην Καταλονία (2014)

Από τους ξένους φοιτητές, οι Ευρωπαίοι αποτελούν το 54,7% των προπτυχιακών, το 30,7% των Masters και το 32,7% των PhD κατά το έτος 2014. Όσον αφορά τις χώρες καταγωγής, σε προπτυχιακό επίπεδο οι πολυπληθέστεροι σπουδαστές είναι από τη Γαλλία (11,5%), την Ανδόρρα (8,3%), την Ιταλία (7,7 %) και την Ρουμανία (6,8%), ενώ στα Masters και τα PhD, υπάρχουν περισσότεροι Ευρωπαίοι φοιτητές από την Ιταλία (6,52% και 12,4% αντίστοιχα).

Πίνακας 14: εξέλιξη διεθνών φοιτητών στην Καταλονία (2008-13)

Πίνακας 15: ποσοστά αλλοδαπών φοιτητών ανά ήπειρο και ανά επίπεδο εκπαίδευσης (2014)

5.1.2 Εργασία

Όσον αφορά την απασχόληση των Ευρωπαίων στην περιοχή, η σύγκριση των τομέων στους οποίους εργάζονται καθώς και τα προσόντα που αυτοί απαιτούν, σε σχέση με τα αντίστοιχα δεδομένα για τους υπόλοιπους ξένους απασχολούμενους, κρύβουν έντονες κοινωνικές ανισότητες. Στους δύο πίνακες παρατηρούμε έντονες διαφορές μεταξύ των ατόμων που προέρχονται από τον Παγκόσμιο Νότο και αναζητούν εργασία οποιουδήποτε είδους, και αυτών από τον Παγκόσμιο Βορρά που αναζητούν θέσεις εργασίας υψηλής ειδίκευσης (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009). Στον πρώτο πίνακα παρατηρούμε ότι το ποσοστό των επιχειρηματιών της ΕΕ είναι παρόμοιο με αυτό των Ισπανών (8 και 6% αντίστοιχα), ενώ στην Αφρική και την Λατινική Αμερική το ποσοστό είναι αισθητά χαμηλότερο (3 και 1% αντίστοιχα). Οι επιχειρηματίες από τον υπόλοιπο κόσμο εμφανίζουν επίσης υψηλό ποσοστό, καθώς περιλαμβάνονται χώρες όπως η Κίνα. Μία δεύτερη παρατήρηση σχετικά με την απασχόληση των ατόμων της ΕΕ, είναι ότι οι αυτοαπασχολούμενοι είναι διπλάσιοι από ότι οι Ισπανοί, και πολύ πιο πρόθυμοι από ότι οι υπόλοιποι μετανάστες από άλλα μέρη του κόσμου (με εξαίρεση αυτούς που προέρχονται από την Βόρεια Αμερική). Αυτός ο τύπος κοινωνικής ασφάλισης σχετίζεται με δραστηριότητες που διεξάγονται από επαγγελματίες, ελεύθερους επαγγελματίες

	EU-14	Spaniards	Rest of Europe	Africa	Latin America	Rest of the world	Total
Entrepreneur	8	6	2	3	1	7	6
Self-employed	24	11	6	6	5	15	11
Civil servant	4	17	1	4	2	8	14
Employee	64	65	90	86	91	67	68
Other	0	1	0	0	0	0	0
Total	100	100	100	100	100	100	100

Πίνακας 16: απασχόληση ανά προέλευση

Πίνακας 17: ποσοστό αυτο-απασχολούμενων σε κάθε γεωγραφική ομάδα (2007)

Origin	Percentage of self-employees	
	Catalonia	Spain
EU	18.9	22.2
Africa	4.6	4.6
Latin America	3.0	3.6
North America	24.3	25.9
Asia	12.5	19.1
Total workforce	16.8	16.3

Source: Pajares (2007) and own calculation.

Πίνακας 18: τομέας απασχόλησης ανά προέλευση (2007)

Table 4.8 - Qualification of jobs per origin	EU-14	Spain	Rest of Europe	Africa	Latin America	Rest of the world	Total
	Lawyers, senior officials and managers	16	8	2	5	2	12
Scientists and academics	18	14	3	3	2	14	12
Associate professionals	16	13	2	2	4	13	112
Office clerks	7	10	4	2	5	6	9
Customer service clerks	12	15	15	16	22	24	15
Agriculture professionals	1	3	2	2	1	1	2
Arts and crafts and industrial professionals	14	15	29	29	20	12	16
Machine operators	6	10	9	7	6	6	9
Unskilled workers	9	11	34	35	38	13	15

ή εταιρείες ενός ατόμου που περιστασιακά προσλαμβάνουν άλλον έναν εργαζόμενο (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009).

Σχετικά με τον τομέα απασχόλησης, παρατηρούμε ότι πάνω από τους μισούς ευρωπαίους, εργάζονται σε θέσεις υψηλής ειδίκευσης (δικηγόροι, ανώτεροι υπάλληλοι, επιστήμονες, ακαδημαϊκοί ή συνεργάτες), με μεγάλες αντιθέσεις σχετικά με την απασχόληση των ατόμων από την Αφρική, την Λατινική Αμερική και την υπόλοιπη Ευρώπη.

5.2. Κριτήρια επιλογής της Βαρκελώνης ως προορισμό

Έχοντας περιγράψει τα γενικά χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων στην Βαρκελώνη, αναζητούμε τους λόγους για τους οποίους διάλεξαν την συγκεκριμένη πόλη, καθώς και την σχετική σημασία τους για άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων και ομάδων. Σύμφωνα με την έρευνα που διεξάχθηκε στα πλαίσια του Acreproject: The magnetism of Barcelona, The view of transnational migrants (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009), αναφέρθηκαν τρεις βασικοί λόγοι: α) η βελτίωση της σταδιοδρομίας, β) προσωπικοί λόγοι όπως η ποιότητα ζωής, το κλίμα κ.α., γ) η απόκτηση προσωπικής εμπειρίας σε μία ξένη χώρα. Σε γενικά πλαίσια, η έρευνα αυτή θεωρεί ότι υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες ατόμων: αυτοί που εξ αρχής ήρθαν μέσω κάποιου συμβολαίου εταιρίας, και άρα έχουν υψηλό επίπεδο μισθού και οι απαιτήσεις τους από την πόλη είναι αντίστοιχες, και αυτοί που έρχονται χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο, ελκυσόμενοι από την εικόνα της πόλης αναζητώντας ένα δημιουργικό και δυναμικό περιβάλλον και ανοιχτοί σε νέες εμπειρίες. Προκειμένου να αναλύσουμε περισσότερο τα κίνητρα κινητικότητας με προορισμό την Βαρκελώνη, τα χωρίζουμε σε γενικές ομάδες.

Η γεωγραφική θέση της Βαρκελώνης αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό που την καθιστά ελκυστική. Το κλίμα της θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό κριτήριο για τους Eurostars της Βόρειας Ευρώπης, και ιδιαίτερα για αυτούς που θεωρούν ότι θα παραμείνουν για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα στα πλαίσια εργασίας, προπτυχιακού ή μεταπτυχιακού προγράμματος (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009). Παράλληλα, ο καιρός αναφέρθηκε ως το καθοριστικό κριτήριο επιλογής της Βαρκελώνης σε σύγκριση με άλλες πόλεις όπως το Λονδίνο και το Βερολίνο, που θεωρούνται πιο ανταγωνιστικές πόλεις σε όλους τους τομείς, εκτός από το κλίμα (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009). Η πρόσβαση στην θάλασσα και το βουνό αποτελεί επίσης θετικό παράγοντα, καθώς συνδέεται με δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου που αυξάνουν την ποιότητα ζωής.

Οι «μαλακοί» παράγοντες που αφορούν τόσο τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά όσο και τις παροχές, ιδιαίτερα όσον αφορά την πολιτιστική προσφορά της πόλης, αναφέρονται πολύ συχνά ως βασικό κομμάτι της επιλογής της Βαρκελώνης ως πόλης προορισμού (Pareja-Eastaway, Bontje, & d'Ovidio, 2010). Οι στρατηγικές κινήσεις της πόλης των τελευταίων δύο δεκαετιών και οι πολιτικές προώθησης της διεθνούς εικόνας της, την έχουν καταστήσει έναν σημαντικό τόπο έλξης τόσο τουριστών όσο και επισκεπτών μικρής και μεγαλύτερης διάρκειας. Η ανάδειξη της εικόνας της Βαρκελώνης ως πόλης δυναμικής και με έντονη πολιτιστική ζωή, επηρεάζει ισχυρά τις αποφάσεις των Ευρωπαίων, καθώς μεγάλο κομμάτι τους είχαν μία θετική άποψη για την πόλη πριν έρθουν σε αυτήν, είτε είχαν διαμορφώσει την άποψή τους μέσα από προηγούμενη επίσκεψη ή εμπειρίες

**Γεωγραφικά
χαρακτηριστικά**

**Πολιτιστικές
παροχές**

φίλων και γνωστών (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009). Συνολικά, η Βαρκελώνη αναφέρεται ως ελκυστική πόλη λόγω της δημιουργικής της ατμόσφαιρας και της πολιτιστικής της ζωής, γεγονός που εξηγείται τόσο από την εισροή πολλών εθνικών ομάδων, σε ένα άυλο επίπεδο, όσο και από τα πολιτιστικά ιδρύματα που υπάγονται κυρίως σε δημόσιους φορείς.

Παράλληλα, και ιδιαίτερα για τα άτομα που προέρχονται από μεγάλες πόλεις, σημαντικός είναι ο παράγοντας της ανθρώπινης κλίμακας που προσφέρει. Είναι μία πόλη με υψηλή πυκνότητα (density), καλή δημόσια συγκοινωνία και δυνατότητα χρήσης ποδηλάτου σε κάθε σχεδόν μέρος της πόλης, με αποτέλεσμα να δίνει την εντύπωση μία μητρόπολης, σε μικρή ωστόσο χωρική έκταση, διευκολύνοντας τις μετακινήσεις.

Πίνακας 19

Η καλή σύνδεση της πόλης με την υπόλοιπη Ευρώπη αποτελεί επίσης θετικό παράγοντα, καθώς οι περισσότερες πτήσεις στις κεντρικότερες ευρωπαϊκές πόλεις είναι αρκετά φτηνές και σύντομες. Το αεροδρόμιο της Βαρκελώνης βρίσκεται στην έκτη θέση όσον αφορά την κινητικότητα επιβατών για το 2016, σημειώνοντας την μεγαλύτερη αύξηση μέσα σε έναν χρόνο (+11,2%). Παράλληλα, το μεγάλο λιμάνι της Βαρκελώνης είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς συσχετίζεται με την προσέλκυση πολυεθνικών εταιριών (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009).

Airport	Passengers (2016)	Variation (%)
London Heathrow (LHR)	75,703,298	+1.0
Paris Roissy (CDG)	65,933,145	+0.3
Amsterdam (AMS)	63,625,664	+9.2
Frankfurt (FRA)	60,786,937	-0.4
Istanbul (IST)	60,119,215	-2.0
Madrid (MAD)	50,420,583	+7.7
Barcelona (BCN)	44,154,693	+11.2
London Gatwick (LGW)	43,109,143	+7.0
Munich (MUC)	42,277,892	+3.2
Rome-Fiumicino (FCO)	41,738,662	+3.3

Πίνακας 20: κατάταξη Ευρωπαϊκών αεροδρομίων με βάση τον αριθμό επιβατών (2016)

Σύνδεση

Πίνακας 21: σύνδεση Βαρκελώνης με Ευρωπαϊκά τρένα

Η ελκυστικότητα της Βαρκελώνης είναι ισχυρότερη σε τομείς που έχουν ισχυρή παράδοση, ανταγωνιστικότητα και είναι καλά δικτυωμένοι στα διεθνή οικονομικά δίκτυα. Τέτοιοι τομείς είναι η αρχιτεκτονική, ο σχεδιασμός, και ο τομέας Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ICT), με εφαρμογή στην ενεργειακή βιομηχανία και τα συστήματα εφοδιασμού (Logistics). Σημαντικός επίσης τομέας που προσελκύει και ευρωπαϊκό εξειδικευμένο προσωπικό είναι η τουριστική βιομηχανία μακροχρόνιων τουριστών. «Ο γερμανικός, ο αγγλικός και ο γαλλικός τουρισμός με βάση τη στεγαστική κατοχή έχει δημιουργήσει μια ανθηρή τουριστική βιομηχανία» (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009), που τις περισσότερες περιπτώσεις οργανώνεται μέσω στελεχών της αντίστοιχης εθνικότητας. Επίσης, όπως είδαμε και προηγουμένως, μεγάλο ποσοστό των ευρωπαίων είναι αυτοαπασχολούμενοι. Αυτός ο τρόπος απασχόλησης συνδέεται συχνά με την ύπαρξη πελατών σε άλλες χώρες μεγαλύτερου επιπέδου μισθοδοσίας, γεγονός που επιτρέπει την προσφορά υπηρεσιών στο εξωτερικό με χαμηλότερο κόστος τόσο για τον πελάτη όσο και για τον επαγγελματία. Ωστόσο, για τους επαγγελματίες που προέρχονται από χώρες με ισχυρή επιχειρηματική παράδοση, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, οι φόροι για τους αυτοαπασχολούμενους θεωρούνται υπερβολικά υψηλοί, ενώ η γραφειοκρατία θεωρείται περίπλοκη (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009). Παράλληλα, οι μισθοί στην Βαρκελώνη είναι, κατά μέσο όρο, χαμηλότεροι από ότι σε άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις. Συνολικά, και δεδομένου ότι η αγορά εργασίας είναι περιορισμένη σε σχέση με άλλες, πιο ανταγωνιστικές πόλεις, ισχυρό επιχειρηματικό επιλογή της Βαρκελώνης, και ιδιαίτερα για τα άτομα από την Βόρεια Ευρώπη, αποτελεί η ανταλλαγή ενός υψηλότερου μισθού για μία πιο χαλαρή και ευχάριστη ζωή (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009).

Όπως είδαμε, τα πανεπιστήμια της Βαρκελώνης συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό ευρωπαίων φοιτητών, και ιδιαίτερα στα προπτυχιακά προγράμματα. Ωστόσο, ο ρόλος των δημόσιων πανεπιστημίων στην προσέλκυση και διατήρηση υψηλά ειδικευμένων, είναι λιγότερο σημαντικός στην περίπτωση της κινητικότητας από χώρες τις βόρειας και δυτικής ΕΕ. Η έλλειψη διδασκαλίας στα αγγλικά, καθώς και ο μικρός σχετικά αριθμός επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τα αγγλικά στον εργασιακό χώρο, είναι ορισμένοι από τους λόγους που καθιστά την Βαρκελώνη λιγότερο ελκυστική σε αυτόν τον τομέα (Pareja-Eastamay, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009).

Σε έρευνα σχετικά με τις επιλογές μετακίνησης των γυναικών υψηλά ειδικευμένων, η Βαρκελώνη αναφέρεται ως τόπος προορισμού, για προσωπικά κίνητρα που σχετίζονται με την σεξουαλικότητα. Η επιθυμία για ελευθερία έκφρασης της σεξουαλικότητας αποτελεί κριτήριο κινητικότητας. Η Βαρκελώνη έχει μια εικόνα ως «φιλική προς τους ομοφυλόφιλους», ενώ η Ισπανία γενικότερα έχει θεσπίσει βασικά σεξουαλικά δικαιώματα (González Ramos & Vergés Bosch) τα τελευταία χρόνια. Από την άλλη, το

Εργασία

Εκπαίδευση

Ζητήματα φύλου

φύλο έχει καίρια σημασία την διάρθρωση της αγοράς εργασίας στην Ισπανία. Διαφορές μεταξύ των φύλων διαφαίνονται σαφώς στην κατανομή του εισοδήματος, καθώς οι γυναίκες τείνουν να έχουν χαμηλότερα εισοδήματα: το 37,1% των γυναικών έχουν μέσο εισόδημα 2.500 ευρώ, ενώ οι μισθοί των ανδρών κυμαίνονται κυμαινόμενα μεταξύ 2.500 και 4.500 ευρώ (Pareja Eastaway, Turmo Garuz, García Ferrando, Pradel i Miquel, & Simó Solsona, 2008).

Πίνακας 22: δικαιώματα LGBT

Table 3.3 - Income distribution per gender

Average income	Men	Women	Total
Less than 1,000	2.0	0.0	1.2
1,500	16.2	22.6	18.6
2,500	26.3	37.1	30.4
3,500	20.2	19.4	19.9
4,500	17.2	4.8	12.4
5,500	7.1	11.3	8.7
6,500	3.0	1.6	2.5
7,500	1.0	0.0	0.6
8,500	2.0	0.0	0.0
More than 10,000	5.1	3.2	4.3
TOTAL	100.0	100.0	100.0

Source: ACRE survey

Πίνακας 23: εισόδημα ανά φύλο

Όπως είδαμε, οι δύο πιο πολυπληθείς εθνικότητες από την ΕΕ στην Βαρκελώνη, είναι η Ιταλία και η Γαλλία, ενώ όσον αφορά τους φοιτητές σε προπτυχιακό επίπεδο η Γαλλία, η Ανδόρα και η Ιταλία, και σε μεταπτυχιακό επίπεδο και PhD, η Ιταλία και πάλι. Οι χώρες αυτές είναι οι πιο κοντινές στην Βαρκελώνη, αλλά και αυτές που έχουν την καλύτερη σύνδεση με τρένο και αεροπλάνο. Το γεγονός αυτό μας δείχνει ότι η γεωγραφική εγγύτητα και η καλή σύνδεση με την περιοχή προέλευσης συνεχίζει να είναι βασικό κριτήριο επιλογής μετακίνησης, παρά τον «θάνατο της απόστασης» στην σύγχρονη κοινωνία. Στην περίπτωση των Ιταλών συγκεκριμένα, μπορούμε επίσης να διακρίνουμε και τον παράγοντα της πολιτιστικής εγγύτητας, λόγω ευκολίας εκμάθησης της γλώσσας αλλά και της κοινής μεσογειακής κουλτούρας.

Σύνοψη

Παρά τις προσπάθειες της Βαρκελώνης για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των πανεπιστημίων και της αγοράς εργασίας της, βλέπουμε ότι οι βασικότεροι λόγοι επιλογής της ως προορισμό σχετίζονται μάλλον πιο πολύ με «μαλακούς» παράγοντες, παρά με το εκπαιδευτικό της σύστημα ή την αγορά εργασίας της. Ως κυριότερα κριτήρια από όσα αναφέραμε παραπάνω θεωρούνται τα γεωγραφικά της χαρακτηριστικά, το κλίμα, οι πολιτιστικές της παροχές και η γεωγραφική και πολιτιστική εγγύτητα. Ιδιαίτερα για τους βόρειους Ευρωπαίους, η επιλογή της Βαρκελώνης φαίνεται να αντικατοπτρίζει την ανταλλαγή υψηλότερου μισθού για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Γεωγραφική εγγύτητα

5.3. Οι Eurostars στην πόλη

5.3.1. Που εγκαθίστανται και σε ποιές περιοχές δρουν;

Χάρτης 5

Περιοχές εγκατάστασης με βάση τη γεωγραφία προέλευσής τους

Στο χάρτη 4.1 της Βαρκελώνης, βλέπουμε τις περιοχές κατοικίας όλων των εγγεγραμμένων Ευρωπαίων στην πόλη για το έτος 2016 (πηγή: Ajuntament de Barcelona). Όπως προαναφέραμε, μεγάλο ποσοστό των Eurostars δεν εγγράφεται στο κρατικό σύστημα υποδοχής, ωστόσο είναι ανέφικτη η καταγραφή της πραγματικής κατοικίας όλων των Ευρωπαίων πολιτών, ειδικότερα λόγω του φαινομένου των παράνομων υπενοικιάσεων δωματίων, που αποτελεί συχνό φαινόμενο στη Βαρκελώνη όπως θα δούμε και στην επόμενη ενότητα. Επομένως θα αρκεστούμε στην ανάλυση των στοιχείων που διαθέτει για το κοινό η επίσημη ιστοσελίδα της πόλης (bcn.cat) και θα προσπαθήσουμε μέσω αυτής να διεξάγουμε τα συμπεράσματά μας.

Στο χάρτη παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο

ποσοστό των Ευρωπαίων, δηλαδή κάτι παραπάνω από το 1/5, εγκαθίσταται στην περιοχή Eixample, ενώ στο ιστορικό κέντρο, τη Ciutat Vella, συναντάμε το επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό, 16.1%. Επόμενη περιοχές κατά σειρά είναι το Sant Martí με 14.2%, το Sants-Montjuic με 10.2, κ.ο.κ.

Παρακάτω θα δούμε τους χάρτες κατοίκησης της πόλης από τους Βόρειους Ευρωπαίους, τους Νότιους, Ανατολικούς και Δυτικούς για το έτος 2016 αντίστοιχα, για να συγκρίνουμε την εξάπλωσή τους στο χώρο.

Βόρεια Ευρώπη

Οι βόρειοι Ευρωπαίοι υπήκοοι συγκεντρώνουν το 47% περίπου του πληθυσμού τους στο κέντρο της Βαρκελώνης, το Eixample και τη Ciutat Vella. Ένα 40% του πληθυσμού ισομοιράζεται σε κοντινά ποσοστά (περ. 10%) στις περιοχές Sant Martí, Gràcia, Sants, Sarría, ενώ στις υπόλοιπες 4 περιοχές της πόλης τα ποσοστά είναι κάτω από 5% και αθροιστικά φτάνουν μόλις το 11.8% του πληθυσμού. Παρατηρείται λοιπόν, μεγαλύτερη συγκέντρωση στο κέντρο και δευτερεύουσα στις περιοχές εκατέρωθέν του, δημιουργώντας ένα σταυροειδές σχήμα.

Χάρτης 6

Χάρτης 8

Χάρτης 9

Νότια Ευρώπη

Οι νότιοι-ες Ευρωπαίοι-ες συγκεντρώνονται κατά 41% στην ίδια ζώνη του κέντρου, αν και με εμφανή διαφορά στο Eixample έναντι της παλιάς πόλης. Οι δευτερεύουσες περιοχές είναι οι ίδιες πάνω κάτω με τους Βόρειους Ευρωπαίους υπηκόους με μικρές διαφοροποιήσεις και συγκεντρώνουν συνολικά πάλι γύρω στο 40%, ενώ οι περιφερειακές που αναφέραμε βρίσκονται μεμονωμένα κάτω από το 6%, αλλά αθροιστικά λίγο παραπάνω από τους βόρειους Ευρωπαίους (15.7%). Παρατηρείται παρεμφερές μοτίβο κατοίκησης, λοιπόν αλλά με μικρότερη συγκέντρωση στο κέντρο.

Χάρτης 7

Δυτική Ευρώπη

Οι δυτικοί-ες Ευρωπαίοι-ες εμφανίζουν αρκετή σύγκλιση συνολικά με τους Βόρειους, και το μοτίβο κατοίκησης στο κέντρο είναι σχεδόν πανομοιότυπο με τους-ις νότιους-ες. Οι αποκλίσεις είναι μικρής τάξης, και οι δευτερεύουσες περιοχές παραμένουν στο επίπεδο του 40%, ενώ οι περιφερειακές κάτω από 5% μεμονωμένα και συνολικά καλύπτουν μόλις το 13% του πληθυσμού. Η διαφορά που εντοπίζουμε είναι μεγαλύτερα ποσοστά στη Sarría.

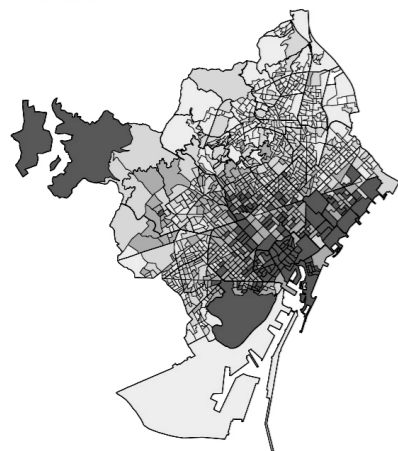
Ανατολική Ευρώπη

Ο χάρτης εγκατάστασης αυτών που προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη διαφέρει πολύ από τους χάρτες των υπόλοιπων ομάδων. Συνολικά ο πληθυσμός έχει εγκατασταθεί στην ανατολική πλευρά της Βαρκελώνης με επίκεντρο την περιοχή Sant Martí, δεύτερη το Eixample ενώ το ιστορικό κέντρο έρχεται στην 5^η θέση της κατάταξης. Για τους ανατολικούς Ευρωπαίους υπηκόους, τελευταίες επιλογές αποτελούν το Les Corts, η Gràcia και η Sarría.

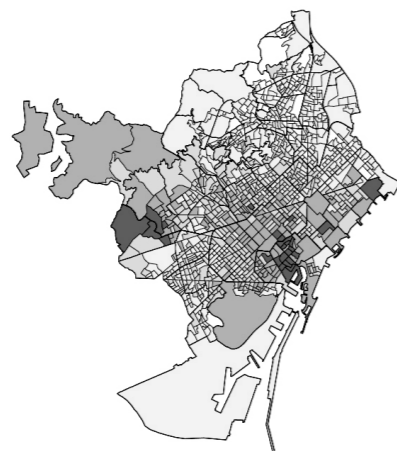
Ενδεικτικά, βλέπουμε παρακάτω τους χάρτες εγκατάστασης των 4 πολυπληθέστερων ομάδων στη Βαρκελώνη, όπου παρατηρούμε μεγάλη απόκλιση στα μοτίβα μεταξύ των ευρωπαϊκών ομάδων από τους άλλους δύο πληθυσμούς, που έχουν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστευτικό χαρακτήρα.

Ιταλία: 26.933 Πακιστανάν: 19.192 Κίνα: 15.875 Γαλλία: 13.671

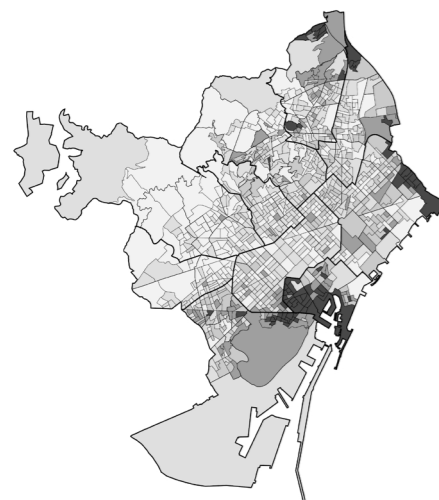
Χάρτες 10

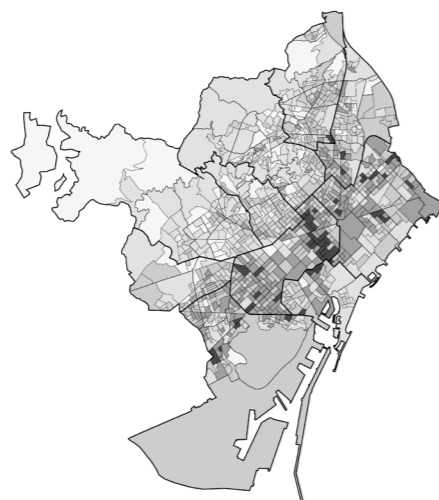
Ιταλία

Γαλλία

Πακιστανάν

Κίνα

Περιγραφή περιοχών Βαρκελώνης

Στο σημείο αυτό, θα περιγράψουμε πολύ συνοπτικά ορισμένα χαρακτηριστικά των περιοχών της πόλης για να είναι πιο κατανοητή η έρευνα πάνω σε αυτές. (Πηγές: barcelona.cat και stayinbcn.com)

Πρόκειται για το ιστορικό κέντρο της Βαρκελώνης και αποτελείται από τη γοτθική γειτονιά (Barri Gotic), τη γειτονιά Raval, που μαζί σχηματίζουν τον «πυρήνα» της πόλης, αλλά και την περιοχή La Ribera και το παραθαλάσσιο μέτωπο της Barceloneta.

Το Barrio Gotic αποτελεί τον ιστορικό και πολιτικό πυρήνα της Βαρκελώνης. Στο κέντρο της γειτονιάς αναπτύχθηκε η ρωμαϊκή πόλη ενώ στην περίμετρο χτίστηκαν κατά τα μεσαιωνικά χρόνια οι νέοι πύργοι της πόλης, των οποίων το σχήμα περιγράφει ακόμα και σήμερα την περίμετρο της περιοχής. Σήμερα, αποτελεί την πλέον τουριστική γειτονιά της Βαρκελώνης, ενώ οι κατοικίες της είναι ολιγάριθμες και πολύ ακριβές (κυρίως λόγω ζήτησης αλλά και ακριβής συντήρησης-ανακαίνισης, λόγω παλαιότητας του κτιριακού αποθέματος).

Το Raval ενσωματώθηκε στη Βαρκελώνη τον 14^ο-15^ο αιώνα με τη δημιουργία του τέταρτου τοίχους περίκλεισης της πόλης. Σήμερα πρόκειται για μια περιοχή στην καρδιά της Βαρκελώνης, λιγότερο τουριστική από τη γοτθική συνοικία, με έντονο μεταναστευτικό χαρακτήρα, και καθημερινούς χρήστες μετανάστες, τουρίστες, φοιτητές και νεαρό κόσμο. Με τις αστικές αναπλάσεις που αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα, και τη μεταφορά πολλών πανεπιστημίων στο βόρειο κομμάτι του Raval, η περιοχή απέκτησε τις τελευταίες δύο δεκαετίες πολλές διαφορετικές μορφές κινητικότητας και ένα χαρακτήρα ανάμικτων πολιτισμικών στοιχείων.

Η περιοχή La Ribera ενσωματώθηκε μαζί με το Raval στην πόλη, και σήμερα αποτελεί την πιο ακριβή περιοχή κατοίκησης της παλιάς πόλης. Πρόκειται για μια συνοικία που συγκεντρώνει πολλές χρήσεις εμπορίου και αναψυχής αλλά και κατοικίας τα τελευταία χρόνια, με ιδιαίτερη συγκέντρωση επαγγελματιών και αστικής ελίτ.

Στη Barceloneta μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αιώνα κατοικούσαν μόνο λίγοι ψαράδες, ενώ στη συνέχεια κατασκευάστηκαν κατοικίες και χώροι εργασίας για τους κατοίκους που κατεδαφίστηκαν τα σπίτια τους στη γειτονιά La Ribera, λόγω της κατασκευής της ακρόπολης της Ciutadella από τον Felipe V. Μετά τις αναπλάσεις για τους Ολυμπιακούς αγώνες, το 1992, η Barceloneta αποκτά τη σημερινή της μορφή με την πεζοδρομημένη ζώνη και τις σύγχρονες εγκαταστάσεις. Καθημερινά η περιοχή προσελκύει πολλούς τουρίστες, ενώ με διαδικασίες εξευγενισμού έχει καταλήξει να είναι η πλέον ακριβή γειτονιά για κατοίκηση.

Ciutat Vella

Eixample

Το Eixample κτίστηκε κατά τον δέκατο ένατο αιώνα με βάση τα σχέδια του πολεοδόμου Ildefons Cerdà και αποτελείται από οικοδομικά τετράγωνα (113 επί 113 μέτρα), που χωρίζονται ορθοκανονικά από λεωφόρους 20 μέτρων.

Οι κτιριακοί όγκοι είναι σχεδιασμένοι ώστε να παρέχουν το μέγιστο δυνατό φωτισμό και αερισμό ενώ τα οικοδομικά τετράγωνα είναι λοξοτομημένα για να εξασφαλίζουν μεγαλύτερη ορατότητα στους οδηγούς και τους πεζούς. Από την άλλη πολλά τμήματα του αρχικού σχεδιασμού παραλήφθηκαν ή αλλοιώθηκαν. Αρχικά προβλεπόταν η κατασκευή δύο ή τριών κτιριακών όγκων με κήπο σε κάθε τετράγωνο, ενώ τελικά τα τετράγωνα διαμορφώθηκαν χωρίς αδόμητη πλευρά περιμετρικά, για να χωρέσουν περισσότερους κατοίκους. Ακόμη, ο σχεδιαστής είχε οραματιστεί μια γειτονιά με ανάμεικτα κοινωνικά στρώματα, ενώ τελικά η νεόκτιστη περιοχή κατοικήθηκε κατ'εξοχήν από μια ελίτ της αστικής τάξης.

Σήμερα το Eixample διατηρεί τον οικιστικό του χαρακτήρα, διαθέτωντας σχετικά οικονομικά ενοίκια και ευρύχωρα διαμερίσματα. Πολλοί αλλοδαποί προτιμούν την περιοχή καθώς βρίσκεται σε καλή τοποθεσία σε σχέση με το κέντρο και τη θάλασσα, έχει καλές συνδέσεις και προσιτή στέγαση.

Gracia

Η Gràcia ιδρύθηκε το 1626, με την κατασκευή ενός γυναικείου μοναστηριού που ονομαζόταν «Nostra Senyora de Gràcia» (Our Lady of Grace), και παρέμεινε ανεξάρτητη από την πόλη της Βαρκελώνης μέχρι το 1897 που προσαρτήθηκε σε αυτήν, αφού είχαν ήδη εξαπλωθεί τα σύνορα της παλιάς πόλης με την κατασκευή του Eixample. Αν και δεν είναι πλέον ανεξάρτητη, η Gràcia έχει διατηρήσει έκτοτε τη ξεχωριστή της ταυτότητα ως μοναδική περιοχή της Βαρκελώνης.

Σήμερα η Gracia διατηρεί μια ατμόσφαιρα «μποέμ» χαρακτήρα προσελκύοντας πολλούς καλλιτέχνες και νέους επαγγελματίες. Ωστόσο, μέσω διαδικασιών εξευγενισμού, και αυτή μετατρέπεται σε όλο και πιο ακριβή περιοχή και τείνει να κατοικείται από υψηλότερες οικονομικά τάξεις.

Sarria - Sant Gervasi

Πρόκειται για δήμο της περιφερειακής ζώνης της πόλης, που προσαρτήθηκε σε αυτήν τελευταίος (1921) και ακόμη και σήμερα καταφέρνει να διατηρεί την ιδιόμορφή του ταυτότητα επαρχιακής ατμόσφαιρας. Μέχρι σήμερα οι τιμές για ενοικίαση στην περιοχή είναι αρκετά ακριβές, ενώ συγκεντρώνει αρκετούς κατοίκους με υψηλόμισθο προφίλ. Ειδικότερα η περιοχή του Sant Gervasi είναι μια αστική ζώνη που θυμίζει αρκετά το Eixample και τη Gràcia, αρκετά δημοφιλείς, με εξίσου ακριβά ενοίκια και αγορά κατοικίας με τη Sarria, ενώ παράλληλα έχει και εμπορικό χαρακτήρα.

Περιλαμβάνει εργατικές γειτονιές, μεταναστευτικές, αλλά και μεσαίες οικιστικές ζώνες μικρής κλίμακας. Είναι αρκετά δημοφιλής και πολυσύχναστη με εμφανώς αναπτυγμένο τοπικό εμπόριο. Το οικιστικό απόθεμα ποικίλλει, υπάρχουν πολλά παλιά κτίρια από τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα που πολλές φορές δε διατηρούνται σε καλή κατάσταση, αλλά και πιο νεόκτιστα σημεία. Οικονομικά, είναι στο σύνολό της σχετικά προσιτή περιοχή, με διακυμάνσεις στις διάφορες γειτονιές της.

Όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, το Sant Marti δέχθηκε αναπλάσεις από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1991 καθώς επίσης τη δημιουργία του Forum 2004 αλλά και την παρέμβαση 22@. Όλοι αυτοί οι μετασχηματισμοί είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ανάμικτης περιοχής με διαφορετικούς χαρακτήρες και ταχύ εξευγενισμό. Στην περιοχή συναντάμε, λοιπόν, γειτονιές με βιομηχανική και υλικοτεχνική χρήση με κυριότητα αποθηκών, εργαστηρίων, μεταφορικών εταιρειών, καθώς επίσης και πολλά έργα υπό κατασκευή.

Οι οικιστικές γειτονιές διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους καθώς συναντάμε τμήματα διαμορφωμένα κατά τη λογική του Eixample και άλλα πιο νεόκτιστα, όπως τις πρώην εγκαταστάσεις διαμονής των αθλητών για τους ολυμπιακούς αγώνες. Στο θέμα της στέγασης, με την ένταξη της Vila Olímpica και της Diagonal Mar στο Poble Nou, η ζώνη τοποθετείται κατά μέσο όρο στην όγδοη θέση των πιο ακριβών περιοχών της Βαρκελώνης από τις 38.

Πρόκειται για μια οικιστική περιοχή με μεσαίο επίπεδο εμπορικών χρήσεων που απαρτίζεται κυρίως από κατοίκους της μεσαίας-αστικής τάξης. Αποτελεί μεταβατική περιοχή μεταξύ του πολυσύχναστου Sants και της υψηλής ζώνης της Sarria. Οι τιμές κατοίκησης είναι σχετικά υψηλές και έχουν ανοδική τάση τα τελευταία χρόνια χωρίς ωστόσο να το καθιστούν μια από τις πρώτες πιο ακριβές επιλογές.

Η Horta είναι μια οικιστική περιοχή με μεσαία και υψηλή τάξη κατοίκων, και σημαντικό εμπορικό άξονα στο κέντρο (παλιά πόλη). Η συνοικία Collserola είναι κατά κύριο λόγο δασικής περιοχής με κάποιο εξοπλισμό. Το La Clota είναι μια γειτονιά με χαμηλότερο προφίλ, που διατηρούνται ακόμα ερείπια μικρών βιομηχανικών κτιρίων, ενώ η συνοικία της Horta έχει πιο ποιοτική γενικά κατοίκηση. Αναπάντεχα, η Horta είναι στο μεγαλύτερο τμήμα μια φτηνή γειτονιά, που κατέχει την 29η θέση στην κατάταξη των τιμών κατοικιών στη Βαρκελώνη. Με διακλάδωση που κυμαίνεται μεταξύ € 6.491 / τ.μ. και € 2.227 / τ.μ., η μέση τιμή των κατοικιών είναι € 4.316 / τ.μ. Αυτό εξηγείται, εν μέρει, επειδή περιλαμβάνει τις ζώνες Clota και Carmel που μειώνουν το μέσο όρο της περιοχής.

Sants - Montjuic

Sant Marti

Les Corts

Horta - Guinardo

Sant Andreu

Περιοχή κυρίως οικιστικού προφίλ με σημαντική εμπορική δραστηριότητα που βρίσκεται σε περιφερειακή ζώνη σε σχέση με το κέντρο. Πρόκειται για μια δυναμική και δημοφιλή γειτονιά τυπικού πληθυσμού μεσαίας τάξης. Συνολικά βρίσκεται στη μέση της κατάταξης τιμών κατοικιών στη Βαρκελώνη (θέση 21/38).

Η περιοχή βρίσκεται στην περιφερειακή ζώνη της πόλης και είναι μια από τις πιο απομακρυσμένες και απομονωμένες περιοχές σε σύγκριση με το κέντρο της Βαρκελώνης. Οι έξι γειτονιές της έχουν ιστορικά σηματοδοτηθεί από την περιθωριοποίηση και τον αναπτυξιακό χαρακτήρα.

Γεωγραφικά, το βόρειο κομμάτι απομονώνεται με μεγάλα τεχνητά εμπόδια (Ronda de Dalt και αυτοκινητόδρομο) και παρουσιάζει πολύ διαφορετικά αστικά οικόπεδα, ανάλογα με κάθε γειτονιά. Τα κοινά σημεία είναι η ορεινή ορογραφία, η κυριαρχία των απόκρημνων πλαγιών και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ελικοειδείς δρόμοι. Το νότιο έχει δεχθεί ορισμένες αναπλάσεις αλλά συνεχίζει να θεωρείται περιοχή με σημαντικά κοινωνικά προβλήματα.

Διατηρεί κυρίως ένα προφίλ οικιστικών γειτονιών με σχεδόν καθόλου επιχειρήσεις. Ο πληθυσμός είναι κυρίως χαμηλής τάξης και μεταναστευτικός. Πρόκειται για μια από τις πιο φθηνές περιοχές κατοικίας στη Βαρκελώνη.

Nou Barris

Κατάσταση οικιστικού αποθέματος

Ενδεικτικά, ο χάρτης 11 (με πηγή την Ισπανική Εθνική Στατιστική Υπηρεσία), παρουσιάζει χωρικά μοτίβα κατοίκησης σε όλες τις περιοχές της Βαρκελώνης.

Το μοτίβο 1, που απεικονίζεται με πράσινο χρώμα και είναι ίσως το πιο διασκορπισμένο, περιγράφει τμήματα της πόλης που κατασκευάστηκαν μεταξύ του 1900 και του 1940, άρα πριν τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο και την έναρξη της αστικής επέκτασης της πόλης. Περιλαμβάνει το 30% των κατοικιών, με κύρια χαρακτηριστικά μικρό μέγεθος (<60 τ.μ.), ανεπάρκεια στέγασης κατά 20%, και ποσοστό ιδιοχρησίας 60% - ενοικίασης 36% (MUSTERD & FULLAONDO, 2008).

Το δεύτερο μοτίβο, χρώματος κόκκινου στο χάρτη, περιλαμβάνει κυρίως εργατικές περιοχές που αναπτύχθηκαν γύρω στο 1960-70, κατά τη διάρκεια της κύριας αστικής εξάπλωσης της Βαρκελώνης. Το μεγαλύτερο μέρος του στεγαστικού αποθέματος (88%) είναι σε καλή κατάσταση, μεσαίου μεγέθους (το 64% όλων των κατοικιών έχει μέγεθος μεταξύ 60 και 90 τ.μ.) και το ποσοστό ιδιοχρησίας είναι το μεγαλύτερο και μεγαλύτερο από το μέσο όρο, δηλαδή 80%. Πολλές από αυτές τις περιοχές χτίστηκαν για να παρέχουν στέγη σε μετανάστες που έφθασαν στην πόλη εκείνη την εποχή (MUSTERD & FULLAONDO, 2008).

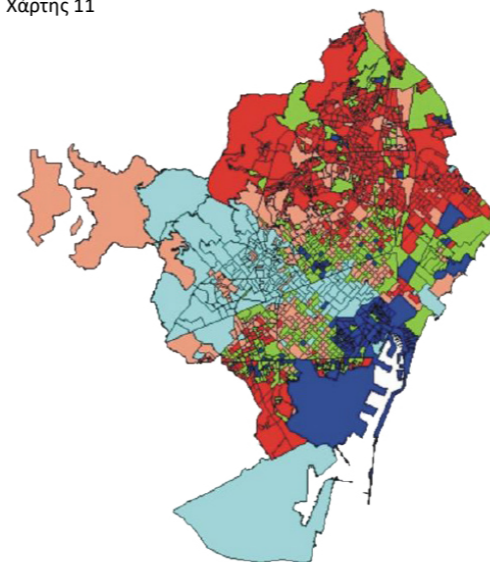
Το μοτίβο 3 (που απεικονίζεται με τη ροζ απόχρωση) αντικατοπτρίζει το μέσο οικιστικό απόθεμα της Βαρκελώνης, με μία εξαίρεση: υπερεκπροσωπούνται μεσαίες και μεγάλες

κατοικίες (31%). Παρατηρούμε μεγάλη γεωγραφική διασπορά του μοτίβου αυτού.

Η τέταρτη κατηγορία, με το γαλάζιο χρώμα, έχει το μεγαλύτερο ποσοστό κατοικιών σε καλή κατάσταση (92%) και με μεγαλύτερο εμβαδόν (73% μεγαλύτερες από 90m²). Ο χάρτης δείχνει ότι αυτό το μοτίβο αντιπροσωπεύει τις περιοχές με κατοίκους υψηλής κοινωνικής τάξης όπως Sarrria και το Sant Gervasi, και κάποιες γειτονιές, όπως η κεντρική περιοχή του Eixample, ή το Paseo de Gracia.

Τέλος, η τελευταία κατηγορία με το σκούρο μπλε χρώμα, αντιπροσωπεύει το παλαιότερο απόθεμα κατοικιών (39% πριν από το 1900), στις χειρότερες συνθήκες, που περιλαμβάνει κυρίως κατοικίες μικρού μεγέθους και με υψηλό ποσοστό ενοικίου. Βλέπουμε ότι αυτό το μοτίβο χαρακτηρίζει την παλιά πόλη της Βαρκελώνης, καθώς και ορισμένες περιοχές της Gracia (πρώην χωριό) και του Poblenou.

Χάρτης 11

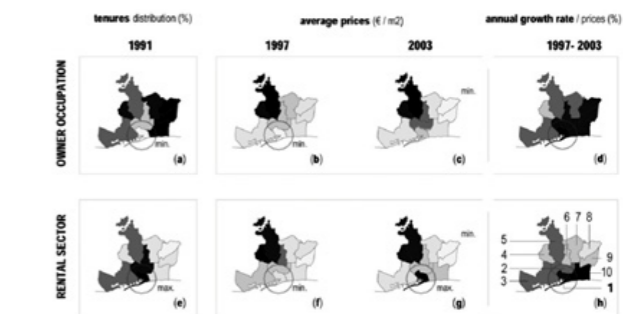

Ενοίκιο και αγορά κατοικίας στις περιοχές της Βαρκελώνης

Πίνακας 24: οι 10 ακριβότερες περιοχές κατοίκησης στη Βαρκελώνη

TOP 10 MOST EXPENSIVE NEIGHBOURHOODS	RENT (€/m ²)	AVERAGE SIZE (m ²)
La Barceloneta	16.33	40
Sarrià	14.54	83
La Vila Olímpica del Poblenou	14.29	85
Pedralbes	14.15	119
Les Tres Torres	13.97	106
Sant Gervasi - La Bonanova	12.82	91
Sant Gervasi - Galvany	12.73	100
Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera	12.70	70
Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou	12.49	93
El Putxet i el Farró	12.33	77

Πίνακας 25: Χάρτης τιμών αγοράς και ενοικίων 1997-2003

Στο χάρτη ενοικίων και εξέλιξής τους από το 1997 ως το 2003 παρατηρούμε τα παρακάτω:

- Οι περιοχές Sarrria, Gracia διατηρούν το ακριβό τους προφίλ και παραμένουν στις πιο απρόσιτες οικονομικά περιοχές της Βαρκελώνης
- Η Ciutat Vella από περιοχή με το ελάχιστο μέσο ενοίκιο το 1997 μετατράπηκε στην πιο ακριβή το 2003.
- Οι τιμές των περιοχών Ciutat Vella και Sant Marti είχαν τη μεγαλύτερη αύξηση στην ίδια βετία, ενώ δευτερεύουσα αύξηση παρουσίασαν οι περιοχές Sarrria, Gracia, Sants, Les Corts.
- Οι περιοχές Horta, Sant Andreu, Nou Barris διατηρούν χαμηλό προφίλ στον τομέα των ενοικίων.

Συγκρίνοντας τις περιοχές κατοίκησης των Ευρωπαίων με τις ιδιαιτερότητές των περιοχών και το χάρτη ενοικίων της Βαρκελώνης, βγάζουμε τα εξής συμπεράσματα:

- Οι περιοχές με τις μεγαλύτερες τιμές στα ενοίκια συμπίπτουν με αυτές που συγκεντρώνουν τους περισσότερους βόρειους, νότιους και δυτικούς Ευρωπαίους.

- Οι περιφερειακές ζώνες με τα χαμηλότερα νοίκια συγκεντρώνουν πολύ χαμηλά ποσοστά Ευρωπαίων, (εκτός από την ομάδα των ανατολικών Ευρωπαίων, που έχει μεγάλα ποσοστά).

- Οι νότιοι, βόρειοι και δυτικοί Ευρωπαίοι φαίνεται να διαλέγουν τις περιοχές εγκατάστασης χωρίς πρωτεύον κριτήριο την οικονομική προσιτότητα της περιοχής. Επιπλέον, φαίνεται να προτιμούν τις πιο πολυσύχναστες συνοικίες, με χαρακτήρα ανάμεικτων πολιτισμικών στοιχείων και χρήσεων γης, αποφεύγοντας τις καθαρά οικιστικές και τις απομακρυσμένες από το κέντρο ζώνες.

Δυστυχώς, δεν είναι εφικτό να διαχωρίσουμε πλήρως την ομάδα των Eurostars γεωγραφικά από το σύνολο των Ευρωπαίων. Ωστόσο, καθότι το μεγαλύτερο ποσοστό των Eurostars είναι άνθρωποι νεαρής ηλικίας και υψηλής εκπαίδευσης και η πλειοψηφία των ομάδων που μελετήσαμε (από 50-68%) εμφανίζουν τα ίδια χαρακτηριστικά, θα αρκεστούμε στο να υποθέσουμε πως οι χάρτες εγκατάστασής τους είναι σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικοί και για την ομάδα που μας αφορά.

Με βάση όλα τα παραπάνω, συμπεραίνουμε πως τα μοτίβα εγκατάστασης των Eurostars ταυτίζονται περισσότερο με την μεσαία αστική τάξη των κατοίκων της Βαρκελώνης και λιγότερο με τις μεταναστευτικές κοινότητες ή τις ελίτ.

5.3.2. Αστικές μεταβολές της Βαρκελώνης και ο ρόλος των Eurostars

Οι Eurostars ως μέλη της καινούργιας πόλης που εγκαθίστανται, συμμετέχουν ενεργά στα φαινόμενα που συμβαίνουν στην κοινωνία, θέλοντας και μη. Φυσικά, δε μιλάμε για φαινόμενα που προκαλούνται μόνον από την ίδια τους την ύπαρξη εκεί, αλλά για πολύπλοκες αστικές μεταβολές, που προϋποθέτουν συνήθως τη συμμετοχή πολλαπλών παραγόντων και έχουν ποικίλλες επιπτώσεις, αρνητικές και θετικές, ανάλογα με τα υποκείμενα που επηρεάζουν.

Με τη μετεγκατάσταση τους στην καινούρια πόλη, οι Eurostars γίνονται καταναλωτές των διαφόρων αγορών που υπάρχουν σε αυτή με την ευρεία έννοια: της αγοράς/ενοικίασης κατοικίας, των επιχειρήσεων της πολιτιστικής βιομηχανίας, των εμπορικών καταστημάτων, των μέσων μετακίνησης, πολιτιστικών φορέων/ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, κτλ. Επομένως, εμπλέκονται και με τα διάφορα φαινόμενα που αφορούν την αστική ζωή, αφού μπορούν να λειτουργήσουν ως δράστες ή θύματα αυτών, αν θεωρήσουμε ότι κάθε ενεργό μεμονωμένο μέλος που συμμετέχει σε μια διαδικασία, την επηρεάζει σε ένα βαθμό και επηρεάζεται από αυτήν.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και τα μοτίβα εγκατάστασης των Eurostars, συνδέουμε την ύπαρξή τους στη Βαρκελώνη με φαινόμενα gentrification, που περιλαμβάνουν αλλαγές στην αγορά κατοικίας και του χαρακτήρα των γειτονιών. Τους συσχετίζουμε επίσης με άλλες εκφάνσεις του εξευγενισμού, όπως την “τουριστικοποίηση” (touristification) και την “φοιτητικοποίηση” (studentification). Στη συνέχεια, θα περιγράψουμε σύντομα τα φαινόμενα αυτά στη Βαρκελώνη, θα εντοπίσουμε τη σχέση τους με την ομάδα που εξετάζουμε στην παρούσα διάλεξη, καθώς και ορισμένες συνέπειες στην κλίμακα της πόλης.

Πολλά έχουν γραφτεί για τον εξευγενισμό και υπό διαφορετικές οπτικές γωνίες. Σύμφωνα με τον Peter Saunders (1986), ο εξευγενισμός θα μπορούσε να συσχετιστεί με την έννοια του κοινωνικού δαρβινισμού σύμφωνα με την οποία «σε κάθε κοινότητα ζωής υπάρχει πάντα ένα ή περισσότερα κυρίαρχα είδη» (Park, 1952), παρομοιάζοντας τις ανθρώπινες κοινωνίες με το μοτίβο επιβίωσης των ειδών στη φύση μέσω της ανταγωνιστικής κυριαρχίας τους σε άλλα ήδη. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η διαδικασία επιβολής αντανακλάται στις αλλαγές των αξιών γης, με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός για επιθυμητές τοποθεσίες να εξωθεί τους οικονομικά ασθενέστερους υφιστάμενους χρήστες (π.χ. κατοίκους), που να αφήνουν το χώρο στους οικονομικά ισχυρότερους ανταγωνιστές τους (π.χ. επιχειρήσεις) (Saunders, 1986).

Από μια άλλη οπτική, νεομαρξιστές ερευνητές, όπως ο Neil Smith ή ο David Harvey, θεωρούν πως ο εξευγενισμός είναι μια διαδικασία που συνδέεται πολύ με τις καπιταλιστικές οικονομίες, και συσχετίζουν την έννοια των κοινωνικών τάξεων με το φαινόμενο. Στις καπιταλιστικές κοινωνίες, το χρήμα αποτελεί τον κύριο παράγοντα που καθορίζει το ανώτερο δικαίωμα στη χρήση της γης. Με αυτή την οικονομική προσέγγιση, ο Smith περιγράφει την αστική ανάπλαση ως μια αποικιοκρατική διαδικασία φτωχότερων περιοχών που υλοποιείται από τις μεσαίες και υψηλές τάξεις. Ο Logan και ο Molotch θεωρούν τις αστικές περιοχές ως εμπορεύματα που μπορούν να παράγουν πλούτο και εξουσία για τους ιδιοκτήτες τους και υπό αυτήν την έννοια, η «μηχανή ανάπτυξης» λειτουργεί θετικά για τις ελίτ, αλλά όχι για τις ευάλωτες ομάδες. Τονίζουν πως είναι παραπλανητικό να θεωρούμε πως τα αστικά έργα μεγάλης κλίμακας μπορούν να ωφελούν το κοινό με την ευρεία έννοια, χωρίς να πλήττονται κοινωνικές ομάδες. Σύμφωνα με τον David Harvey, παρότι ο μεταμοντέρνος πολεοδομικός σχεδιασμός δηλώνει πως σκοπεύει να λάβει υπόψη τα συμφέροντα διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, συχνά αποτυγχάνει, αφού είναι πολύ

προσανατολισμένος στην αγορά.

Από την άλλη, χρησιμοποιώντας τον όρο του συμβολικού κεφαλαίου, του Pierre Bourdieu, συσχετίζει την εξάρτηση των σύγχρονων πόλεων στην εικόνα τους για την αύξηση του κύρους και της αξίας τους, τονίζοντας πως το συμβολικό κεφάλαιο (όπως π.χ. τα πολιτιστικά δρώμενα), ενισχύει, εκτός από τις κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες, την εικόνα της πόλης. Πάνω σε αυτό οι Steven και Malcolm Miles υποστηρίζουν ότι: «Οι κυρίαρχες εικόνες του εμπορικού σήματος της πόλης είναι εξαιρετικά επιλεκτικές, τείνοντας να ενισχύσουν αντί να προκαλέσουν δομές εξουσίας και να εκπροσωπήσουν μια πόλη για ένα κοινό επενδυτών που δεν είναι γνωστό για το ενδιαφέρον της δικαιοσύνης και των φιλόδοξων καταναλωτών που ενδιαφέρονται περισσότερο για το καθεστώς και τον ελεύθερο χρόνο». (Miles & Miles, 2004)

Με αυτή την προσέγγιση, τελικά είναι οι παραδοσιακές δομές εξουσίας και οι ελίτ που υπαγορεύουν την αναδιαμόρφωση της πόλης. Από την άλλη, το «ευρύ κοινό», που αναφέρεται συχνά αφηρημένα ως λαός, αποτελείται από πολλαπλές οντότητες που δεν δύνανται όλες να επωφεληθούν και να καλύψουν τις ανάγκες τους μέσα από τις αστικές μεταβολές. Έτσι μειονότητες που θεωρούνται μη επιθυμητές ως οπτικά αλλά και πραγματικά στοιχεία της πόλης, εκδιώχνονται από το πεδίο της αστικής εικόνας, καθώς δε λαμβάνονται υπ’ όψη στα συμφέροντα του «κοινού καλού».

Από μια άλλη σκοπιά, αρκετοί ερευνητές διαφωνούν σχετικά με το πως ορίζονται οι εξευγενιστές ως τα υποκείμενα που προκαλούν τη διαδικασία ή συμμετέχουν σε αυτή. Σύμφωνα με την Damaris Rose, «οι όροι εξευγενισμός και εξευγενιστές, όπως συχνά χρησιμοποιούνται στην λογοτεχνία, είναι χαοτικές συλλήψεις που αποκρύπτουν το γεγονός ότι, μια πολλαπλότητα διαδικασιών, παρά μία μοναδική αιτιώδη διαδικασία, προκαλούν αλλαγές στην κατάληψη των γειτονιών στο εσωτερικό

της πόλης, από κατοίκους χαμηλού και υψηλού εισοδήματος.» (Rose, 1984). Άλλοι ερευνητές, ωστόσο θεωρούν πως οι μελέτες του εξευγενισμού πρέπει να κινηθούν προς πιο ξεκάθαρες απαντήσεις που να προσδιορίζουν με μεγαλύτερη σαφήνεια έναν κοινά αποδεκτό ορισμό του εξευγενιστή και κατ' επέκταση του εξευγενισμού. (Zukin 1987, Slater 2006).

Με βάση τα παραπάνω, δε μπορούμε να δώσουμε ένα σαφή και μονοδιάστατο ορισμό για το gentrification. Θα μελετήσουμε σύμφωνα με τις αστικές μεταβολές που προκαλεί και το ποιούς επηρεάζει τις διαφορετικές εκφάνσεις του στη Βαρκελώνη, βλέποντας κατά πόσον και με ποιόν τρόπο η συμμετοχή των Eurostars στην πόλη συντελεί σε τέτοιες διαδικασίες.

Σύμφωνα με την μακροχρόνια έρευνα που διεξήγαγαν οι Arbací, Tapada – Berteli στο βιβλίο τους, Social inequality and urban regeneration in Barcelona city centre: reconsidering success (2007), οι αστικές αναπλάσεις από το πρόγραμμα PERI στη Βαρκελώνη προκάλεσαν μια σειρά φαινομένων που σχετίζονται με τον εξευγενισμό. Μελετώντας τις δημοσιογραφικές και τις κοινωνικο-χωρικές αλλαγές σε τρία σημεία των επεμβάσεων (Sant Pere, Santa Caterina, el Raval) αλλά και σε όλη τη Ciutat Vella κατέληξαν πως οι αναπλάσεις αυτές προκάλεσαν μια σειρά από διαφορετικές διαδικασίες εξευγενισμού:

- μετά τις 2 παρεμβάσεις PERI, ενώ επιτεύχθηκε η μείωση της δημογραφικής πυκνότητας συνολικά και η βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος σε πολλές περιοχές, υπάρχουν αλλαγές που σχετίζονται με την μείωση του ισπανικού πληθυσμού (-33%) στη Ciutat Vella, υποδεικνύοντας μορφές εκροής των κατοίκων (υποδείξεις για έμμεσο ή και άμεσο εκτοπισμό ή διαδικασίες προαστικοποίησης που μπορεί να συνδέονται με αλλαγές στη σύνθεση των νοικοκυριών).

- από την άλλη πλευρά, καθώς ο πληθυσμός πριν τις

παρεμβάσεις είχε βρεθεί να έχει μεγάλο ηλικιακό μέσο όρο, ενώ μετά τις παρεμβάσεις ο μέσος όρος έχει μειωθεί πολύ, το ένα ενδεχόμενο είναι αίτια φυσικής θνησιμότητας λόγω γηρασμένου πληθυσμού, αλλά το πιο πιθανό είναι να πρόκειται για αντικατάσταση του πληθυσμού σε μεγάλο ποσοστό. Οι ερευνήτριες υποστηρίζουν πως τα αποτελέσματα της μελέτης υποδεικνύουν την αντικατάσταση του πληθυσμού κι όχι τη μετατόπισή του, θεωρώντας πως πρόκειται για διαδικασίες εξευγενισμού.

- παράλληλα με τη μείωση του ισπανικού πληθυσμού παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση δυτικών αλλοδαπών (όπως Ιταλοί και Γάλλοι), από το 2004 ιδιαίτερα, σε ποσοστό 494%.

- εκτός από τις εθνικές διαφοροποιήσεις των κατοίκων πριν και μετά, ραγδαία αύξηση σημειώνεται στον αριθμό των κατοίκων με υψηλό μορφωτικό ή επαγγελματικό προφίλ, και οι συγγραφείς κάνουν λόγο για αντικατάσταση μέρους του πληθυσμού χαμηλής κοινωνικής τάξης με μεσαία, τονίζοντας πως πρόκειται για διαδικασίες ανεπτυγμένου εξευγενισμού.

- αξίζει να σημειωθεί παράλληλα, η αύξηση των νεαρότερων και υψηλά μορφωμένων ταυτόχρονα κατοίκων στην περιοχή πολιτιστικών αναπλάσεων του Raval (MACBA, CCCB, πανεπιστημιακό κέντρο).

Χωρικά, οι διαδικασίες αυτές έχουν δημιουργήσει διαφορετικά μοτίβα εγκατάστασης:

- η «νέα» μεσαία τάξη μαζί με τους Ευρωπαίους αλλοδαπούς που αναφέραμε, φαίνεται να συγκεντρώνονται σε μεγάλο ποσοστό σε κομμάτια της πόλης που αποτελούσαν ανέκαθεν αριστοκρατικές γειτονίες, όπως το Born, τη Via Laietana και κομμάτια της συνοικίας του Barri Gòtic. Με αυτές τις περιοχές ως εστίες εξαπλώνονται προς την υπόλοιπη Ciutat Vella.

- οι περιοχές που είχαν κριθεί πριν τις παρεμβάσεις ως πιο προβληματικές, φαίνεται να έχουν αυξήσει

περισσότερο την πυκνότητά τους, ενώ έχουν συρρικνωθεί χωρικά με αποτέλεσμα να είναι πιο έντονοι και απομονωμένοι πόλοι από πριν.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω αποτελέσματα η έρευνα αυτή καταλήγει στα παρακάτω συμπεράσματα:

- Εκτός από τις αναπλάσεις του PERI, παράλληλα παρατηρείται η εξάπλωση αυτού του νέου

Table 3. Population and population changes in Ciutat Vella, 1986, 2001, 2009

Population	1986	2001	2009	2009 (% of total population)	Change 2001-9 (absolute)	Change 2001-9 (%)
Spanish	99,201	66,776	61,931	56%	-4845	-7%
Total foreign	2063	18,401	47,967	44%	29,566	160%
of which: Western		2043	12,145	11%	10,102	494%
Non-Western		16,358	35,822	33%	19,464	119%
Total Population	101,264	85,177	109,898	100%	24,721	29%

Πίνακας 26: πληθυσμός και πληθυσμιακές αλλαγές στη Ciutat Vella, 1986, 2001, 2009

Χάρτης 12

Χάρτης 13

και υψηλά εκπαιδευμένου πληθυσμού σε παραδοσιακές αστικές αριστοκρατικές περιοχές του κέντρου προς τις παραδοσιακά «λαϊκές» γειτονίες, στις οποίες βλέπουμε και ραγδαία αύξηση των επαγγελματιών υψηλού επιπέδου από το 2004. Οι παραπάνω περιοχές βιώνουν σταθερές αλλαγές:

1. Στους χώρους κατανάλωσης με την άνθηση επιχειρήσεων αναψυχής και μικροεμπορίου που εντάσσονται σε μια “hipster” κουλτούρα.

2. Σε οικονομικές δραστηριότητες και υπηρεσίες που αφορούν τον τουρισμό και τον πολιτισμό και συμπεριλαμβάνουν 5άστερα ξενοδοχεία, και τουριστικά διαμερίσματα, ακόμα και μεταξύ της Ramblla και της Ramblla del Raval, που βρίσκονται στο νότιο τμήμα του Raval.

- Η προσέλκυση αυτού του πληθυσμού και των

Χάρτης 14: εξέλιξη κατοίκων με πανεπιστημιακά πτυχία επί συνολικού πληθυσμού, 1986 - 2009

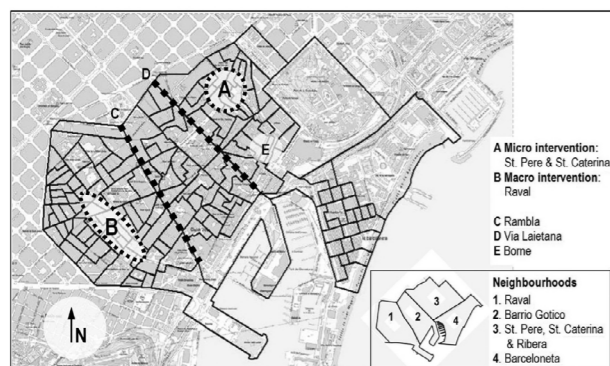

Χάρτης 15: ποσοστά κατοίκων με πανεπιστημιακά πτυχία επί συνολικού πληθυσμού

δραστηριοτήτων συσχετίζεται και με το city marketing και την νέα εικόνα του ιστορικού κέντρου στο οποίο εγκαθίστανται όλο και περισσότεροι δυτικοί αλλοδαποί τόσο στις παλιές όσο και στις ανερχόμενες αστικές περιοχές, ενώ στις περιοχές παρέμβασης των PERI εγκαθίστανται περισσότερο μη δυτικοί και αντίστοιχες τοπικές επιχειρήσεις.

- Οι διαφορές της γεωγραφικής εξάπλωσης μεταξύ των δυτικών και μη, ακολουθούν και ενισχύουν τη νέα γεωγραφία της κοινωνικο-χωρικής διαφοροποίησης, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου των δυτικών ξένων ομάδων ως εξευγενιστές και των μη δυτικών ως εμπόδιο για τη γρηγορότερη διαδικασία εξευγενισμού στη Ciutat Vella.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι σαφής η εικονοποίηση μιας νεοεμφανιζόμενης ομάδας

Χάρτης 16: παρεμβάσεις PERI

Ciutat Vella neighbourhoods	1986	2001	2006 (a)	2009 (a)	2009 (% of total pop.)	Change 1986-2009 (absolute)	Change 1986-2009 (%)
Raval	876	2402	4782	7709	16	6833	780
Santa. Catarina & Sant Pere and Ribera	656	1929	3818	5844	25	5188	791
Barri Gotic	615	1521	4077	5022	24	4407	716
Barceloneta	296	640	1345	2515	15	2219	749
Total	4429	8493	16028	23099	100	18,647	763

Πίνακας 27: κατηγορίες απασχόλησης: επαγγελματίες και μανάτζερ στις γειτονιές της Ciutat Vella, 1986, 2001, 2006, 2009

δυτικών που συμπεριλαμβάνουν στο μεγαλύτερο ποσοστό Ιταλούς και Γάλλους, οι οποίοι φαίνεται να συμμετέχουν στη διαδικασία εξευγενισμού της Ciutat Vella. Στην περίπτωση του συγκεκριμένου φαινομένου, σημαντικό ρόλο παίζει το γεγονός ότι πρόκειται για διαδικασίες κρατικών – δημοτικών παρεμβάσεων που λειτούργησαν ως αφορμή και κίνητρο των διαδικασιών εξευγενισμού προσελκύνοντας μεταξύ άλλων τους Eurostars στη δημιουργία της νέας αστικής εικόνας του ιστορικού κέντρου.

«Φοιτητικοποίηση»

Εκτός από τη συμμετοχή τους μέσω της κατοίκησης σε τέτοιες διαδικασίες, αρκετές ομάδες Eurostars συσχετίζονται με διαφορετικούς τρόπους σε άλλες, πιο ειδικές θα λέγαμε, εκφάνσεις εξευγενισμού στη Βαρκελώνη.

Η μια ξεκάθαρη κατηγορία Eurostars στη Βαρκελώνη είναι αυτή των φοιτητών Erasmus. Οι φοιτητές αυτοί αντιπροσωπεύουν ένα αυξανόμενο αντίκτυπο στους αστικούς μετασχηματισμούς, εμπλεκόμενοι άμεσα ως εντατικοί και εποχιακοί καταναλωτές ορισμένων στοιχείων, όπως τα ακίνητα και τα αγαθά (Calvo, 2017). Η παρουσία τους συμβάλλει σε μερικές διαδικασίες αναδιοργάνωσης της αστικής οικονομίας, όπως:

- Τις αυξήσεις ενοικίων που προκύπτουν από την αναδιάρθρωση και την εξειδίκευση της αγοράς κατοικίας για την προσαρμογή της σε εποχιακούς φοιτητές, γεγονός που μειώνει τις διαθέσιμες ενοικιαζόμενες κατοικίες από την αγορά (Calvo, 2017). Πάνω σε αυτό, θέλουμε να προσθέσουμε ότι μεγάλο μέρος των ενοικιαζόμενων κατοικιών του κέντρου έχει πλέον μετατραπεί σε κοινόχρηστες οικίες από τις οποίες υπενοικιάζονται ξεχωριστά τα δωμάτια, σε πολύ υψηλές τιμές. Οι ιδιοκτήτες επωφελούνται από τους Erasmus, γιατί από τη

μία η βραχυπρόθεσμη διαμονή τους επιτρέπει να διαθέσουν τα δωμάτια προς ενοικίαση ξανά σε σύντομο χρονικό διάστημα, και άρα να επαναρυθμίσουν το ενοίκιο που ζητάνε με βάση τις τάσεις στην αγορά κατοικίας, και από την άλλη οι φοιτητές Erasmus συχνά διαθέτουν μεγαλύτερη αγοραστική ικανότητα από τους ντόπιους κατοίκους ή φοιτητές που αναζητούν δωμάτιο (prouncias, 2017).

- Την αύξηση, τη φροντίδα και την εξειδίκευση της προσφοράς των κέντρων νυχτερινής διασκέδασης, η οποία έχει αναδιαμορφώσει το κέντρο της πόλης και τείνει να επεκταθεί προς νέες αστικές περιοχές (Calvo, 2017). Όπως αναφέραμε και στην έρευνα παραπάνω, εκτός από τα νυχτερινά μαγαζιά υπάρχει μια γενικότερη αύξηση του τομέα της αναψυχής και εστίασης σε μια κατεύθυνση πιο «χίπστερ» κουλτούρας και λιγότερο σε αυθεντικά μαγαζιά που απευθύνονται στην καταλανική παράδοση ή τον καταλανικό τρόπο ζωής.

- επέκταση των υπηρεσιών για τους επισκέπτες με διάφορες δραστηριότητες: από εκδρομές και πολιτιστικές και ψυχαγωγικές επισκέψεις, που γίνονται για τους Erasmus στη χώρα υποδοχής, ως και τουριστικές επισκέψεις από συγγενείς και φίλους κατά τη διάρκεια της διαμονής τους (Calvo, 2017).

Η επίδραση αυτού του πληθυσμού σε αστικά φαινόμενα είχε ως αποτέλεσμα να συζητηθεί ο όρος studentification («φοιτητοποίηση») που προέρχεται από τις αγγλικές λέξεις student και gentrification, υποδεικνύοντας τους (ξένους, κυρίως) φοιτητές ως εξευγενιστές (Calvo, 2017) που επηρεάζουν τις διαδικασίες, σε ορισμένες αστικές γειτονιές, που αφορούν την αξία της γης, το εμπόριο και τις υπηρεσίες, προκαλώντας «αντικατάσταση» επιχειρήσεων.

Οι Erasmus τείνουν σε πολλές περιπτώσεις να επιστρέφουν ξανά στην πόλη επίσκεψής τους, είτε για μεταπτυχιακές σπουδές, είτε ως τουρίστες,

είτε για να αναζητήσουν προσωρινά εργασία, είτε μερικές φορές για να συνδυάσουν τα παραπάνω, δημιουργώντας μια σχέση εξάρτησης από την πόλη που επισκέφθηκαν. Σε κάθε περίπτωση, επηρεάζουν σε ένα βαθμό τη μορφή των σύγχρονων αστικών πόλεων, συμμετέχοντας ταυτόχρονα: στην οικονομία της γνώσης (ως φοιτητές), στην οικονομία του ταξιδιού (όσο οι υπόλοιποι αλλοδαποί) αλλά κατά βάση και στην οικονομία του ελεύθερου χρόνου (ως νεολαία).

Στην περίπτωση της Βαρκελώνης, με τη δημιουργία του φοιτητότοπου (studentscape) στο κέντρο του Raval (Russo & Capel Tatjer, 2007), αλλά και της πολιτιστικής αναβάθμισης (MACBA, CCCB, νέα Rambla), η περιοχή άλλαξε από την άποψη την αύξηση των νέων που περνούν το χρόνο τους εκεί, αλλά και την αύξηση των φοιτητών (ιδιαίτερα ξένων) που διαμένουν στη συνοικία. Οι φοιτητές προσελκύνονταν από την μποέμικη ατμόσφαιρα του Raval και την κεντρικότητα της περιοχής. «Ένα φοιτητικό περιβάλλον που προσεγγίζει την ιδανική έννοια της “ακρόπολης σπουδών” αναδύθηκε από αυτή τη φαινομενικά απρογραμμάτιστη φυγή προς το κέντρο, οδηγώντας σε υψηλή συγκέντρωση μαθησιακών εγκαταστάσεων, εκπαιδευτική και

Εικόνα 7: πανό που δηλώνει πως το Raval δεν είναι «προς πώληση»

κοινωνική δραστηριότητα και πολιτιστική υποδομή σε αυτόν τον τομέα», (Russo & Capel Tatjer, 2007).

Σύμφωνα με μια έρευνα σχετικά με τις δραστηριότητες των νέων στη Βαρκελώνη, η Ciutat Vella προσελκύει σχεδόν το 40% των νέων στην ελεύθερη ώρα τους και ιδιαίτερα τους φοιτητές (Ajuntament de Barcelona, 2003). Ωστόσο όσον αφορά τους κατοίκους – σπουδαστές, με τη δραματική αύξηση των ενοικίων τα τελευταία χρόνια (πάνω από 80% από το 1998 ως το 2004, (Nel • lo 2004)) και το γεγονός ότι μόλις το 16% των σπουδαστών δέχονται επίδομα οικονομικής υποστήριξης από το κράτος, το συχνότερο φαινόμενο είναι να παραμένουν στη γονεϊκή οικεία μέχρι να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Για την ακρίβεια το 64% της ηλικιακής ομάδας 15-29 ετών εξακολουθεί να ζει με την οικογένειά του (Ajuntament de Barcelona, 2003). Έτσι η διαμονή στο Raval δεν αποτελεί συχνό κανόνα για τους Καταλανούς φοιτητές, περισσότερο μοιάζει να χρησιμοποιούν τη γειτονιά ως χώρο που περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους, ακόμη κι αν δε μένουν εκεί.

Αντίθετα οι αλλοδαποί φοιτητές, τείνουν να επιλέγουν τις πιο κεντρικές περιοχές της πόλης για κατοίκηση και ιδιαίτερα το Raval. Οι διεθνείς φοιτητές αποτέλεσαν το 6.3% των κατοίκων της

συνοικίας το 2007, ενώ οι περισσότεροι ήταν Ευρωπαίοι σε προγράμματα ανταλλαγής και επισκέπτες ερευνητές. Οι Ευρωπαίοι φοιτητές τείνουν να έχουν μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη από τους ντόπιους και έτσι μπορούν να αντέξουν ευκολότερα τα υψηλότερα ενοίκια των κεντρικών συνοικιών. Αυτό συμβαίνει από τη μια επειδή μερικοί προέρχονται από χώρες που το κόστος ζωής είναι υψηλότερο, ενώ από την άλλη λόγω της βραχυπρόθεσμης φυσιογνωμίας του Erasmus η οικονομική επιβάρυνση συνολικά είναι μικρότερη από αυτήν που θα απαιτούσε η διαμονή κατά την πλήρη φοίτηση ενός ντόπιου σπουδαστή.

Με βάση τα παραπάνω, οι Erasmus συμμετέχουν σε ένα βαθμό σε φαινόμενα φοιτητικού εξευγενισμού στο ιστορικό κέντρο, ως νέοι κάτοικοι που ανταποκρίνονται στα υψηλά ενοίκια της περιοχής. Η συνοικία του Raval μετά τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις αλλά και την εγκατάσταση των φοιτητών, κυρίως από την Ευρώπη, αποκτά έναν ισχυρό πόλο φοιτητόχωρου, και προσελκύει καθημερινά πολλαπλούς χρήστες που σχετίζονται με αυτές τις δραστηριότητες. Από την άλλη, δημιουργούνται και περισσότεροι χώροι αναψυχής, εστίασης, πολιτισμού και γενικότερα δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου, που αφορούν σε αυτό το νέο και υψηλά εκπαιδευόμενο κόσμο.

«Τουριστικοποίηση»

Οι Eurostars της Βαρκελώνης, αν και όπως αναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια δε θα πρέπει να συγχέονται με τουρίστες, συμμετέχουν εν μέρει στη διαδικασία «τουριστικοποίησης» της πόλης. Ως προσωρινοί κάτοικοι, οι δραστηριότητες τους συνδέονται με τον τουρισμό με δύο τρόπους:

- Από τη μια πλευρά, οι ίδιοι όταν εισέρχονται στην καινούρια πόλη, έχοντας οικονομικά εφόδια και όρεξη να την εξερευνησουν, περνούν ένα αρχικό στάδιο συνήθως εξοικείωσης με την πόλη κατά το οποίο μπορεί να λειτουργούν για ένα διάστημα ως τουρίστες. Σε ζήτημα εγκατάστασης, αν δεν έχουν ήδη βρει κατοικία πριν την έλευσή τους και δεν έχουν κοινωνικό δίκτυο στην πόλη, είναι πολύ σύνηθες να διαμένουν σε πανσιόν ή διαμερίσματα από το Airbnb και άλλες επιχειρήσεις τουρισμού μέχρι να εγκατασταθούν. Όσον αφορά τη γνωριμία με την πόλη, είναι πολύ πιθανό να κάνουν τουριστικές ξεναγήσεις, επισκέψεις σε αξιοθέατα και μουσεία ή ταξίδια αναψυχής. Από αυτή την άποψη λειτουργούν οι ίδιοι παροδικά ως τουρίστες.

- Από την άλλη, ως κάτοικοι πλέον της πόλης, είναι πολύ πιθανό να δέχονται επισκέψεις από συγγενείς και φίλους από τη χώρα προέλευσης ή και αλλού, που λειτουργούν ως άμεσοι τουρίστες της πόλης. Κατ' αυτή την έννοια λειτουργούν ως διαμεσολαβητές για την προσέλευση τουριστών.

Το ζήτημα του αυξημένου τουρισμού στη Βαρκελώνη όπως προαναφέραμε, έχει προκαλέσει προβλήματα σε μεγάλη μερίδα των κατοίκων, καθώς αυξάνονται ραγδαία τα διαμερίσματα που διατίθενται πλέον σε τουρίστες, μειώνοντας τις διαθέσιμες επιλογές για τους κατοίκους, η πόλη πολλές φορές το χρόνο είναι ασφυκτικά γεμάτη με πλήθη τουριστών ειδικότερα σε περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος όπως το ιστορικό κέντρο, αλλά ακόμα και τα μέσα μεταφοράς κάποιες φορές είναι ασφυκτικά γεμάτα από τουρίστες. Οι δραστηριότητες στο ιστορικό

κέντρο που σχετίζονται με τον τουρισμό και τη σύντομη διαμονή αυξήθηκαν από 16% (2010) στο 19.2% (2016), ενώ τοπικά μαγαζιά μετατρέπονται όλο και περισσότερο σε μαγαζιά που απασχολούνται από τον τουριστικό τομέα (Roca, 2017).

Όλα τα παραπάνω μειώνουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων της Βαρκελώνης. Οι Eurostars δεν ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, αλλά σίγουρα συμβάλλουν σε ένα βαθμό και σε αυτό το αστικό φαινόμενο.

Εικόνα 9

Εικόνα 8

5.4 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Οι Eurostars στη Βαρκελώνη, κάνοντας κάποιες παραδοχές όσον αφορά τα αποτελέσματα των ερευνών που βρήκαμε, φαίνεται να προτιμούν την εγκατάσταση στο κέντρο της πόλης και ιδιαίτερα στις περιοχές Ciutat Vella, Eixample, που διαθέτουν και τις ακριβότερες επιλογές ενοικίασης τα τελευταία χρόνια, ενώ δευτερευόντως εγκαθίστανται στις περιφερειακές περιοχές που περικυκλώνουν το κέντρο, με ιδιαίτερη προτίμηση στις περιοχές Gracia, Sargia, που αποτελούν ανέκαθεν ακριβές επιλογές και Sant Marti, Sants-Montjuic, που είναι κάπως πιο προσιτές κατά μέσο όρο οικονομικά.

Κατά την εγκατάστασή τους στην πόλη, οι Eurostars φαίνεται να συμπίπτουν περισσότερο με τα μοτίβα κατοίκησης της μεσαίας τάξης, παρά με αυτά των μη Ευρωπαίων μεταναστευτικών ομάδων. Παράλληλα ως νέοι κάτοικοι και καταναλωτές, συμμετέχουν μαζί με άλλους παράγοντες σε αστικά φαινόμενα εξευγενισμού, ιδιαίτερα του αστικού κέντρου. Οι ομάδες φοιτητών συμμετέχουν ειδικότερα σε φαινόμενα «φοιτητοποίησης» του ιστορικού κέντρου, ενώ το σύνολο της ομάδας συμβάλει εν μέρει στην «τουριστικοποίησή» της, ηθελημένα και μη.

Τα παραπάνω δεν αποτελούν μια μονόπλευρη προσέγγιση των Eurostars ως εξευγενιστές που καταστρέφουν κάποιες από τις μειονότητες της πόλης και το χαρακτήρα του ιστορικού κέντρου, αλλά μια προσπάθεια εντοπισμού των ενεργειών της ομάδας που μελετάμε και των αντικτύπων τους. Οι Eurostars δεν είναι ο παράγοντας που προκαλεί τις διαδικασίες εξευγενισμού, αλλά μάλλον μια ακόμη από τις ομάδες που εμπλέκονται σε αυτές μέσω των επιλογών τους.

Από την άλλη πλευρά, σε εμπειρικές έρευνες έχει αναφερθεί ότι μεταξύ κάποιων ομάδων εξειδικευμένων και δημιουργικών επαγγελματιών

από την Ευρώπη, η τουριστική ανάπτυξη της πόλης και η προώθηση της εικόνας της έχουν οδηγήσει σε μια σειρά αρνητικών φαινομένων που αναφέρονται ως δυσκολίες παραμονής στην πόλη ή και παράγοντες απώθησης (Pareja-Eastaway, Bontje, & d'Ovidio, 2010). Σε αυτά συγκαταλέγονται το αυξημένο κόστος κατοίκησης, που ωθεί αρκετούς να μοιράζονται διαμέρισμα, τουλάχιστον για τον πρώτο καιρό της παραμονής τους. Επίσης η «τουριστικοποίηση» συνδέεται με την αύξηση του κόστους ζωής, ιδιαίτερα όσον αφορά τα μπαρ, τα εστιατόρια και τις επιλογές διασκέδασης γενικότερα. Παράλληλα, αρκετοί ανέφεραν ως αρνητικό παράγοντα της απώλεια της ιδιαίτερης ταυτότητας της πόλης και τη μετατροπή της σε παγκόσμια πόλη, γεγονός που αφαιρεί στοιχεία αυθεντικότητας και δημιουργικότητάς της (Pareja-Eastaway, Turmo Garuz, Garcia-Ferrando, & Pradel i Miquel, 2009).

Συμπεραίνοντας, τα φαινόμενα που περιγράψαμε όπως το city branding, ο εξευγενισμός και η μετατροπή της Βαρκελώνης σε παγκόσμια πόλη γνώσης δημιουργεί αποκλεισμούς και δυσκολίες, τόσο για τους μόνιμους κατοίκους, όσο και για ένα κομμάτι των Eurostars. Άλλωστε, οι έρευνες στις οποίες στηριχθήκαμε και τα ποσοστά που αναφέρονται, αφορούν αυτούς που τελικά κατάφεραν να παραμείνουν για κάποιο χρονικό διάστημα στην πόλη. Δεδομένων των αστικών συνθηκών και της ανταγωνιστικότητας που υπάρχει, πίσω από τις ιστορίες επιτυχίας σίγουρα κρύβεται και ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμού που αποκλείστηκε σπαταλώντας χρόνο και κεφάλαιο. Συνολικά, το «όνειρο της κινητικότητας» συνεπάγεται και ένα υψηλό κόστος εισόδου, περιλαμβάνοντας σκληρούς μηχανισμούς αποκλεισμού σχεδόν στις περισσότερες Ευρωπαϊκές μητροπόλεις.

Βιβλιογραφία

βιβλία - δημοσιεύσεις

- Brown-Saracino, J. (2010). *The Gentrification Debates: A Reader*. Routledge New York
- Cairns, D., Cuzzocrea, V., Briggs, D., & Veloso, L. (2017). *The Consequences of Mobility*. Springer International Publishing AG.
- European Commission (2013). *Seventh FP7 Monitoring Report*. Brussels: European Commission
- E&Y. (2014). *Evaluation of the impact of the free movement of EU citizens at local level*. Ernst and Young
- Favell, A. (2008). *Eurostars and Eurocities: free movement and mobility in an integrating Europe*. Blackwell Publishing.
- Favell, A., & Recchi, E. (2009). *Pioneers of European Integration_ Citizenship and Mobility in the EU*. Edward Elgar Publishing, Inc.
- Gizatova, G., Ivanova, O., & Gedz, K. (2017). *Cosmopolitanism as a Concept and a Social Phenomenon*. *Journal of History Culture and Art Research*.
- González Ramos, A., & Vergés Bosch, N. *Moving for What? International Mobility Strategies of Women in ICT Careers*. *International Journal of Gender, Science and Technology*, Vol. 3, No.2.
- Inzelt, A. *Analysis of Researchers' Mobility in the context of the european research area*. European Commission.
- Kurekova, L. (2011). *Theories of migration: conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows*. University College London
- Lindmäe, M. *22@ and the Gentrification of Barcelona's Poblenou Area*. Barcelona: City and the urban world.
- Miguélez, E., & Moreno, R. (2012). *What attracts knowledge workers? The role of space, social connections, institutions, jobs and amenities*. Universitat de Barcelona.
- Miguélez, E., & Moreno, R. (2013). *Skilled labour mobility: Tracing its spatial distribution*. University of Barcelona.
- Miles, S., & Miles, M. (2004). *Consuming cultures: the symbolic economies of cities*. New York: Palgrave Macmillan.
- Monclús, F.-J. (2003). *The Barcelona model: an original formula? From 'reconstruction' to strategic urban projects (1979–2004)*. Barcelona: Routledge.

Musterd, S., & Fullaondo, A. (2008). Ethnic Segregation and the Housing Market in two cities in Northern and Southern Europe: The cases of Amsterdam and Barcelona. University of Amsterdam, Architecture, City and Environment.

Onaran Incirlioglu, E., & Tandogan, Z. (1999). Cultural Diversity, Public Space, Aesthetics and Power. Routledge.

Palfreyman, D. (2009). The legal impact of Bologna implementation: exploring criticisms and critiques of the Bologna process. Routledge

Pareja-Eastaway, M., Bontje, M., & d'Ovidio, M. (2010). Attracting Young and High-Skilled Workers: Amsterdam, Milan and Barcelona. Wiley-Blackwell.

Pareja-Eastamay, M., Turmo Garuz, J., Garcia-Ferrando, L., & Pradel i Miquel, M. (2009). The magnetism of Barcelona. The view of transnational migrants. Amsterdam: AMIDSt, University of Amsterdam.

Pareja Eastaway, M., Turmo Garuz, J., García Ferrando, L., Pradel i Miquel, M., & Simó Solsona, M. (2008). Why in Barcelona? Understanding the attractiveness of the metropolitan region for creative knowledge workers. Amsterdam: AMIDSt, University of Amsterdam.

Russo, A. P., & Capel Tatjer, L. (2007). From citadels of education to cartierlatins (and back?): the changing landscapes of student populations in European cities. Barcelona: Geography compass.

Tapada-Berteli, A. a. (2012). Social inequality and urban regeneration in Barcelona city centre: Reconsidering success. Sage Publications.

Van Mol, C. (2014). Intra-European Student Mobility in International Higher Education Circuits. Palgrave Machmillan.

Van Mol, C., & Ekamper, P. (2016). Destination cities of European exchange students. Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography.

Ajuntament de Barcelona. Barcelona Start-Up Map. <http://w153.bcn.cat/#/>

Ajuntament de Barcelona. www.bcn.cat

Blanchar, C. (Απρίλιος 2017). Living in Barcelona, working anywhere in the world, www.elpais.com

ccma (Νοέμβριος 2006). Barcelona és la ciutat d'Espanya amb més universitaris estrangers, www.ccma.cat

ECPA Urban Planning, Case Study: 22@ Barcelona Innovation District, [\[tiesdive.com\]\(http://tiesdive.com\)](http://www.smartci-</p></div><div data-bbox=)

El mundo. (Σεπτέμβριος 2016). Aumentan en un 37% el número de Erasmus que llegan y parten de Cataluña, www.elmundo.es

El mundo. (Ιούνιος 2003). Barcelona tiene la proporción de alumnos universitarios extranjeros más alta de España, www.elmundo.es

El pais. (Οκτώβρης 2016). 'How quality of life helps Spain woo top international talent Country's globally recognized lifestyle is key factor in attracting executives from overseas'. www.elpais.com

European Commission. ec.europa.eu

Europedia. europedia.moussis.eu

Institut d'Estadística de Catalunya. www.idescat.cat

La Vanguardia. (Σεπτέμβρης 2015). ¿Cuántos universitarios extranjeros estudian en Catalunya? www.lavanguardia.com

Malet Calvo, D. (Μαΐος 2017). Los estudiantes Erasmus y la transformación de la ciudad. El Pais, www.elpais.com

Natale, L. Global economy and business mobility and migration. www.docente.unicas.it

Prnoticias. (Νοέμβριος 2017), Los estudiantes extranjeros se convierten a los inquilinos favoritos de los caseros españoles. prnoticias.com

Roca C., (Μάρτιος 2017), 'Barcelona could die of success': Why a Spanish city is cracking down on tourism, CBC News

Sepie, Datos y cifras Erasmus, <http://sepie.es>

Teleport, Quality of life in Barcelona, www.teleport.org

Uranga F. (Οκτώβριος 2016), How quality of life helps Spain woo top international talent, www.elpais.com

Εικόνα 1

<https://pbs.twimg.com/media/DDBAUHLVwAALXjT.jpg>

Εικόνα 2

http://www.ravalsudpladebarris.cat/centre_historic.php?idioma=1

Ιστοσελίδες

Εικόνες

Πίνακες

Εικόνα 3

Benach, N., Tello, R. (2004). En los intersticios de la renovacion. Estrategias de transformacion del espacio y flujos de poblacion en Barcelona, Universitat de Barcelona

Εικόνα 4

<http://www.barcelonagothic.co/category/news-barcelona/page/57/>

Εικόνα 5

<https://www.ejeprime.com/thumb/min/945x450/files//fotos/ciudades/22@-recurso-948.jpg>

Εικόνα 6

<http://www.richardmeier.com/?projects=barcelona-museum-of-contemporary-art-2>

Εικόνα 7

<http://fotomovimiento.org/el-raval-en-fiestas/>

Εικόνα 8

<http://www.eure.cl/index.php/eure/article/view/1718/901>

Πίνακας 1, 2

Van Mol, C., & Ekamper, P. (2016). Destination cities of European exchange students. *GeografiskTidsskrift-Danish Journal of Geography*.

Πίνακας 3, 4

European Commission,(2013). Seventh FP7 Monitoring Report.

Πίνακας 5

European Commission. ec.europa.eu

Πίνακας 6

Van Mol, C., & Ekamper, P. (2016). Destination cities of European exchange students. *GeografiskTidsskrift-Danish Journal of Geography*.

Πίνακας 7

Inzelt, A. Analysis of Researchers' Mobility in the context of the European research area. European Commission.

Πίνακας 8

Miguélez, E., & Moreno, R. (2012). What attracts knowledge workers? The role of space, social connections, institutions, jobs and amenities. Universitat de Barcelona.

Πίνακας 9

Ayutamient de Barcelona. (2017). Data Sheet 2017

Πίνακες 10- 12

Ajuntament de Barcelona. www.bcn.cat

Πίνακες 13 – 15

La Vanguardia. (Σεπτέμβρης 2015). ¿Cuántos universitarios extranjeros estudian en Catalunya?. www.lavanguardia.com

Πίνακες 16 – 17-18

Pareja-Eastamay, M., Turmo Garuz, J., Garcia-Ferrando, L., & Pradel i Miquel, M. (2009). The magnetism of Barcelona. The view of transnational migrants. Amsterdam: AMIDSt, University of Amsterdam.

Πίνακες 19 – 21

Ayutamient de Barcelona. (2017). Data Sheet 2017

Πίνακας 22

Teleport, Quality of life in Barcelona, www.teleport.org

Πίνακας 23

González Ramos, A., & Vergés Bosch, N. Moving for What? International Mobility Strategies of Women in ICT Careers. *International Journal of Gender, Science and Technology*, Vol. 3, No.2.

Πίνακας 24

barcelona-metropolitan.com

Πίνακας 25

Tapada-Berteli, A. a. (2012). Social inequality and urban regeneration in Barcelona city centre: Reconsidering success. SagePublications.

Χάρτης 1,2

Van Mol, C., & Ekamper, P. (2016). Destination cities of European exchange students.

Χάρτες

GeografiskTidsskrift-Danish Journal of Geography.

Χάρτης 3

European Commission (2013). Seventh FP7 Monitoring Report. Brussels: European Commission

Χάρτης 4

Miguélez, E., & Moreno, R. (2012). What attracts knowledge workers? The role of space, social connections, institutions, jobs and amenities. Universitat de Barcelona.

Χάρτες 5 – 9

Προσωπική Επεξεργασία, Ajuntamiento de Barcelona

Χάρτης 10

Departament d'Estadística- Ajuntament de Barcelona, 2016

Χάρτης 11

Musterd, S., & Fullaondo, A. (2008). Ethnic Segregation and the Housing Market in two cities in Northern and Southern Europe: The cases of Amsterdam and Barcelona. University of Amsterdam, Architecture, City and Environment.